

AYLIK TARİH

Yıl: 3 Sayı : 34 Aralık 2025

Yeni Cami Hünkar Kasrı
Girit İsyanı
Türkler ve Bizans
Evliya Çelebi'den Hikayeler
İstanbul'da İlk Trafik
Barbaros Hayreddin Paşa'nın Anıları-4
Posta Tatarları
Vezir Paşa Tebdili ve Baş Mehter
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)

İçindekiler

Yeni Cami Hünkar Kasrı 3

Girit İsyanı 10

Türkler ve Bizans 14

Evliya Çelebi'den Hikayeler 19

İstanbul'da İlk Trafik 22

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Anıları 24

Posta Tatarları 32

Vezir Paşa Tebdili ve Baş Mehter 36

İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul) 38

YENİ CAMİ

HÜNKAR

KASRI

H.Veysel Gülerüz

Kasır veya kasr; köşk, yüksek ve ferah bina, taştan veya kârgir küçük saray anlamındadır. Selatin (Sultan) camilerinin yapımında, padişahların ya da valde sultanların camiye gelişlerinde dinlenmeleri amacıyla, camiye bitişik olarak Hünkar Kasrı denilen küçük köşkler yapıldı. Bunlar, padişah ya da valde sultanın namazkıldığı hünkar mahfili ile bağlantılıydılar. Yeni Cami, Nuruosmaniye, Fatih, Nusretiye, Bezmialem Valde Sultan, Yeni Valde Camii, Atif Valde Camii gibi selatin camilerin hepsinde Hünkar Kasrı bulunmaktadır.

YENİ CAMİ

Hatice Turhan Sultan Camii, Yeni Valde Camii gibi isimlerle de anılan Yeni Cami, Eminönü'nde Galata Köprüsü'nün hemen karşısındaki geniş meydanın tam ortasında yükselmektedir. İstanbul'da Yeni Cami ismi, ilk olarak Fatih Camii'ne verilmiştir. Diğer bazı camiler de bu isimle anılmışlarsa da Eminönü'ndeki bu selâtin cami, Yeni Cami adıyla anılmaya devam etmiştir.

Yeni Cami, Osmanlı mimârisinin zarif ve muhteşem bir eseridir. Bu nedenle hemen bütün İstanbul camilerinden daha fazla önem kazanmıştır.

Yeni Cami'nin inşâ edildiği bölgede, caminin inşaatından önce, ülkenin bütün limanlarından gelen her türlü malın şehre ulaşım ve dağıtım merkezi olan "Emin İskeleyi" denilen bir iskele bulunmaktaydı. Buradan Sirkeci'ye doğru olan kısımda bir Yahudi Mahallesi ile bir de sinagog bulunmaktaydı.

Sultan Üçüncü Murad'ın hanımı olan Safiye Sultan, 1597 yılında bu bölgede bir cami yaptırmak istemiştir. O yıllarda Yahudilerin İstanbul'daki yoğun ikamet yerlerinden birisi de bu bölgeydi ve halk arasında Yahudhâne (ya da Çıfithâne) olarak anılırdı. İnşaat alanı için, buradaki meşhur "Yahudhâne" evleri tamamıyla yıktırılmıştır. Öte yandan Farsça'da Hz. Musa'nın soyundan gelen ve Mûsevî dinini benimsemiş olanlara; "Cehûd" adı verilmekteydi. Osmanlılar'da bu kelime bozularak, "Çıfıt" şeklinde kullanılmıştır. Yahudilerin buradaki çarşıları da buna izafeten "Çıfıt Çarşısı" adıyla tanınmıştır. Bu çarşı cami için yapılan istimlâkler sırasında yok olmuştur.

Safiye Sultan'ın emriyle, buradan çıkartılan hiçbir Yahudi mağdur edilme-

miş ve binaların istimlâk bedellerinin iki katının eksiksiz olarak ödenmesi şartıyla istimlâke başlanmıştır. Fakat o tarihte Binâ Emîni bulunan Kara Mehmed Ağa, istimlâk bedellerini sekiz ay ödemediği için halk şikâyetine başlamış ve bu yüzden Yeni Cami, daha inşa edilmeden önce "Zulmiye" adını almıştı. Binâ Emîni azledilerek alacaklıların parası ödenince de cami "Adliyye" adını almıştır.

Caminin plânını yapan Mimar Sinan'ın yetiştirmelerinden, baş mimar Davut Ağa'dır. Cami, Şehzade Mehmed Camii'nin plânlarına uygun olarak yapılmaya başlanılmıştır.

Temel kazma merasimi Ra-mazan'ın ikinci günü Sadrazam Ha-san Paşa'nın genel gözetimi altında yapılacaktı. Kapıcı Kara Mehmed bina emîni ve Darüssa-

Sur kalıntısına yaslanmış olan Hünkar Kasrının dışarıdan görünümü.

Hünkar kasrının dinlenme odası.

ade ağası Osman Ağa da yapı kethüdâsı olmuşlardı. Sadrazam ilk kazmayı vura-
cağı zaman Bostancıbaşı Ferhat ağa eli-
ne azil fermanını vermiş, onu bir sanda-
la alarak Yedikule zindanına götürmüş
ve dört, beş gün sonra da boynu vurul-
muştu. Bunun için temel kazma merasi-
mi bir süre ertelenmiştir.

Caminin temeli daha sonra, Hic-
ri 1007 yılının Muharrem ayının 11 inci
Cumartesi günü (15 Ağustos 1598) par-
lak bir merasimle atıldı.

İstanbul'daki selâtin camilerin en
görmelilerinden biri olan, Yeni Cami ve
Külliyesi, İstanbul'daki diğer sultan ca-
milerinin aksine, yapımı en uzun süren
cami rekorunu da elinde bulundurmak-
tadır. Genellikle, bir selâtin caminin in-
şası ortalama; 2-7 yıl arasında sürmesi-
ne rağmen, Yeni Cami'nin inşaatı temel
atılışından açılışına kadar 63 sene 9 ay,
29 gün sürmüştür.

O zamanlar Hadım Hasan Paşanın
vekili olan Mîmar Kâsım Ağa inşaatı ne-
zaret etmek ve hesapları tutmak için bu
binâyâ mutemed tâyin edilmişti. Gö-
rülen yolsuzlukları üzerine Kâsım Ağa
azledilmiş ve yerine binâ emîni olarak
Dergâh-ı Âli kapıcılarından Kara Meh-
med Ağa tâyin edilmiştir.

Temel atılışından sekiz ay sonra Kara
Mehmed Ağa'nın da yolsuzlukları görü-
lerek o da azlolunmuş ve yerine kapıcı-
lar kethüdâsı Nasuh Ağa tâyin edilmiş-
tir.

Caminin inşaatına bir yıl kadar de-
vam eden Davut Ağa'nın 1599 yılında
İstanbul'daki salgında veba hastalığına
yakalanarak vefat etmesi üzerine, onun
yerine geçen Suyolu Nâzırı Dalgıç Ah-
med Çavuş inşaatın yapımını devam et-
tirmiştir.

İnşaat devam ederken, Sultan Üçün-
cü Murad'ın ölümüyle yerine Sultan Bi-
rinci Ahmed tahta geçince, Sultan Bi-
rinci Ahmed'in eşi olan Mahpeyker Kö-
sem Sultan sarayda hâkim olmuştur. Bu
nedenle, bir önceki padişah olan Sul-
tan Üçüncü Murad'ın eşi Safiye Sultan,
Bayezit'de bulunan Eski Saray'a gönde-
rilmiştir. Böylece caminin inşaatı da dur-
durulmuştur.

Sultan Birinci Ahmed, bu camiye de-
vam ettirmek yerine, Ayasofya'nın tam
karşısına yeni bir cami yapımına başlat-
mıştır. Bu sırada Yeni Cami'nin inşaatı,
kubbesini taşıyacak olan kemerlere ka-
dar yükselmiş olmasına rağmen, yakla-
şık yarım yüzyıl kadar harap halde bek-
lemiştir. 1605 yılında Safiye Sultan'ın da
ölümü üzerine inşaat tamamen yüzüs-
tü kalmıştır.

Zaman zaman depremler ve yangın-

larla daha da harap olan inşaatın çevre-
sinde yeniden Yahudi mahalleleri oluş-
muştur. 24 Temmuz 1660 tarihinde,
İstanbul'da, şehrin üçte birini yakıp, kül
eden yeni ve müthiş bir yangın olmuş-
tur.

Ayazma Kapsı'ndan çıkan yangın,
çeşitli kollara ayrılarak surlardan içeriye
atlayıp hemen hepsi ahşap olan evle-
ri yakarak Bayezit, Süleymaniye, Şehza-
debaşı, Fatih, Molla Gürânî, Uzun-Çarşı,
Mahmutpaşa, Tahtakale, Sultanahmet,
Unkapanı, Samatya, Davutpaşa gibi
semtleri yakarak denize dayanmıştır. Bu
yangın, yüzlerce cami, binlerce mesken,
han, hamam, dükkân gibi, Yeni Cami'nin
çevresini saran evleri de yakmış ve bu
arada caminin yapılmış olan kısmını da
tahrib etmiştir. İnşaat daha da perişan
bir duruma gelmiştir.

İstanbul'un büyük bir kısmını tah-
rib eden bu yangın nedeniyle harab
olan yerleri gezen, Sultan Dördüncü
Murad'ın annesi Hatice Turhan Sultan,
yarım kalmış olan bu caminin temelleri-
ni görmüş ve harap durumu onu üzdü-
ğü için adına «Zulmiye» demiştir.

Bu sıralarda hassa mimarı olan Mus-
tafa Ağa, Sadrazam Köprülü Mehmed
Paşa aracılığıyla, mîmar Davut'un baş-
ladığı bu caminin tamamlattırılması-
nı Vâlîde Sultan'a tavsiye etmişti. Fakat,
Vâlîde Sultan Cerrahpaşa Camii'nin ge-
niş çaplı onarılmasını istiyordu. Vâlîde
Sultan, mîmar Mustafa Ağa'nın tavsiye-
sini kabul etti ve malından beş bin kese
ayırarak, mîmar Mustafa'nın nezaretin-
de caminin inşasına başlanılmasını em-
retti.

Caminin tekrar inşası, o zaman
Mîmarbaşı olan Elhac Mustafa Ağa'ya

Çinilerle süslensiş şömine

Çinilerle bezenmiş pencereler

verildi. Mîmar Kasım'ı himâye eden Cinci Hoca'nın, Sultan İbrahim'e bazı telkinlerde bulunarak Mîmar Mustafa'yı mîmar başlıktan azl ettirmesi üzerine, yerine Mîmar Kasım Ağa geçti. Fakat 1650'de Sultan İbrâhim öldükten sonra mîmar Kasım Ağa, Vâlîde Hatice Turhan Sultan'a kâhya olunca tekrar Mîmar Mustafa tâyin olundu. Mîmar Mustafa Ağa H.1071 25 Zilhicce'de (21 Ağustos 1661) inşaata başladı. Caminin külliyesini oluşturan, türbe, dârülkurrâ, sıbyan mektebi, sebilhâne, kasır gibi eklentileriyle beraber binayı H.1074 21 Muharrem'de (19 Ağustos 1663) yani yaklaşık dört senede tamamladı.

Öte yandan halk arasında adı "Zulmiyye"ye çıkan cami H.1663 yılında bir Cuma namazıyla birlikte açıldı. Bu törende Dördüncü Mehmed'le Vâlîde ve Haseki sultanlar, vezirler, bilginler bulunmuş, fakirlere altın ve gümüş paralar dağıtılmıştır.

Yeni Cami'nin Hatice Turhan Sultan zamanında tamamlanması nedeniyle o devlide mîmarbaşı bulunun Kasım Ağa'nın da bu caminin inşaatında hizmeti olduğu zannedilmekteyse de caminin yeniden inşasına başlanıldığı tarihte Mustafa Ağa'nın mîmarbaşı olması nedeniyle Kasım Ağa'nın bu camide mimarlık etmediği kesin olarak anlaşılmaktadır.

Caminin çizim ve plânlarını ilk olarak yapan ve fakat kısa bir zaman inşaata nezaret edebilen Davut Ağa'dan sonra binanın başka mîmarlar tarafından inşaatına devam edilmiş ve bina tamamlanmıştır. Bu itibarla caminin asıl mîmarının Davut Ağa olduğu düşünülebilir. Davut Ağa'nın inşaata başladığı ve devam et-

tiği H.1006-1007 (M.1594-1595) tarihinden sonra H.1007-1012 (M.1596-1600) tarihine kadar mîmar Dalgıç Ahmed Ağa, H.1071-1074 (M.1660-1663)'a kadar mîmar Mustafa Ağa çalışmıştır.

Fakat bunlar mîmar Davut Ağa'nın kubbeye kadar çıkardığı kısma bağlı kaldıklarından aynı planı değiştirmişler ve ancak tamamlanmamış kısımlarla iç düzeni ve tezyinatında kendi görüşlerine göre inşaat yapmışlardır. Bu nedenle Yeni Cami'ye, başta Davut Ağa olmak üzere üç mîmarın eseri gibi bakılabilir.

O tarihte cami arsasının önünde bugünkü meydan bulunmuyordu ve deniz hemen hemen caminin bulunduğu alçak seddin duvarlarına kadar geliyordu.

Caminin temeli de oldukça ilginçtir. Yarı bataklık ve yumuşak bir zeminde inşâ edilen caminin temelleri, Mîmar Sinan'ın Büyük Çekmece köprüsün-

de yaptığı gibi, uçlarına demir başlıklar geçirilmiş sert tahta kazıkların üzerine oturtulmuştur. Zemini deniz seviyesinden biraz daha yukarıda tutularak, bileşik kaplar prensibi nedeniyle, camiye su dolmasının önüne geçilmiştir. Yeni Cami'nin özelliklerinden en önemlisi bu büyük binanın deniz kenarında yapılmış olmasıdır ki, tarihçilerimiz bu konuda "sâhili bahirde dağ eteği mahal olmağla leylünihar tulumbalarla değirmen dökerek mebzul surette su boşaltılıyordu; acâyibi eseri has nümûnei devran olacaktı" demektedirler. Binanın deniz kenarında yapılması inşa tekniği bakımından çok güç olmuştur. Kazılan temellere dolan suyu sürekli tulumbalarla boşaltmak ve sağlam zemini buluncaya kadar yan yana kalın ve uzun kazıklar çakarak temel duvarlarının oturacağı izgarayı hazırlamak için büyük bir uğraşı verilmiştir.

Günümüze kadar bu binanın o büyük ağırlığını çeken temelini ve hiç bir tarafının yerinden oynamaması, o kazık temellerin inşası konusunda yaptığı hesaplar, mîmar Davut Ağa'nın yalnızca mîmarlıkta değil inşa tekniğinde de kendine güvenen cesur bir usta olduğunu göstermektedir.

Cami, Bizans döneminden kalma eski iç surlarının kalıntılarından birine dayanmaktadır. Bu nedenle, caminin yanındaki Hünkâr Kasrı, bu sur parçasına yaslandırılmıştır. Bu sur düzeninin üzerindeki "Bahçe Kapısı" da, caminin hemen yanındaki bölgeye adını vermiştir.

"Yeni Cami" bu caminin en son adıdır. Temeli atılırken adı "Valide-sultan" idi. Uzun müddet "Zulmiye" sonra "Adliye" oldu. Daha sonra "Yeni Valde" adını taşıırken son olarak "Yeni Cami" olmuş-

Okuma köşesi ve rahle.

Hatice Turhan Sultan.

tur.

Evliya Çelebi, caminin plânının Şehzade Camii ile Sultan Ahmed Camii'ne göre hazırlandığını söylemektedir. Kible kapısı üzerindeki şair Hasan'ın on sekiz mısralık Arapça kitabesinden de caminin H.1074 (M.1663) yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Hünkâr mahfili camide mihrap duvarının sol tarafındadır. Güney-doğudaki büyük pâyeye ile duvarlar arasında yer alan mukarnas başlıklı altı sütun üzerinde kemerlerle taşınan hünkâr mahfili üst mahfilden şebekelerle ayrılmıştır. Mahfilde mevcut iki mihrap nişi ile duvar yüzeyleri üstte bir kitâbe kuşağı bulunan çini panolarla kaplıdır. Ayrıca çini panoların ortasında renkli taş kakmalarından meydana gelen panolar vardır. Kapı ve pencere kanatlarında sedef kakmalar görülmektedir.

Hünkâr mahfilinin altında bulunan sarı taş sütun için Evliyâ Çelebi ayağıdaki bilgiyi vermektedir:

"Caminin inşası esnasında Han-ya fatihi Yusuf Paşa'da altından bir sütun bulunduğu Valide Turhan Hatice Sultan'a ihbar edilmesi üzerine, Valide Sultan bunu padişaha arz ederek mezkûr sütunun Paşa'dan almasını istemiş. Padişah'ın yolladığı adamlara paşa, kendisinde böyle bir sütun olmadığını söyleyince padişah gazaba gelerek onu idam ettirmiş."

Evliya Çelebi'nin bu rivâyeti doğru ise Padişah'ın başka suçları dolayısıyla ortadan kaldırmak istediği Paşa'yı öldürtmek için bunu bir vesîle olarak kullanmış olması mümkündür. Sonradan Paşa'nın bahçesinde yapılan araştırmada toprak altında böyle bir sütun bulunmuş, fakat bunun altın olmayıp nâdir olarak bulunan sarı damarlı bir mermer olduğu anlaşılarak oradan alınıp hünkâr mahfili altına ve mihrap tarafındaki birinci safın ortasına konulmuştur.

Evliya Çelebi bu durumu şöyle anlat-

maktadır: "Hanya Fatihi Yusuf Paşa bu sütun için katlounmuştur. İftiracılar altın sütundur diye fitneleyerek, katlin-den sonra bir sarı sütun olduğunu görüp pişman oldular. Ama iş işten geçmişti. Sonra kanlı sütunu hünkâr mahfilinin altına koydular. Ama altın onun kadar değerli şey değildir. Bu sütun dünyada benzeri olmayan, çok değerli bir mücevherdir."

Caminin üçer şerefeli, oldukça uzun olan iki minaresi vardır ve camiye şadırvan avlusundan ayıran büyük cümle kapısı duvarının iki ucuna inşa edilmişlerdir.

HÜNKÂR KASRI

Caminin güney-doğu köşesinde yer alan ve hünkâr mahfiline bir ara kapı ile geçişi sağlayan hünkâr kasrı üç katlı ola-

rak düzenlenmiştir. Alt ve orta kat kesme küfeki taşı, üst kat taş ve tuğlanın kullanıldığı almaşık örgülü duvarlara sahiptir.

Basık kemerli bir kapıdan geçilerek girilen kasrın uzun ve rampalı bir yolu vardır. Altında uzun bir tonozlu koridoru olan kasrın, vâlîde sultan ve padişah için ayrılan üst katında iki adet ocaklı oda ile bunların arasında hamam yer almaktadır. "L" şeklinde hol ve bir ara mekândan sonra mahfilin önündeki balkona, buradan da mahfile geçilmektedir. Burası camiden ayrı bir kasır şeklinde inşa edilmiştir. İçinde çok sayıda oda ve sofalar bulunmaktadır.

Eskiden burası deniz kenarında olduğu için Valide Hatice Turhan Sultan Ramazan aylarında bu kasra gelerek oturur ve namaz vakitleri kolayca mahfile

Hünkâr kasrının içindeki çini panolardan biri.

Dinlenme köşesi.

geçerek, cemaatle namaz kılar, vâizler ve hâfızların kuran-ı kerim okumalarını dinlerdi.

Bu hol çok geniş bir koridora bağlanmıştır. Koridorun kuzey yönünde, yani Haliç manzarasına açık tarafta Vâlîde Sultan'ın oturma, yatak odası ve bir tuvalet yeri bulunmaktadır. Buradaki odadan Bağaziçi, Beylerbeyi'ne kadar görünmektedir. Öbür yanda ise Galata ve Haliç sırtları seyredilir.

Hünkâr Kasrı, eski Haliç surların kalıntısına dayanmakta ve camiden ayrı olarak inşa edilmiştir. Bu kasır camiye büyük bir kemerle bağlantılıdır. Bahçekapı'daki şimdiki İş Bankası Müzesi tarafından caminin avlusuna bu kemerin altından geçilerek girilmektedir.

Hünkâr kasrı, sivil mîmârî bakımından emsalsiz bir eserdir. İçinin taksimâtı ve tezyinâtı tıpkı Topkapı sarayına benzer. Binanın dört duvarı kârgir ve içi ahşaptır.

Hünkâr kasrında duvarlar sır altı tekniğinde bitkisel dekorlu çini panolarla kaplanmıştır. Duvarlarda yer alan çini kitâbelerin hattat Teknecizâde İbrahim tarafından yazıldığı bilinmektedir. Tavanlar yaldızlı nakışlarla süslenmiştir. Kapı kanatları sedef kakmalı olup ahşap tavan, tonoz kubbe ve pencere çerçevelerinde zengin kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Kasırda rampalı yola açılan ve balkonla ulaşılan bir orta kat vardır.

SALONLAR VE ODALAR

Kasra, üstü ve etrafı kapalı, gittikçe yükselen taş zeminli geniş bir rampa ile çıkılmaktadır. Padişahın at, valide sultanın araba ile çıkmış olduğu bu rampa zemininin, aslında doldurulmuş toprak olması kuvvetle muhtemeldir. Rampadan bir kapı vasıtasıyla taş konsollar

üzerine oturan bir balkona, oradan da kasrın alt katındaki hizmetkârların odalarına geçilir.

Kapının geçme ve iki renkli kilit taşlarıyla yapılmış basık kemeri üzerinde celi hat ile besmele yazılı bulunmaktadır. Kasrın meşe ağacından mamul sedef ve bağa kakmalı kapıları, Türk oymacılık sanatının nefis birer örneğidir.

Kasrın iç kısmına girildiği zaman karşılaşılan L şeklindeki sofanın bir tarafından valide sultanın namaz vaktini beklediği daireye, diğer tarafından da Yenica'mi'nin hünkâr mahfiline geçilir.

Bir kenarında hizmetkârlara ait küçük bir oda bulunan taş zeminli bu sofa, altı üstü iki sıra pencerelerle mükemmel surette aydınlatılmıştır. Duvarları nefis çinilerle bezenen sofanın çini panoları arasında şair Asım'ın yirmi dört beyittik

Hürkar kasrındaki hamamın kapısı.

Karırdaki diğerkapı

kasidesinin dokuz beyti, bir sıra halinde birbirini izler.

Kasrı iki taraftan kuşatan bu sofadan, üzerinde altın yaldızlı Edirnekârî kalem işleri bulunan ahşap söğeli sedef ve bağa kakmalı bir kapı ile valide-sultan dairesine girilir. Bu daire, küçük bir koridor üzerinde bulunan çini ocaklı iki oda ile, bu odaların arasında bulunan bir tuvaletten ibarettir.

Odalardan ahşap kubbeli olanı, yerden tavana kadar, nefis çiniler ile kaplı olup, şâir Âsım'ın kasidesinin geriye kalan on

beş beyti, duvarlarını bir kuşak gibi dolaşır.

Odayı gayet mükemmel aydınlatan pencerelerden alt sıradaki yedi pencere, mermer -söğeli ve demir şebekelidir. Üst sıradaki sivri kemerli müzeyyen alçı

pencereler ise, renkli camlar vasıtasıyla dekoratif şekillerle süslenmiştir.

Oda, birbirine geçme ufak tahtalardan meydana gelen tezyini bir tavan ile örtülüdür. Çinili ocağın önündeki mekânın üzerinde de altın yaldızlı ahşap mukarnasîar üzerine oturtulan bir kubbe bulunmaktadır. 1949 yılında kasrın restorasyonu esnasında yenilenen bu kubbenin içinin tezyin edilmiş olduğunu, burada bulunan birkaç keten bezi levhadan anlıyoruz. Adetçe pek az olan bu parçalar ise, bugün sadece bir fikir vermek amacıyla kubbenin içine rastgele yerleştirilmiştir.

Nispeten küçük olan valide sultan dairesindeki ikinci odanın duvarları, çini panolar ile kaplıdır, içinde bir de çinili ocak bulunan bu oda, koridordan üzerinde altın yaldızlı Edirnekârî kalem işleri bulunan ahşap bir paravana ile ayrılır.

KASRIN ÇİNİLERİ

Yenicami hünkâr kasrında, Türk çini sanatının en güzel numunelerini görmek mümkündür. XVII. asır İznik işi çinilerini Mimar Mustafa Ağa toplamış ve önem derecelerine göre kompoze etmiştir. Bu bakımdan bazı nadide parçaların yanı sıra daha düşük derecede bazı çinilere de rastlanılmaktadır. Rampanın sonundaki duvarları kaplayan çiniler, desen, teknik ve renk bakımından ikinci derecededir. Bu çini panolar da lâcivert ve beyaz zemin üzerinde stilize karanfil, lâle, rûmî motifleri bir sıra halinde birbirini izler. Kasrın içindeki sofanın duvarları ise, yerden tavana kadar iki sıra halinde muntazam bordürler içerisine alınmış, bir çiçek bahçesini andıran nefis çini panolar ile kaplıdır. Bu panolar üzerinde çeşitli tonlarda

Oymalı pencere kapakları ve çini süslü duvarlar.

Çinilerle kaplı şömine.

mavi, yeşil ve kırmızı renkler tam hakkı verilmek suretiyle tatbik edilmiş, karanfil, sünbül, şakayık; gül, erik ve nar çiçekleri ile rûmîler de tam bir ahenk içerisinde kaynaşmışlardır. Ahşap kubbeli ve çini ocaklı oda, iki sıra halinde kasrın en nefis çini panoları ile süslüdür. Sivri kemerli çerçeveler içerisindeki .bu panolar, muhtelif renkte karanfil, gül, şakayık, hançer yaprakları, kıvrık dallar ve rûmîler ile dekore edilmiştir. Bu odanın bir kenarındaki üç büyük çini pano ise, hemen dikkati çeker. Ortadaki pano üzerinde üzüm, salkım ve asma yapraklarının arasında yeşil renkli stilize bir servi ağacı vardır. Yan taraftaki panolarda karanfil, şakayık ve hançer yaprakla-

rının arasında çiçek açmış bir erik ağacı görülmektedir. Fakat, bu panolardan bir tanesi, maalesef vaktiyle yerinden sökülmüş, yerinde sadece ağacın gövdesinin bir kısmı ile hançer yapraklarından bazı parçalar kalmıştır. Sökülen panonun yerine XIX. asırda âdet olduğu üzere, koyu renk boya ile acayip bir kalem işi yaptırılmıştır.

Valide-sultan dairesindeki çini ocaklı ikinci odanın duvarları, kasrın diğer kısımlarına nazaran desen, kalite ve teknik itibarıyla tâli derecede çiniler ile kaplıdır. Bu çiniler üzerinde mavi ve yeşil renkte karanfil, lâle, kasımpatı, şakayık motifleri bulunmaktadır.

Kasrın çinileri ile Yeniciami'nin çinile-

ri karşılaştırıldığında, ikisi arasında bariz farklar olduğu kolayca görülür. Bu çiniler, kalite ve teknik itibarıyla caminin çinilerinden çok üstündür.

HÜNKAR KASRI NIN SON TAMİRİ (2005 2009)

1940'lı yıllarda yapılan tamirden sonra en kapsamlı restorasyon, İstanbul Ticaret Odası ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün işbirliğiyle 2005-2009 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bütçesi İTO tarafından karşılanan bu restorasyon, yapının belki de şu ana kadar geçirdiği en kapsamlı ve esaslı operasyon olmuştur. Bu tamirden önce yapının içi ve dışının perişan hâli görülüyor olsa da esasen durumun aciliyeti çatı ve duvarlar açıldığında ortaya çıkmıştır, içine girildiğinde kasrın çeşitli yerlerinin hasar gördüğü, çatının su aldığı, ahşap elemanlarının yer yer çürüdüğü, süslemelerinin döküldüğü, bozulduğu, ahşap kapı ve pencerelerin çürüdüğü anlaşılmıştır. Restorasyon doğal olarak binanın iskeletini taşıyan kalaslara kadar derinleştirilmiş, bütün süsleme elemanlarıyla birlikte iyice sağlamlaştırılmıştır. Çatı ve ahşap doğramalar, çatının Tahtırevan Yolu'nun tüm kurşunları ve kaplamaları sökülmesi; ahşap kubbe ve ahşap tonozda, çatı arasında, gerekli takviye tamirat ve yenilemeler yapılmıştır. Daha sonra kurşun kaplaması gerçekleştirilmiştir. Çinilerin sokumu ve tamiri de şöyle olmuştur: Çiniler, köşkün yapımından 350 yıl sonra ilk defa tek tek sökülüp numaralandırılmıştır. Bu arada, kasırdaki 10 bin 250 çininin 500'ünün de sahte olduğu ortaya çıkmıştır. Daha önceki restorasyonlarda yanlış yerleştirilen motifler de belirlenerek doğru yerlere monte edilmiş, eksik çinilerin yenise bulunmaları hâlinde takılmak üzere boş bırakılmıştır. Binanın çürümüş sacak profili, sökülüp temizlenip montajı yapılmış ve boyanmıştır. Dış cephe kimyasal maddeler kullanılarak temizlenmiş, cephelerdeki taş yüzeylerde oluşan kırılma ve kopmalar aynı renk ve dokudaki küfeki taşlarıyla yenilenmiştir. Tahtırevan Yolu'na da; Horasan sıva uygulaması, sıvalı duvarda raspa uygulaması, taş duvarda yüzey temizliği yapılmıştır. 10 kısmın zor taşıyabildiği, 350 yıllık ana giriş kapışma, "Merhamet tamiri" denilen iyileştirme uygulanmıştır. Kapılar ve kapaklar: Kasrın içerisinde kararmış, çürümeye yüz tutmuş, süslemeleri dökülmüş sedef kakmalı 16 oda kapısının her birinin konservasyonu yapılmıştır.

Girit ***İsyanı***

Osmaniye Zırhlısı

Yunanlılar, Girit adasını ele geçirmek için, 1869'da Rumlar'ı ayaklandırmışlardı.

Levent Dilliğil

Osmanlı hükümetinin vergi ve asker göndermesi konusunda özen göstermemesine karşılık, ada Rumlar'ı Yunanlılar'a uydu- lar. Üstelik kadın, çocuk demediler, yerli Müslümanlar'a saldırdılar.

Şehitleri bile mezarlarından çıkarıp yaktılar.

Yunan gemileri, Girit âsilerine, gizli-

ce cephane ve erzak yardımı yapıyordu. Bunun üzerine hükümet de donanmayı harekete geçirmişti.

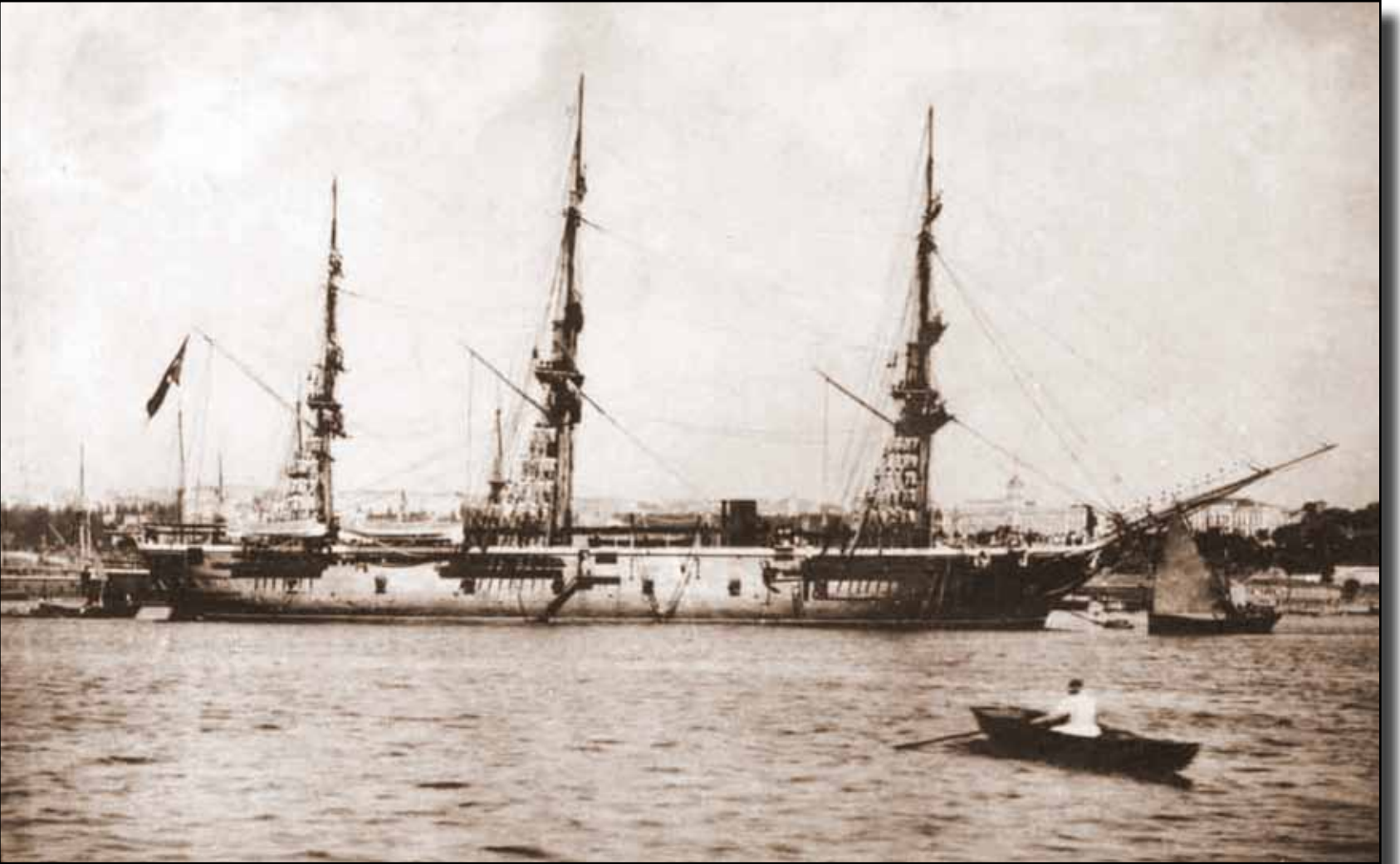
Adaya gönderilen kuvvetlerin karşısında âsiler aciz kaldıkça teslim oluyorlardı.

Fakat bazı büyük devletlerin müdahalesiyle Yunanlı olanlar memleketlerine iade ediliyor, yerliler de kollarını sal-

layarak köylerine gidip oturuyorlardı. Böylece işledikleri cinayetler cezasız kalıyordu.

1869 yılında Girit âsilerine karşı şiddetli tedbirler alınmıştı. Kara harekâtı başarıyla uygulanıyordu.

Denizlerde de karakol ve abluka gemilerinin miktarı artırılmıştı.

Hüdavendigar zırhlısı.

Hüdavandigar Firkateyni Kaptanı, Kaptan Anmet.

TÜRK DONANMASINDA AMERİKALI BİR KOMUTAN

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iç savaşta kaçakçılığı önlemede isim yapmış olan «Charles Hobert», hükümet hizmetine alınmış ve 1868 Aralık ayında Girit'deki filolardan birinin komutanı olmuştur.

Donanmayı başarı ile yöneten Amiral Morali, İbrahim Paşa'nın talimatıyla hareket eden Amiral Hobert ile, Komodor Horyolu Hüseyin ve Arif Beyler'in çalışmaları, isyan yangınını iki ayda söndürmüştü.

Fakat Amiral Charles Hobert işi kökünden kesmek istiyordu.

Asilerin üs edindikleri «Şıra» dolaylarını araştırmak üzere emrindeki gemilerden ikisini refakatine alarak, Hudâvendigâr Firkateyni ile yola çıktı.

Ertesi günü Şıra açıklarında bir Yunan vapuru görülmüştü. Kaçmaya davranınca durması için atılan kuru sıkı topa karşın savurduğu bir Armstrong mermisi,

çok malzeme taşıyan «Enosis» adlı vapuru idi.

Hemen takip edilmesine rağmen Şıra'ya sığınmakta başarılı oldu.

Uluslararası kurallara göre, atılan boş ihtar topuna, gerçek mermi ile karşılık verilere korsan muamelesi yapıldı. Bu olay nedeniyle Amiral Hobert'in eli-ne iyi bir fırsat geçmiş oluyordu.

Hemen kaçakçı gemisini yakalamak için liman ağzını gemileriyle tuttuğu gibi, durumu Girit başkonsolosuna bildirdi.

İki gün sonra da Orhaniye, Aziziye, Osmaniye zırhlıları ile diğer savaş gemileri geldiler.

Amiral Hobert, yerel hükümete bir ultimatom vererek, korsan gemilerinin teslimini istedi. Ayrıca limana girerlerken kaleyi topla selâmladığı zaman, diğer konsolosluklar karşılık verdikleri halde,

Yunan konsolosunun aldırmaması, hasım devlet olduğunu gösteriyordu. Bu konu da çözümlenmedikçe, limandan çıkmayacağını bildirdi.

Telâşa düşen Yunan hükümeti memurları, Atina'ya haberci gönderdiklerini; konunun devletler hukukuna uygun olarak çözüleceğini ve donanmanın limandan çekilmesinin gerektiği cevabını verdiler.

Bu sıralarda donanma subaylarından birkaçı, gezinti amacıyla kıyıya çıkmıştı. Aralarında bulunan Ahmed Kaptan o günün anısını şöyle yazmaktadır:

«Limanda birikmiş olan halk, gemilerimizi seyrediyorlardı.

Sahile çıktığımız zaman, Yunanlı memur ve zabıtlar bizi nezaketle karşıladılar.

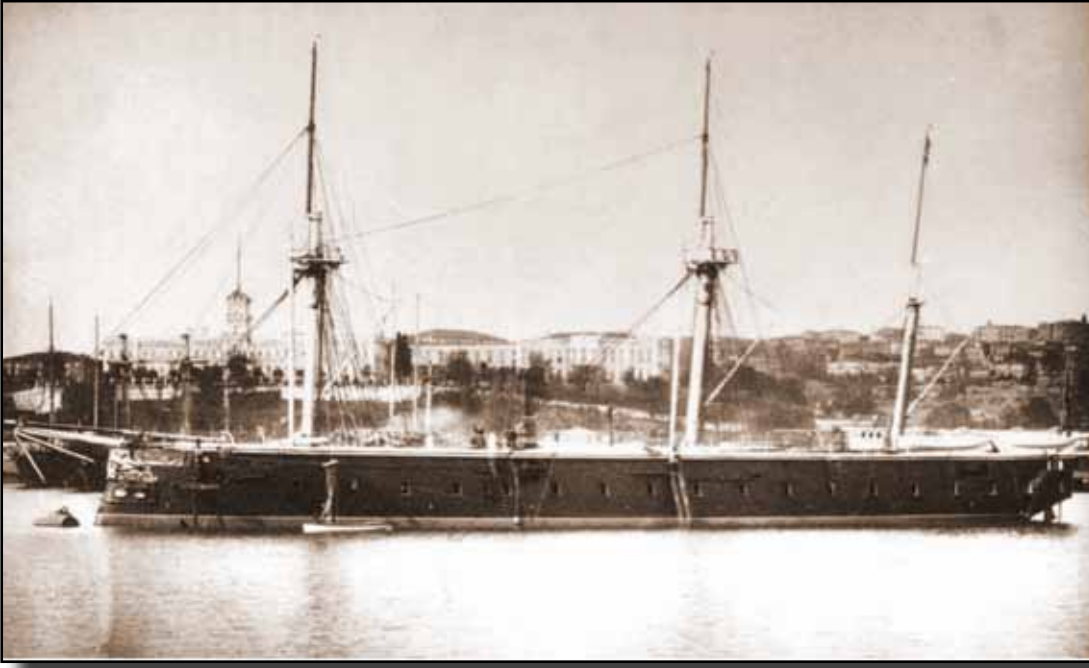
Hemen kale gönderine şanlı sancağı-

Hobert'in bulunduğu kumanda köprüsünün bir tarafını götürdü.

Bu, Yunan hükümetinin Girit'e ka-

Mahmudiye zırhlısı.

Aziziye firkateyni.

mızı çekmişler, yirmi bir pare top atışıyle donanmamızı selâmlıyorlardı.»

«Bu atış sırasında Yunan topçularının acayip hareketleri dikkatimizi çekmişti. Altı kişilik bir top takımına, fistanlı bir efzun top ustası kumanda veriyordu.»

«Kumanda şöyle başlıyordu:»

«— Ela pedi, tırava hartucaki! (Gel oğlum, kovani çek).»

«Topçular çakmağın sicimi çekilince topun geri tepmesinden korunmak için yüzükoyun yatacaklarına, hepsi birden aksine sırt üstü yere uzanıyorlardı. Takındıkları bu garip ve komik hareketlere gülmek için kendimizi zor tutuyorduk.

Aman Ya Rabbi! Kaç senedir, askerliği bu derece zayıf olan adamlarla mı uğraşıyorduk?»

«Sonuç olarak, Yunan hükümeti kaçakçılığın engelleceğine dair teminat verdiğinden, Türk donanması Girit'e döndü.

Artık yardım alma ümidi kalmadığından âsiler teslim oldular ve bu suretle isyan harekâtı da sona erdi.»

«Bir akşam geminin salonunda arkadaşlarla sohbet ederken:

«"Ahmed kaptan, Yunanlılar'ın Şıra'da top atışlarını seyretmişsiniz. Şunu bize de bir tarif etsenize..." diye ısrarla rica ettiklerinde, kendilerini kıramadım. Masanın bir köşesini top farzederek, top ustasının aldığı vaziyetleri taklitte: «Ateş» diyerek, sırt üstü uzanınca, zabitler gülüşmeye başladılar:»

«— Cidden tuhaf. Acaba bunlar İngilizler'den filân talim ve terbiye görmüyorlar mı? dediler.»

«O anda salonun bir köşesinde somurtmuş, bizi seyreden gemimizin Rum cerrahı yerinden doğrularak:»

«— Böyle münevver bir mahfelde, bir milleti vesîle-hande edinmek doğru mudur? diyerek, hışımla kamarasına çekildi.»

«Zabitler, onun anlayış göstermeyişi-ne üzülmüşlerdi:»

«"— Cerrah kızdı. Hem de Osmanlı hükümeti hizmetinde bir vatandaş olduğunu hiç mülâhaza etmeden" dediler.»

«Nitekim, Rum cerrahın kaba hareketi, kendisi için hiç de iyi olmadı. Donanmaya yapılan bu top atışı şekli, herkesin onunla alay etmesine sebep oluyordu. »

«Her geçtiği yerde, kendilerini belli etmeyen şahıslardan: «Ela pedü...» sözlerin»i duyduğunda, heyecanla:»

«"— Kimdir o?" diyor, fakat bir cevap alamıyordu.»

«Nihayet dayanamayıp, gemi kumandanına şikâyet etti. Meseleyi tahkik eden kumandan da cerrahı haksız bul-

muştu:»

«— Buna gücenmekle daha ziyade bizi gücendirmiş oluyorsunuz. Hükümetimizin mekteplerinde yetiştiginizi, sıhhat ve hayatımızın size emanet edilmiş olduğunu unutacak kadar ırk gayretine kapılmışsınız.»

«Ne ise bir şeydir olmuş, sizi başka bir gemiye naklettim, diyerek, cerrahı o gün «Muhbir-i Sürür» firkateyni'ne gönderdi.»

«Fakat donanmada yer etmiş olan bu top atış şekli, bir türlü unutulmuyordu. Nitekim yine bir gün Suda'nın çay ağzı olan bir yerinde Hudâvendigâr'la Muhbir-i Sürür demirlemişlerdi. Efrat da çamaşırını yıkamak üzere sahile çıkmıştı. Bir ara Muhbir-i Sürür'dan bir filikanın sahile doğru gelmekte olduğu görüldü. Yamaçlara yayılmış olan askerlerin ağzından, birden bire:»

«— Ela pedi! Tırava hartucaki.»

«Avâzeleri yükselmeye başladı. Hudâvendigâr'ın askerleri cerrahı tanımışlardı.»

«Yıllar sonra Rum cerrahı ile, bahriye hastanesindeki vazifesine atla giderken karşılaşmışım. Top atışına temasla:»

«— Ahmed Kaptan, dedi. O zamanlar toyluk ve düşüncesizlikle hissiyatıma kapılmışım. Kabahat bendeydi...»

Orhaniye zırhlısı.

Türkler ve Bizans

Sultan Bayezit'in Bizans elçisini kabulü

Osmanlı Türkleri, kısmen Bizans'a tâbi olan tekfurlara savaş açarak bunları teker teker ortadan kaldırmış, sonra Trakya'ya geçerek fetihlere devam etmişlerdi. Yüz elli yıla yaklaşan mücadeleler, Doğu Roma İmparatorluğu'nu tarih sahnesinden tamamen sildi.

Midhat SERTOĞLU

Hayat Tarih Mecmiası. Sayı:6. Haziran 1976. S:26-33

Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu 13. Yüzyılın sonlarında, Bizans İmparatorluğu zayıf ve çökme-ye mahkûm bir halde bulunuyordu. Gerçi görünüşte, Mora yarımadasının önemli bir kısmı ile Lakedemonya, Korint, Tesalya, Trakya, Eflâk bölgesine kadar bütün Karadeniz sahili, Anadolu tarafında Karadeniz kıyısında İncirli'den Seyyidgazi'ye inen hattın, Çanakkale Boğazı'nın başlangıcına kadar olan bütün batı bölgesi ve ayrıca Trabzon eyaleti Bizans hâkimiyeti altında bulunuyordu. Ancak, Trabzon âdeta bağımsız bir devlet halinde olduğu gibi, Yunanistan ve Mora'daki valiler, merkezi pek az dinliyorlardı. Anadolu toprakları ise, birer güçlü kaleye sahip tekfurlar arasında pay edilmişti. Haçlılar İstanbul'u alıp, burada bir Lâtin devleti kurdukları sırada (1204-1261), Roma İmparatorluğu'nun merkezi İznik'ti.

O zamanlar, bu tekfurlar merkeze güçlü olarak bağlıydılar. Ancak, Paleologlar, Bizans şehrini tekrar ele geçirip imparatorluk merkezini buraya nakledince, bu bağ gevşedi. VIII. Mihail Paleologos devrinde, Anadolu'nun dağlık yerlerindeki halk vergiden muaf-tı. Buna karşılık, onlar da bir tür yerli asker oluşturarak ülkeyi müdafaa ederlerdi. İmparatorluk sınırlarındaki tekfurlar ise devletten aylık alırlar ve birçok imtiyazlara da sahip bulunurlardı. Öte yandan İkinci Andrönikos zamanında, Bizans hazinesinin düştüğü darlık yüzünden tekfurlar artık aylık almaz olmuşlardı. Hattâ, kendileri devlet hazinesine

belirli bir vergi vermekle mükellef tutuluyorlar, üstelik halka da tahammüllerinden aşırı vergiler yükletilmekten çekinilmiyorlardı. Bütün bu olaylar sonunda, tekfurlarla merkezin arası açıldı. Onlar, imparatora artık ismen tâbi bulunuyorlar, kendileri ise başlarına buyruk, istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Bu şekilde, Anadolu'da âdeta bir feodalizm kurulmuştu.

İşte, Osmanlıların Bizans'la ilişkileri ilk kez, küçük arazi parçaları içinde, küçük kalelere dayanan bu tekfurlar aracılığıyla olmuştur.

Aynı yüzyılda ise, Anadolu'da Selçuklu hükümdarlığı, çökmüş, bu devletin toprakları, ona tâbi bütün uç beylikleriyle birlikte İlhanlı hâkimiyeti al-

tına girmişti. Bu arada Osmanlı Beyliği de bu hâkimiyeti tanıdı ve bu durum, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han'ın vâris bırakmadan ölümünden sonra meydana çıkan taht kavgaları Anadolu'da Moğol hâkimiyetine son verinceye kadar devanı etti. Anadolu beylikleri, Ebu Said Bahadır Han'ın ölümüyle, topluca başka bir hükümdara tâbi olmaktan fiilen kurtulmuşlardır. Bu olay 1335 yılına rastlar; bu sırada ise Orhan Gazi on yıldan beri Osmanlı Beyi bulunmaktaydı.

Onüçüncü Yüzyılın sonundan beri, çeşitli tarihî olaylar nedeniyle, Anadolu'da nüfus yoğunluğu artmış ve burada yaşayan halk kitleleri kendilerine yeni olanaklar aramak gereğini his-

Bizansla yapılan bir savaş.

Müslümanların Málaga'dan sürülmesi (1487)

setmeye başlamışlardı. Bu yüzden, özellikle Selçuklu ve sonra İlhanlı devletinin Uç beyleri olan Karesi, Aydın, Osmanlı gibi... beylikleri, Bizans devletinin idaresinde bulunan Anadolu ve Rumeli'deki topraklara doğru genişlemek zorunluluğunu duydular.

Bunlar içinde Osmanlı Beyliği, en önemli jeopolitik yeri işgal ediyordu. Bu yüzden yeni alanlarda başarı kazanmaya en çok namzettti. Nitekim, daha Ertuğrul Gazi zamanında, sonradan Osmanlı Beyliği'ni oluşturacak olan Kayı Türkleri, Selçuklu Hükümdarı Alâeddin Keykubad'ın İznik imparatorluğu'na açtığı sefer esnasında akıncılık görevini yapmışlar ve Sultanönü zaferinden sonra, Karacahisar Tekfuru'nu da mağlûp etmiş ve daha sonra Söğüt'ü zaptetmişlerdi. Selçuklu hükümdarı, burasını mülk olarak Ertuğrul Gazi'ye verdi. Bu arada Bilecik Tekfuru da vergiye bağlanarak yerinde bırakıldı.

İLK TEMASLAR

Osman Bey, 1281 yılında beyliğin başına geçtiği zaman, bağlı olduğu Selçuk devleti biraz daha zayıflamış bulunuyordu. Osman Bey, Selçuklu hükümdarını tanımağa devam etmekle beraber, daha bağımsız hareket etmeye başladı. Osman Bey'in Rumlarla ilk teması, 1284 yılında İnegöl Tekfuru Nikola ile yaptığı Ermenibeli savaşı dolayısıyledir. Bu savaş, sonuçsuz kalmıştır. Ancak bir yıl sonra, Osman Bey Kulacahisar'ı zaptetti ki, bu, Osmanlıların aldıkları ilk kaledir. Gene bir yıl sonra, Osmanlı Beyliği, İnegöl-Karacahisar birleşik tekfurlarına karşı savaşmış ve ikizci zaferini kazanmıştır. Bu da, Osmanlı Türklerine kar-

şı yapılan ilk birleşmedir, iki yıl sonra ise Karacahisar Rumlardan alındı.

Bundan sonra, on yıl kadar bir süre, Osmanlı Türkleri komşularıyla, görünüşte dost geçindiler. Bu arada, bu beyliğin başarılarını gören ve yeni alınan topraklarda yeni olanaklar sezen eli silâh tutan, bileği ve yüreği kuvvetli birçok kimse Osman Bey'in hizmetine can atıyorlar, Anadolu'da büyük bir güç ve nüfuz sahibi olan Ahiler, Alperenler türünden Dinî-askerî, Dinî-ekonomik topluluklar, Osmanlıların, kendi istek ve kanaatlerine uygun bulunan bu faaliyetlerini kuvvetle destekliyorlardı.,

Bütün bunlar, Beyliğin nüve kuvvetini arttıyordu. Nitekim, Osmanlı Beyliği'nin ikinci faaliyet devresi olan 1298-1300 yılları arasında tekfurlarla olan savaşlar sonunda Bilecik (1298), Yarhisar (1298), İnegöl (1299), Yundhisar (1300) Türklerin eline geçti. 1301 yılında ise Osmanlı Beyliği ilk kez olarak Bizanslılar'la doğrudan doğruya temas geçmiştir. Bizans İmparatoru hasa ordusu kumandanı Musalon emrindeki iki bin kişilik kuvvetle çarpışan Osman Bey, galip gelerek Koyunhisar Kalesi'ni fethetti. Bir yıl sonra ise Köprühisar alınmış ve İznik abluka edilmiştir. Bundan sonra, Osmanlı Beyliği'nin sınırları Bizans aleyhine olarak hızla genişledi. 1303 yılında Marmaracık Kalesi fetholundu. Türklerin kendisi için büyük bir tehlike halini almakta olduğunu gören ve merkezden fazla bir şey ummayan Bursa, Atranos, Madenos, Kete ve Kestel tekfurları Osmanlılara karşı birleştiler. Ancak Osman Bey, birleşik düşman kuvvetlerini mağlûp ederek, 1306 yılında Dindoz zaferini kazandı. Kete ve

Kestel kalelerini aldı. 1313 yılında Akhisar, Geyve, Lefke, Hisarcık, Tekfurpmarı, Yenikale, Yanıkçahisar Rumlardan alınıp Beyliğin hudutları kuzeye, Karadeniz'e doğru genişledi. 1315 yılında ise Bursa abluka edildi.

ORHAN BEY'İN FETİHLERİ

1317'de, Orhan Bey ilk kez tarih sahnesinde görünür. Babası adına Konuralp ile birlikte Karatekin, Ebusuyu, Karacabey, Kapucak, Tuzpazarı, Keresteci kalelerini fethetmiştir. 1321 yılında, gene Orhan Bey Mudanya'yı zaptetti.

Osmanlı Türkleri için Anadolu topraklarında iki önemli hedef İznik ve Bursa idi. İznik Kalesi 1302'den beri abluka altında idi. Bursa'yı ise Türkler, 1315 yılından itibaren âdeta tecrit etmişlerdi. Bu iki şehir, devamlı Türk baskısı altında bulunuyordu. İznik'in merkezle olan irtibatını büsbütün zayıflatmak için, 1323 yılında Ayanköy, Akçakoca tarafından ve 1324 yılında Pretenos Kalesi, Karamürsel tarafından zaptedildi.

Eski Osmanlı kaynaklarından bir kısmı, Bursa'nın kuşatması sırasında Osman Bey'in sağ olduğunu ve o sırada vefat ettiğini, bir kısmı ise kuşatmadan önce öldüğünü yazarlar. Bazıları ise, Bursa'nın fethinden sonra bile hayatta bulunduğunu yazarlar. Ancak, 1324 tarihinde Orhan Bey'in tek başına hükümdar olduğuna dair elimizde vesikalar bulunduğu gibi, Orhan Bey'in sikkelerinin incelenmesi de bu sonucu verir. Halbuki, Bursa'nın 6 Nisan 1326'da Orhan Bey tarafından alındığı bugün artık bilinmektedir. Şu halde, Osman Bey vefat edeli iki yıl kadar olmuş bulunuyordu.

Orhan Bey, 1326 yılında önemli bir kuvvetle Bursa üzerine yürüdü. Önce şehrin güneyinde bulunan Atranos (Orhaneli) Kalesi'ni aldı ve yıktı. Sonra şehri kuşattı. Karargâhını Pınarbaşı'nda kurmuştu. Kurtuluş ümidi kalmadığını anlayan kale muhafızı, sonunda Gazi Mihal Bey aracılığıyla bildirdiği bazı koşullar karşılığında kaleyi teslim etti. Orhan Bey, bundan sonra babasının nâşını Söğüt'ten getirterek Bursa hisanındaki manastıra gömdürdü. Türkler buraya «Gümüşlü Kümbet» derlerdi. Yeni örtülen kubbesi gümüş gibi parlayıp uzaklardan görüldüğü sıralarda, bir gün Osman Bey oğluna burasını göstererek:

— Oğul, demişti. Ben öldüğüm vakit, beni şol gümüşlü kubbenin altına göm!

Bununla, kendisi sağlığında alamazsa, ölümünden sonra Bursa'nın fethini Orhan Gazi'ye vasiyet etmiş bulunuyordu.

BİZANS'LA SAVAŞ VE İZNİK'İN ZAPTI

Bursa, fetihten sonra Osmanlı Beyliği'nin merkezi olmuştur. Bu sırada ise Kandıra, Aydos ve Semendire Türklerin eline geçmiş ve Beyliğin sınırları İstanbul Boğazı'na yaklaşmıştı.

Bu durum, Bizans'ta telâş uyandırdı. Bunun üzerine, hem Kocaeli'deki kaleleri geri almak, hem de İznik'i ablukadan kurtarmak için, imparator genç Andronikos, 1329 yılı Mayıs ayında önemli bir güçle Anadolu yakasına geçti.

Orhan Bey, kendi maiyetindeki kuvvetlerle, ilk kez İmparator'un kumandasındaki ordu ile Maltepe'de (Pelekanon) çarpıştı ve galip geldi. Yaralanan Andronikos İstanbul'a can attı. İncelenmesi tamamen olanaksız olan bir rivayete göre, Osmanlı Ordusu Bizans'ın barış isteği üzerine Göztepe'de durmuş ve barış koşulları, İmparator'un Merdivenköyü'ndeki av köşkünde görüşülmüştür. Koşullar arasında, bu yerin ve köşkün Türklerle terki de vardı. Orhan Bey, burasını bir Ahî tekkesi haline sokmuş ve Bizans'a karşı ileri karakol haline getirmiştir. Meşhur Merdivenköyü Bektaşî Tekkesi bunun bir devamı idi.

Maltepe zaferinden bir yıl sonra İznik, yardım almaktan ümit keserek Türklerle teslim oldu. Bursa'nın tesliminde halka gösterilen iyi muamele, burasının da teslim oluşunda rol oynamış ve İznikliler de aynı yumuşak koşullara tâbi olmuşlardı. Halktan isteyen, malını, mülkünü alıp gidecek, isteyen ise Osmanlılara belirli bir vergi vermek koşuluyla, din, örf, âdet ve geleneklerini koruyarak Orhan Bey'in tebaası olacaktı.

İznik alınınca, asıl hedef olan Bizans'a yakın olduğu için, Beylik merkezi buraya nakledildi. Bundan sonraki en önemli olaylar, 1333 yılında Gemlik'in ve 1336 yılında Kirmastı, Uluabad ve Mihaliç'in Türklerin eline geçmesidir. Bundan sonra aynı yılın sonlarında, önce bir kere geçici olarak işgal edilip gene Rumların eline geçen ve Maltepe zaferinden önce kuşatma altında bulunduğu halde, bu savaşın sonundaki barış anlaşması gereğince Bizanslıların lehine tek madde olarak Rumlara iade edilmiş bulunan, bölgenin en önemli ticarî merkezi, İzmit şehri kesin surette fetholunmuştur. Gene aynı tarihlerde, Koyunhisar Türk gazilerine boyun eğerek Beyliğe katıldı. İki yıl sonra ise Yalova, Hereke ve Armutlu Rumlardan alındı.

TEODORA İLE İZDİVAÇ

Bundan sonra Osmanlılar, dört yıl süreyle Bizans'la savaşmayıp Anadolu'yla ilgilendiler. Orhan Bey, devletin

teşkilâtını düzenledi ve yeniledi. Bu arada, Bizans imparatorlarıyla oyala-yıcı bir siyaset izlemiştir. 1340 yılında ise, Balkanlarda beliren yeni bir düşman Bizans'ın karşısına dikildi. Sırp Kralı İstefan Duşan, Makedonya'yı alarak güneye doğru inmeye başlamıştı. Orhan Bey'e elçiler gönderip birleşmeyi ve İstanbul'u birlikte almayı teklif ediyordu. Orhan Bey, bir gün Türklerin eline geçmesi gereken olan Bizans üzerinde kimse ile ortaklık kurmak istemediğinden, onları başından savdı.

Tam bu sırada, yani 1341 yılında genç Andronikos vefat etmiş ve oğlu Yuanris imparator ilân edilmişti. Kendisini, vasî tayin olunan saray nâzırı ve başvekil Kantakuzen, saltanatına vekâlet dolayısıyla imparatorluk tacını giydi ise de, rakipleri bunu kabui etmediklerinden, o da Dimetoka'da imparatorluğunu resmen ilân etti. İstanbul ve Edirne bunu tanımıyordu. Bulgar Kralı onlara, Sırp Kralı Kantakuzen'e yardım vâdettiler; ancak hiç biri bu vaadlerini lâıykıyla yerine getiremediler.

Kantakuzen, en çok eski dostu Aydınoğlu Gazi Umur Bey'den yardım gördü. Sonra, başvurduğu Orhan Bey'in de yardımıyla, 1346 yılında Edirne'yi aldı. Bunun üzerine kızı Teodora'yı Osmanlı Beyi'ne zevce olarak takdim etti (*), gene onun yardımıyla sonunda İstanbul'a da girerek bütün imparatorluğa hâkim oldu. 1347 yılında Üsküdar'a kadar gelen damadı Orhan Bey'le görüşüp, Sırlara karşı mücadele etmek için, ondan yirmi bin kişilik bir kuvvet temin etti.

(*) Bu olay, *Osmanoğulları'na Bizans arasında ilk resmî izdivaçtır. Ancak Kantakuzen kötü bir imparatordu. Osmanlı hanedanının Bizans tahtının meşru hanedanı sayılan Paleolog hanedanıyla akrabalıkları Birinci Murad devrinde başlar. Murad Bey, İmparator Beşinci Yünnis Paleolog'un üç kızından birisini kendisine, diğer ikisini oğulları Yakup ve Bayezid Beylere almıştır. Bayezid Bey'in büyük oğlu Emîr Süleyman ise, İmparator ikinci Manuel Paleolog'un kardeşi Lakedamonya Despotu Yunannis Teodoros'un kızıyla evlenmiştir.*

RUMELİ'DE FETİHLER

Öte yandan, zor durumdan kurtulur kurtulmaz, Türklerden yüz çevirip Papa ile müzakerelere girişti. Amacı, başta Türkler olmak üzere, İslâm dünyasına karşı yeni bir Haçlı seferi düzenlemektir. Bu sonuçsuz görüşmeler 1352 yılına kadar sürmüştür. Bu arada, başı sı-

kışıkça Türklerden yardım istemekten de geri kalmamış, tekrar patlak veren imparatorluk tacı kavgasında Venediklilerle, Sırp ve Bulgarların Yuannis'i tutmasına karşın, Orhan Bey'le, Cenevizlilerin taraftarlığını ve Osmanlı Türklerinin fiilî yardımını temin etmiş, Edirne ve Dimetoka zaferlerini bu sayede kazanmıştır. Ona yardım eden Türk kuvvetlerine, Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa kumanda ediyordu. Süleyman Paşa, Anadolu'ya dönerken, bu yardımlara karşılık Kantakuzen'in Gelibolu yarımadasında Türklerle verdiği Çimpe Kalesi'ne bir miktar asker bıraktı. İşte, Osmanlıların Rumeli'ye gerçek yerlemleri böylece 1353 yılında olmuştur (**).

(**) *Klâsik Osmanlı kaynakları, bu olayı Osmanlıların Rumeli'ye ilk geçişleri diye naklederler. Halbuki, bu sadece ilk yerleşiktir. Osmanlı Türkleri bundan çok daha önce 1321 yılında Trakya'ya bir akın yapmışlar ve bir buçuk yıl kadar buralarda dolaşmışlardır. Bundan sonra altı bin kişilik bir Türk kuvveti, dost ve mütefik sıfatıyla 1345'de Rumeli'ye geçip Kantakuzen'e yardım ettiği gibi, ertesi yıl da, yukarıda söylediğimiz gibi, yirmi bin kişilik bir Osmanlı kuvveti, Sırlara karşı Rumları korumak için Orhan Bey tarafından kayınpederi Kantakuzen'in emrine verilmiştir. Halbuki Lütü Paşa, Aşık Paşa, 1353 geçişini ilk olarak gösterirler ve Süleyman Paşa'nın birkaç sal düzüp, yetmiş seksen kişi ile Boğaz'ı aşarak Gelibolu'ya ayak bastığını naklederler. Böylece klâsik kaynaklarımız, ilk geçiş ile ilk yerleşik bir birine karıştırmış bulunmaktadır.*

Gene aynı yıl, Kantakuzen, asıl imparator olan Yuannis'i tutuklayarak Bozcaada'ya sürdü. Ancak gözünü bürüyen ihtiras bulutu biraz dağılınca, Türklerin Avrupa kıtasına adım atarak yerleşmelerinin Bizans için ne büyük bir tehlike olduğunu sezdi. Fakat iş isten geçmiş bulunuyordu. 1354 yılı zelzelesi Gelibolu'yu harap ettiği zaman, Süleyman Paşa bu fırsattan yararlanarak, buraya Türkleri yerleştirdi ve bununla da yetinmeyip Bolayır ve Tekirdağı'na kadar Marmara kıyılarını ele geçirdi. Bu durum karşısında İmparator, Orhan Bey'e başvurup Çimpe'yi on bin altına satın almak istediğini, lâkin buna karşılık Türklerin Gelibolu yarımadasını boşaltmalarının şart olduğunu bildirdi ve bu konuları görüşmek üzere bir görüşme isteğinde bulundu. Orhan Bey ise cevabında, Çimpe'yi bu para karşılığında iade edebileceğini, ancak gazileri tarafından fetholunmuş diğer yerlerden

çekilemeyeceğini ve şimdilik görüşmelerinin olanaksız buluhduğunu haber verdi.

Böylece, İzmit'e kadar gelmiş olan Kantakuzen, eli boş döndü. Bu kez Sırp ve Bulgarlara başvurarak, Türklere karşı bir birleşme teklif ettiyse de, onlardan da, daha önce yaptığı hatayı kendisinin düzeltmesi gerektiği cevabını aldı. Bu sırada, Bozcaada'dan kurtulmuş olan Yuannis, halkın alkışları arasında Bizans'a girdi. Kantakuzen, kendisine teklif edilen ortak saltanatı reddederek, bütün haklarından feragat edip, 1355 yılında bir manastıra çekildi.

Rumeli'ye yerleşmiş olan Süleyman Paşa ise, faaliyetine devam ederek Çorlu'yu aldı. Bizanslılar, bu sürekli istilâ hareketini önlemek için Türklerle iyi geçinmekten başka çare bulunmadığını anlamışlardı. Nitekim, Orhan Bey'in Teodora'dan doğan oğlu Halil Bey'in 1356 yılında İzmit körfezinde gezerken, Foça korsanları tarafından kaçırılması üzerine, İmparator Yuannis çocuğun kurtarılmasını üstüne almış ve Foça'nın Cenevizli valisine yüz bin altın vererek, şehzadeyi kurtarıp gemi ile İstanbul'a ve oradan İzmit'e götürüp babasına teslim etmiştir. Aynı yıl, yani 1359'da yapılan bir anlaşma sonunda, Türklerin Trakya'ya yaptıkları akınlardan vazgeçmeleri karşılığında Rumeli'ye yerleşmelerini resmen kabul ve tasdik zorunda kalmıştır.

BİRİNCİ MURAD ZAMANI

1360 yılında Orhan Gazi vefat etti. Ertesi yıl, İmparator Yuannis, Venedik'le, Osmanlılar aleyhine bir anlaşma yaptıysa da sonuç alamadı. Sonra o taraftan ümidini tamamen kesti. Bunun üzerine, yardımcı bulmak üzere Avrupa'ya gitti. Macar Kralı Layoş'la görüşerek, kendisine yardım edildiği takdirde Katolik mezhebini kabul edeceğini vâdetti.

Bu sırada Osmanlılar, onun bu düşmanca hareketine karşılık Keşan, Dime-toka, Babaeski, Lüleburgaz taraflarını zaptedip Edirne'yi de ele geçirdiler.

Ortodoks olan Balkan Hristiyanları, Macarlar eliyle gelecek Katolik mezhebini kabul etmektense, kendi mezheplerinde kalmak koşuluyla, Türk hâkimiyetini tercih ediyorlardı. Çünkü bu hâkimiyet, onlara aynı zamanda vicedan hürriyetini getiriyordu. Ertesi yıl Filibe, Eskizâra ve Yenizâra Osmanlı idaresine geçti. Tehlikenin büyüdüğünü gören Yuannis, perde arkası faaliyetine devam etmek koşuluyla, Türklerle anlaşıp barış yapmak zorunda kaldı. Bu arada, Osmanlıların Balkanlardaki bütün fetih-

lerini tanıdı. Ancak onun kıskırttığı Haçlı donanması, 1367 yılında ani bir baskınla Gelibolu'yu zaptederek Bizans'a iade etti. Deniz kuvvetleri yeterli olmayan Osmanlılar, bu donanma karşısında bir şey yapamadılarsa da, barışı bozulmuş sayarak Balkan fetihlerine devam ettiler. 1368 yılında Aydos ve Burgaz çevresinden ayrı olarak, Kırklareli, Vize, Süzebolu, Rumlardan alındı. 1371 yılında, önce Sırp-Bulgar birleşik kuvvetlerini mağlup edip, sonra Sırlara karşı Çirmen meydan muharebesini kazanarak, Balkanlar da Türklere karşı büyük bir direnişi kıran Murad Bey, ertesi yıl Çatalca, İnçeğiz ve Firecik'i de Bizanslılardan alarak, imparatorluğun etki alanını iyice daralttı.

Bundan sonra yirmi yıl süreyle Türkler, artık bir tehlike olmaktan çıkan Bizans'ı bir tarafa bırakarak, öbür Balkan devletleriyle uğraştılar ve sürekli olarak zaferden zafere koştular. Murad Bey, 1389'da Kosova meydan savaşını kazandıktan sonra, yaralı bir Sırp asilzadesi tarafından şehit edildi.

Yerine gecen Yıldırım Bayezid Bey, 1391'de Selânik'i Rumlardan alıp, aynı yıl İstanbul'u kuşattı. Ancak bu, daha çok gözdağı vermek için yapılmış bir kuşatma idi. İsteklerini elde ettikten ve İstanbul'da Türk kolonisi için serbest bir mahalle kurulmasına razı olmaya İmparatoru mecbur bıraktıktan sonra, kuşatmayı kaldırıp Anadolu ve Balkan fetihleriyle uğraştı.

YILDIRIM'IN KUŞATMALARI

Yıldırım'ın, İstanbul'u ikinci kuşatması 1395 yılındadır. Ancak bu kez de Avrupa'dan bir Haçlı ordusunun hareketini haber alarak işi yarıya bıraktı. Fakat, Bizans yeniden ağır şartları kabul etmiş, İstanbul'da oturan Türkler yeni imtiyazlara sahip olmuşlar, iki mescitle bir şer'î mahkeme açma hakkını elde etmişlerdi.

Hızla ilerleyip, Haçlı ordusunu Niğbolu'da müthiş bir hezimete uğratan Bayezid Bey, 1396'da İstanbul'u tekrar kuşattı. Fakat Bizans'ın daha ağır şartları kabul etmesi ve âdeta Türk hâkimiyetini tanıması üzerine, kuşatma kaldırıldı. Bununla beraber, İstanbul'u almak fikrini asla terk etmemiş olan Osmanlı beyi, 1400 tarihinde şehri bir kez daha ve bu kez kesin olarak fethetmek niyetiyle kuşattı. Şehrin teslim olacağı muhakkak idiyse de, Moğul hakanı Timurlenk'in Anadolu'da ilerleyişi üzerine, İstanbul'un bu dördüncü kuşatması da yarım kaldı.

Yıldırım Bayezid, Ankara'da düşmana karşı fazla mertçe davranması ve ordusunda bulunan kara Tatarların ihane-

ti yüzünden Timurlenk'e mağlup olunca, Bizans geniş bir nefes aldı, Moğul hakanı tarafından parçalanmış Osmanlı Beyliği'nin bir daha birleşip belini doğrultamayacağını ve kendisi için ebediyen tehlike olmaktan çıktığını sanıyordu. Bu arada şehzadeler arasındaki mücadeleye karışarak, Osmanlı Beyliği birliğinin tekrar kurulmasını mümkün olduğu kadar engellemeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Çelebi Mehmed, çetin mücadelelerden sonra birliği tekrar oluşturup başına geçmeyi başardı.

Bu arada, saltanatın ara vermesi sırasında ve 1412 yılında Bizans, Yıldırım'ın şehzadelerinden Musa Çelebi tarafından bir daha kuşatılmıştır ki, bu Türklerin beşinci kuşatmasıdır.

Çelebi Mehmed, Bizans'la oldukça iyi geçinmiştir. Bu işi kesin olarak halletmek için, Osmanlı Beyliği'nin daha kuvvetlenmesi gerektiği kanaatindeydi. Bir de, Bizanslıların elinde esir ve Limni adasında sürgün bulunan Yıldırım'ın büyük şehzadesi Mustafa'nın serbest kalıp, yeniden olaylar çıkartarak devletin bir daha parçalanmasına neden olmaması için, Bizans'a karşı bazı tâvizleri kabul etmek zorunda kalmıştı. Ancak onun ölümüyle birlikte, Bizans imparatoru, verdiği sözden kendisini kurtulmuş addedip şehzadeyi serbest bıraktı. Rumeli'ye çıkan Mustafa Çelebi saltanatını ilân etti. Çelebi Mehmed'in yerine geçmiş olan oğlu II. Murad Bey, çetin bir mücadele sonunda onu Edirne'de mağlup ve idam etti. Böylece, Bizans'ın son ümidi de ortadan kalkmış bulunuyordu.

Murad Bey, Türkler için devamlı bir tehlike olacağı anlaşılan bu devleti ortadan kaldırmaya karar vererek, 1422 yılında İstanbul üzerine yürüdü ve Türkler, altıncı defa olarak Bizans'ı kuşattılar. Ancak, talih bin yıllık köhne imparatorluğa bir daha güldü. Murad Bey'in kardeşi küçük şehzade Mustafa, Anadolu'da baş kaldırmış bulunuyordu. Osmanlı Beyi, İstanbul'un alınmasını sonraya bırakarak Anadolu'ya geçti. İkinci Murad, bundan sonra Beyliğin Anadolu'daki sınırlarını genişletmekle ve Balkanlardan arkaya akınlar halinde inen birleşik ve düşman Haçlı ordularıyla çarpışmakla mekgul oldu ve bunların hepsini yendi.

Onun ölümüyle, 1451'de Osmanlı Beyliği'nin başına geçen Fatih, bütün gayretini İstanbul'u almak plânı üzerinde yoğunlaştırdı. Hazırlığını tanımladıktan sonra, Bizans'ın üzerine bir yıldırım gibi indi ve 29 Mayıs 1453 günü, Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1125 yıllık başkenti, ebediyen Türk kalmak üzere fetholundu.

Evliya Çelebi'den Hikayeler

Evliya Çelebi büyük Seyahatname'sinde yalnız gördüklerini anlatmakla kalmaz; yolda başından geçenleri, gece gördüğü rüyaları ve kendisine anlatılan acayip olayları da hikâye eder. Bu anlattıkları arasında, Seyahatname'sinde verdiği bilgiler gibi, olay olarak doğru mu, yoksa uydurma mı belli olmayan, fakat yazılış itibarıyla çok güzel, karakterleri itina ile belirten, olayı canlandırmaya yarayacak ayrıntılarla son derece renkli hikâyeler vardır.

Bu rüyalarının başlıbaşına hayal mahsulü hikâyeler olduğundan şüphe edilemez. Başından geçen veya başkalarından naklen anlattığı olaylarsa yarı gerçek, yarı hayal havası içinde sanatkârın kişiliği ile şekil almış birer hikâyedirler. Bu bakımdan 17. yüzyıl Türk edebiyatının seyahatname bölümünde değerli yeri olan bu büyük yazarı ilk hikayecimiz saymakta hata yoktur.

Ne yazık ki üstadın bu tarafı hiç işlenmemiş, yalnız zamanının yaşayışı ve gördüğü yerler hakkında verdiği bilgiler üzerinde durulmuştur. Halbuki insan ve vaka ile taşan Seyahatname'sinde asıl önemli olan onun sanatkâr tarafı, yazarlığıdır. Hikayeci Evliya Çelebi seyyah Evliya Çelebi'den daha büyüktür.

Seyahatname'den seçtiğimiz bir başka hikâyesini, üstadın cümle yapısını ve anlatış tarzını bozmadan, sadece bugün anlaşılabilir olmuş kelime ve deyimleri konuşulan dildeki kelimelerle değiştirerek okuyucularımıza sunuyoruz.

ÇOMAR BÖLÜKBAŞI

Çomar bir kere Ya Allah deyip, dolu dizgin giden ata bir ökçe vurup iki Süiepaniye minaresi boyunda yalçın kayalardan kendini Van deryasına atar.

1646 tarihinde nice kapıya girip çıkmış Çomar Bölükbaşı adında bir namı biri var idi. Hattâ eskiden Gürcü Nebî ve Katırcıoğlu ile birlikte Üsküdar'a gelip Sadrâzam Murad Paşa ve Çarhacı Defterdarzâde Mehmed Paşa ile büyük cenk etmiş. Hikmet-i Huda yedi saat sonra Gürcü Nebî bozulup bu Çomar Bölükbaşı da kaçmış.

Ben de bu Üsküdar çenginde bulunmuştum. Murad Paşa'dan ulak olarak emirlerini alıp Şam'da, Murtaza Paşa'ya giderken Adana civarında Çakıt Hanı yakınında bir orman içinde Çomar'a rasladım. Bir harami zannettim. Gene de haramiliğe inmiş olmalı idi. Ama hamdolsun benimle tanışık çıkıp;

«Hay kapı yoldaşım, vay canım kardeşim» diyerek öpüşüp görüştüktan sonra bana başından geçenleri anlattı. Kendisine:

«Gel birader, seni Şam'da Murtaza Paşa'ya götürüyüm» dediğimde canına minnet bilip beraber Şam'a gittik. Bu Çomar Bölükbaşı'yı Murtaza Paşa'nın yanına yerleştirdim. Safta giderken Dürzî seferinde benimle beraber olup Nokora boğazında yüzümü hayli ak etti. Şam'a gelirken Şam'ı İbşir Paşa'ya verdiler, Murtaza Paşa'ya da Sivas eyaleti verilmişti. Sivas'a vardığımızda paşa bu Çomar Bölükbaşı'ya bayrağıyla Niksar şehri subaşılığı verdi. Altı ay bu işi gördü. Üzerinden subaşılığı Merzifon'da oturur, Tabaniyassılı Dilâver Ağa aldı. Hesaplaşırken Dilâver Ağa, Çomar Bölükbaşı'yı hapsedip ne malı varsa aldı. Çomar'ın ancak üç atı kaldı. Sonunda Çomar hapisten kurtulunca yüz adamıyla Merzifon'da kendisini hapsedip

malını alan Dilâver Ağa'nın çiftliğini bastı; elli kadar küheylân atlarını alıp, malını mülkünü yağma edip çiftliğini ateşe verdi. Topladığı malla doğru Van'da Şemsi Paşaoğlu Mehmed Emin Paşa, Melek Paşalı olmakla ona varıp gene bayrak açtı.

Mehmed Emin Paşa, Van'da Hakârili Hoşab hâkimi Mahmudî Süleyman Bey ile hasımdı. Bu Çomar'ı adamlarının başına gicirip kâh Hakârî'yi, kâh Mahmudî köylerini yağma ettirir, Çomar topladığı ganimet malıyla Van'a gelirdi. Nice kere böyle Hakârî'den intikam almış, baş, dil ve mal getirmişti.

Sonunda Vanlılar bu Çomar'm fenalığından hazzedip Çomar'a maaş bağladılar.

Nihayet 1650 tarihinde efendimiz Melek Ahmed Paşa vezîr-i âzam iken Van'da Mehmed Emin Paşa baş kaldırıp cenk ederken, yukarı kaleden yeniçeriler aşağı kaleye balyemez toplar yağdırarak aşağı kalede Hüseyin Ağa sarayının nice yerlerini harap ettiklerinde Diyarbakir valisi Haydar Ağa-zâde cümle Diyarbakir ve Van askeriyle Van'ın imdadına gelince, Mehmed Emin Paşa kaleden kement ile inip dışarıda hazır olan atlarına binerek Van'dan dokuz günde Melek Ahmed Paşa efendimize gelip sığındı; bunun üzerine işlediği cürümler defterine af kalemi çekilip Rumeli'de Köstendil sancağı ihsan olunarak Girid'e gitmeye memur oldu.

Beri tarafta, ortada kalan Çomar Bölükbaşı'nın başına ateşler yanıp: «Emin Paşa'dan sonra Van'da durmak bana haramdır» diyerek doğru Bitlis Hanı'na kaçır. Hanın bir itibarlı ağası olup safasını sürerken Vanlılar

Çomar'ı sevgilerinden Van'a isterler. Çomar da gayet seçkin elli yiğidiyle Kuzgunkıran yolundan Van'a gelirken, meğer Hakâri Hanı'nın beş, altı yüz adamı Çomar Bölükbaşı'yı Kepan denilen kapanda gözedirlermiş. Derhal Hakârililer, Çomar'ın o kapanda ardını önünü çevirip çataçat cenge başlarlar.

Çomar hemen atından inip:

«Bre koman!» diye saldırarak

Hakârililer'den göz açıp kapayıncaya kadar yetmiş adam düşürür. Cenk kızıdır, beş saat devam eder, ama Çomar'ın elli yiğidinden de yirmisi kırılır. Otuz adamla kalır. Böyle iken gene düşmanından yüz nefer kırıp dövüşmekte iken Vaston kalesinden Hakârililer'e iki bin kadar imdat gelir.

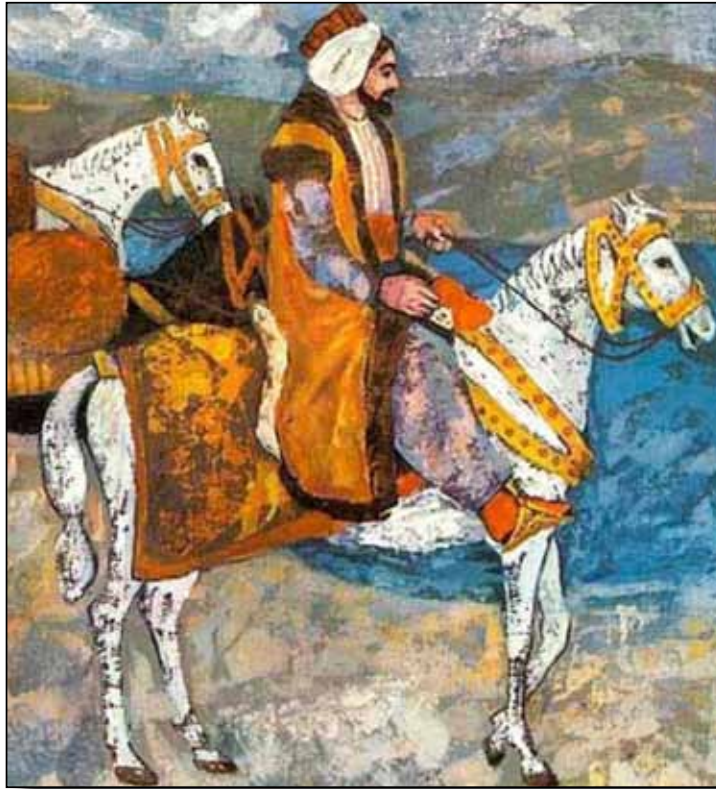
Bunun üzerine Çomar köpek gibi kudurup cenk ederken görür ki cümle yiğitleri kırılmış; kendisi de altı saatlik cenkte halsiz düşmüş, bir adamıyla atının yanına varıp iki gözlemini öperek: «Bismillah ey Vanlı duru!» deyip üzerine biner, dalakılıç Hakârililer'in arasına at sürer.

Gene at üzerinde adam kırarken görür ki o dar Kepan boğazında üç binden fazla adam etrafını çevirmişler. Bir taraftan geçip kurtulacağı bir yer yok. Deryaya bakan kayalar üzerinde adamlar çok. Bulunduğu yer iki Süleymaniye minaresi kadar yalçın kayalar olup aşağısı Van deryasıdır. Çomar hemen bir kere: «Ya Allah, sana sığındım!» diyerek doludizgin giden ata bir ökçe vurup, gözünü yumup kendini Van deryasına atar. Allah bilir, ol cenkte bulunan Hakârililer paşaya o kaya başında gördüklerini şöyle anlattılar:

Sultanım, anı gördük ki Çomar bu kayadan «Ya Allah» deyip uçardı. Ama kedi havadan yere nice uçarsa Çomar'ın atının ayakları öylece seğirtir gibi yumulmuş ve Çomar üstünde ata sarılıp büzülmüş idi.

Bu hal üzere uçtuğunu görerek sonunda parça parça oldu diye o taraflı olmayıp hepimiz cesaretini övmeye başladık. Nice kimseler de bir, iki saat yerden kayaları dolaşıp: «Varalım, leşinde kemerinden kılıcını, tüfeğini veya başka bir kelepini alalım» derlerken, birkaç adam çıkagelip: «Bre koman! Çomar işte atıyla derya içre yüzüp karşı Van denizi kenarına gidiyor», dediklerinde anı gördük ki atının sağ tarafına asılmış, üzerinden ayrılmayıp atıyla yüze yüze karşı tarafa korkusuz gidiyor.

Nicelerimiz dedi ki: «Bre Ummet-i Muhammed, bu Çomar, bu kadar zamandır bizim Hakâri ocağından bu kadar ganimet mal ile bunca kelleler almıştı. Az önce de iki yüz kadar adamımızı kırmıştı ve şimdi de karşı tarafa gidip kurtula! Yarınki gün Hakâri Hanı'na biz ne cevap veririz?» dedik. Nicemiz de: «Öyle yarar yiğidin yoluna can ve baş feda olsun. Şimdi burada bu kadar adam kırıp atıyla deryaya can attı, gör deryada balık gibi yüzüp gider. Allah işini onara!» dedik. Ve nice yüz adamlar atlarıyla ve piyadeleriyle Çomar'ın kendisini deryaya attığı yerden deryanın karşı tarafına üç saatte ulaşmış Çomar'ın önünü almaya at bırakırlardı. Zira Çomar'ın kendisini deryaya attığı yer ile karşıda çıkacağı yere varıncayadek ancak üç saatte dolaşılır; burası Vaston kalesi boğazıdır ki ol boğaz yakınında Hoşab nehri deryaya karışır.

Cümle Hakâri askeri Çomar'ı karşılamaya gitmede. Hikmet-i Huda, Çomar karşı tarafa yüz bin zahmet ve meşakkat çekerek atıyla çıkar ama, Allah'ın emriyle bir bataklı ve çitaklı kenara çıkar. Kendi yorgun, atı durgun. Attan inip kâh atı kaldırır, kendi batır; kendi çıkar, atı batır. Sonunda çizme ve çakşırını bırakıp yalınayak atıyla tam bir saat ol bataktan çıkmaya çalışırken Hakâri'nin yürük atlılar gelip yetişirler. Çomar görür ki ne tüfekten, ne de oktan fayda yok ve atında dahi derman kalmamış. Hemen bir ileri gelenlere dalsatır olup yirmi nefer Hakâri'yi kaçırp gene atının yanına gelerek bir kere «Ya hayl» deyip atını kaldırır, atın dahi ayağı toprağa basar. Hemen Çomar atma binip hasmına atılmak ister, ama görür ki attakal-

mamış. Kaderi bastırır, hasımları çoğalıp dört yanından üşerler. Zavallı Çomar ıslak çıplak, şallak mallak kâh atıyla, kâh yerde cenk ederek bir kere atına biner ama, ne görsün, at beş, altı yerinden yalaranmış ve asla dermanı kalmamış.

Sonunda atından ümidini kesip dönerek gene Rüstem gibi piyade dalsatır olup cenkleşerek deniz kıyısından «Süren Baba» derler bir türbeye gidip pencere deliğinden cenk ederken biri Çomar'a bir kurşun atıp elinden vurunca şehit edip başını Hakan Hahı'na götürür. Sonra «yiğittir» diye başını cesedi yanına getirip Süren Baba yanında gömerler ki hâlâ ziyaret yeridir.

Melek Ahmed Paşa efendimize ol cenkte hazır olup Çomar kılıcından kurtulanlar bu sergüzeşti böyle anlatmakla paşa dahi ziyaret eyledi.

EVLYA ÇELEBİ'NİN RÜYASI

Tarihçi Reşat Ekrem Koçu'nun kaleminden, Evliya Çelebi'nin "Rüya'sı:

Bu müsveddelerimize başladığımız sırada, hizmetiyle şerefyâb olduğumuz Bağdad Fâtihî Dördüncü Sultan Murad merhum, rahmete gark ola; onun zaman-ı saltanatında, Hicretin 1041 (M. 1631) tarihinde İstanbul etrafında olan köyleri, kasabaları ve nice bin gül ve gülistanlı bağları seyir ve temaşa ile yaya olarak dolaşırken hâtıra büyük seyahat arzuları gelirdi:

Âyâ!. Peder ve Mâder ve üstad ve birader kahırlarından nice halâs olup cihankeş olurum!» diye her ân Cenâb-ı Hak'dan dünyada beden sıhhati ve seyahat, son nefeste îman ricasında idim.

Ve daima dervişlerle ülfet edüp sohbetleri şerefiyle müşerref olup yedi iklimin ve yeryüzünün dört köşesinin vasıflarını dinledikte can ve gönülden seyahati isterdim.

Âyâ!. Âlemi temaşa edüp Mısır ve Şam'a ve Mekke ve Medine'ye varıp Mefhar-i Mevcudat Hazretleri'nin ravza-i mutahhasesine yüz sürmek müyesser ola mı?» diye zar ve giryan serseri ve nâlân olurdum.

Bin kırk muharreminin aşûra gecesiydi ki, İstanbul'daki evimizde şöylece bir dalmış iken bir rüya gördüm. Yemiş iskelesi yanında Âhî Çelebî Camii ki helâl mal ile yapılmış bir eski camidir, kendimi orada gördüm. Derhal caminin kapısı açılıp bu aydınlık caminin içini nurlu bir cemaat dolduruyordu. Sabah namazını eda edip salâvatla meşgul oldular.

Ben hakîr minber dibinde sakin olup bu cemaati temaşada hayran ol dum.

Hemen yanımda olan cana bakıp:

— Benim Sultanım! Cenab-ı şerifiniz kimdir? İsm-i şerifinizi bize ihsan buyurunuz! dedim.

— Aşere-i mübeşşereden kemankeşlerin pîri Saad îbnî Ebîvakkas'ım! dedikte elini öptüm:

— Yâ Sultanım! Bu sağ yanınızda nura gark olmuş cemaat kimdir? dedim.

— Onlar cümle Peygamberlerin ruhlarıdır ve geri saflarda olan cümle evliyalardır, bunlar sahabelerin ve Kerbelâ şehitlerinin ruhlarıdır; mihrabın sağında olan Hazret-i Ebûbekir ve Hazret-i Ömer'dir, solunda Hazret-i Osman ve Hazret-i Ali'dir; mihrabın önünde olan Hazret-i Veyselkarânî'dir ve caminin solunda ve duvar dibinde olan esmer adam senin Pîrin Peygamberimizin müezzini Bilâl-i Habeşî'dir ve işte bu alemle gelen asker ki kızıl kanlı esvaplar giymişlerdir, Hazret-i Hamza ve cümle şehitlerin ruhlarıdır! dedi. Ben:

— Yâ Sultanım! Bu cemaatin bu camide toplanmalarının aslı nedir? dedim.

— Azak taraflarında Kırım Hanı'nın askeri sıkıntıya düştü, imdada gideriz! Şimdi Hazreti Peygamber dahi İmam Hasan ve Hüseyin ve On İki İmamlar ve bizden gayri aşere-i mübeşşere ile gelüp sabah namazının sünnetini eda edüp sana «İkamet eyle» diye işaret buyururlar, sen dahi yüksek sesle ikamet-i Tekbîr edüp selâmdan sonra Âyetülkürsî'yi oku; Bilâl «Sübhanallah» desin, sen «Elhamdülillah»; Bilâl «Allahü-ekber» desin, sen «âmîn âmîn» de ve cümle cemaat tekbir ederiz. Sonra sen Ve sallialâ cemîülenbiyâ-i ve'l-mürselîn ve'l-hamdülillâhî rabbilâlemîn» deyüp kalk, hemen mihrabda Peygamberimiz otururken elini öp, «şefaata ya Resulallah!» deyüp medded rica eyle! dedi.

Gördüm ki cami kapısından bir nur çıktı, camiin içine nur doldu. Cümle ayak üzere hazır durdular. Peygamber'imiz yüzünde nîkabiyle, elinde asâsiyle, belinde kılıcıyla sağında İmam Hasan, solunda İmam Hüseyin ile göründü. Mübarek sağ ayaklarını cami içre Bismillah ile koyup mübarek yüzünden nikabı açtı.

— Esselâmü aleyküm ya ümmetî!.. buyurdular.

Cümle bulunanlar:

— Ve Aleykümüsselâm ya resullâh! diye selâm aldılar.

Hemen mihraba geçip, ikî rekât sabah namazı sünnetini eda edüp hakîre bir dehşet, vücuduma bir titreme geldi, amma hazret'in bütün eşkâline nazar eyledim; Hilye-i Hâkanî'de yazıldığı üze-

re idi, yüzünde nikabı al şal idi ve hırka-i şerifleri sarımtırak deve yününden idi, gerdanında sarı sof şalı var idi ve ayaklarında sarı çizmeleri vardı, selâmdan sonra sağ tarafta bana bakıp mübarek sağ eliyle dizine vurup hakîre hitaben:

— İkamet eyle! dediler. Hemen Saad İbnî Ebîvakkas'm talimi üzere segah, makamında «Allahümme sallialâ seyyidina Muhammed ve âlâ âli Muhammed ve sellimü aleyhim» diye ikamet edüp tekbîr ettim.

Hazreti Peygamber dahi segah makamında hazin bir sesle Fatihâ-i şerîfeyi okuyup cümle cemaat dinle yüp Hazret imamet etti. Selâmdan sonra hakîr Ayetülkürsi, Bilâl Sübhanallah, haktır Elhamdülillah ve Bilâl Allahü-ekber deyüp Bilâlî Habeşî ile müselsel müezzinlik hizmetinde olup duadan sonra bir tevhid-i sultanî olmuştur ki aşkı-ilâhî ile mestoldum. Hulâsa Saad ibnî Ebîvakkas talimiyle hizmetini tamam edüp Hazretî Risâlet mihrâbta savt-ı muhrîk ile Yâsîn-i Şerîf ve üç sûre-i İzacâe oku; Bilâl fatihâ deyüp Hazret mihrapta ayak üzere dururken hemen Saad Hazretleri elimden yapışıp huzur-ı Hazret'e götürüp:

— Âşık-ı sadıkın ve ümmet-i müştâkın Evliya kulun şefaata rica eder! deyüp bekledikte:

— Mübarek dest-i şerîflerini bûs eyle! deyince ağlayarak mübarek eline küstahâne dudak vurup heybetlerinden «Şefaata ya Resulullah» diyecek yerde «Seyahat ya Resulullah» demişim. Hemen Hazret tebessüm edüp:

— Şefaata ettim, sıhhat ve selâmetle seyahat eyle! Fatihâ!» dediler.

Cümle sahâbe-i kiram fatihâ tilâvet edüp cümle hazır bulunanların ellerini öperdim ve her birinin hayır duasını alıp giderdim. Kiminin eli misk gibi, kimi anber ve kimi sünbül gibi, kimi gül ve kimi reyhan ve kimi menekşe ve kimi karanfil gibi kokardı. Peygamberimizin sağ elini öptüğümde güya pamuk gibi kemiksiz bir dest-i şerîf idi. Ama sair enbiyânın elleri ayva kokardı. Hazret-i Ebûbekr'in eli kavun gibi kokardı; Hazret-i Ömer'in ki anber kokuşuydu, Hazret-i Osman'ın ki menekşe, Hazret-i Ali'ninki yasemin gibi kokardı. İmam Hasan karanfil, İmam Hüseyin beyaz gül gibi kokardı. Hazret-i Peygamber mihrabdan:

— Esselâmü aleyküm ya ihvan!.. deyüp camiden taşra revan olunca, cümle sahâbe-i kiram hakîre gûna gün dua ettiler ve camiden çıkıp gittiler.

Hemen Saad Hazretleri belinden saydağını çıkarıp hakîrin beline kuşatıp tekbîr edüp:

— Yürü gaza eyle ve Allah'ın hıfz ü

emanetinde ol! Müjde olsun sana, bu mecliste ne kadar ruhlarla görüşüp ellerini öpdünse cümlesini ziyaret etmek müyesser olup seyyah-ı âlem ve ferîd-i benî âdem olursun. Amma gezip dolaştığın ülkeleri, kal'a ve beldeleri ve sair eserleri ve her diyarın methedilmiş sanayiini, yiyecek ve içeceğini yazıp bir eser meydana koy, dünyâ ve ahret benim oğlum ol! Ekmek ve tuz hakkını gözle! Yâr-ı sâdık ol! Yaramazlarla yâr olma!. İyilerden iyilik öğren!.. diye nasihat edip alnımdan öptü, Âhî Çelebî camiinden taşra çıkıp gittiler.»

Âhî Çelebî Camii hakkındaki diğer bilgiler aşağıdadır:

“Bu rüyanın görüldüğü Âhî Çelebî Camii, Tezkiret'ül Ebniyye'de Mimar Sinan'ın camileri arasında kayıtlıdır; bugün kendi adını taşıyan mahallenin sınırları dışında kalmıştır, Zindankapı mahallesinde Balık pazarı Değirmen sokağı, Yoğurtçu Hüseyin sokağı ve Zindankapı caddesi arasında kalan adacığı doldurur. Kapısı Değirmen sokağındadır. Üç tarafı dükkânlar, mağazalarla çevrilmiştir. Dört kagir duvar üzerine oturtulmuş kurşun kaplı bir kubbeli ve taş minareli bir camidir.

Âhî Çelebî camii, ilk bakışta, XVI. asır yapısı sanatma hiç uymaz:

Küp şeklinde on iki fil ayağı üze rine atılmış olan on altı kubbeli ve kubbelerin üstü, kiremit döşenmiş bir ahşap çatı, ile örtülmüş bir son cemâat yeri vardır. Kemerlerin yerden yüksekliği ancak üç metre kadardır. Kubbeyi tutan kemerler küp şeklinde altı fil ayağına bağlanmıştır.

Bu camide elli beş yıl imamlık yapan merhum Hacı Hasan Efendi'nin semt halına anlatmış olduğu hâtıralarına göre; bir gün camiin mihrabının sağından, bir tatlı su fışkırır, camiin içini adam boyu ölçüsü ile bele kadar su basar, suyu denize akıtırlarsa da arkası kesilmez, camiin haliyle muhafazası imkânsız görünür, hattâ kısa bir zaman içinde, yüzümüzü mihraba çevirdiğimize göre yapı sola doğru hafifçe meyleder. Bunun üzerine esaslı bir tamire geçilir, su basan kısım toprakla doldurulur, kalın fil ayakları da bu tamirde yıkılır.

Âhî Çelebî Camiinde son cemâat yerinin loşluğu ile içinin gönüle ferahlık veren bol ışığı arasında romantik bir tezat vardır. Filiz yeşili boyalı ahşap minber, sağlam ve temiz olmaktan gayri bir kıymet taşımamaktadır. Mihraba gelince tereddütsüz kaydedilmeye değerdir.

İstanbul'da İlk Trafik

Bugün İstanbul'un önemli sorunlarının başında gelen trafiğin kanunî taurifi; Yayaların, hayvanların ve makinelerle hareketli taşıtların ve lâstik tekerlekli traktörlerin karayolu üzerindeki hal ve hareketleridir.

Yakın tarihimize bakılınca; dünyada motorlu ulaşım araçlarının gelişmekte olduğu devirlerde, Başkent İstanbul'da ancak atla çekilen tramvaylar kendini göstermeğe başlamıştır. 3 Eylül 1869 tarihinde Sultan Abdülaziz'in izniyle Konstantin Karapano Efendi tarafından kurulup, işletmeye açılan Tramvay Şirketi pek o kadar rağbet görmemişti. Nedenini de nüfusun azlığı ile bir altın yüz kuruş ve bir kuruş kırk para hesabıyla 60 para olan bilet ücretinin pahalılığı yanında, halkın acele işi olmayışına bağlayabiliriz.

Kaldırımsız yollarda, yayalar serbestçe dolaşır ve hatta sokak ortasında seyyar berberlik edenler, traş anında dahi bir araç geçerken; müşterisini oturttuğu sandalyesi ile kaldırıp kenara çeker ve sonra yine aynı yere gelerek işine devam ederlerdi. Diğer seyyar esnafı da böyle bir durumda, kazalara sebebiyet vermemek gayesiyle tramvayların önünde, elinde borusu ile birer Vardacı bulunurdu ki, hızlı koşan bıçkınlardan seçilen bu delikanlılar, boru öttürerek «Vardaaa!...» sesleriyle yol açarlardı.

Hele dik yolları çıkarken, yokuş başlarındaki ahırlardan yedek atların bağlanması hayli vakit alırdı. Bir plântondan diğerine, hareket halindeki tramvayın trafik kazası sebebiyle gecikmesinin telefonla «Sultanahmet kavşağında falan numaralı servisin bir

şahsı çiğnediği, fakat çok şükür tramvayda herhangi bir hasar olmadığı» şeklindeki bildirilişi tuhaf sayılmayan olağan haberlerdendi. Diyojen adlı mizah gazetesinde, belirtilenlere dair çeşitli karikatürler yayınlanırdı.

Şişli-Galata, Eminönü-Aksaray ve Galata-Beşiktaş'dan oluşan üç ana şebekeden, sonuncu hattın düzlüğünden dolayı iki katlı vagonlar kullanılırdı. Kalkış ve varış yerleri yazılı tabelalarda, ayrıca okuma bilmeyenler için o yeri anlatan; örneğin Beşiktaş «beşik», Bahçekapı «bahçe» gibi resimler vardı. Önceleri tahta olan köprüden geçmeyen atlı tramvayların yaz aylarında servise konulan vagonları; birinci mevki sarı, ikinciler yeşil renkte olup, kadınlar önde, erkekler de perde ile ayrılan arka tarafta

seyahat etmek zorunda idiler.

Bu durum kara taşıtlarının servis dışı kaldığı şehir hatları vapurlarında da görüldü. Hareket halinde iken kantin önünde tavla oynayanlarla Beylerbeyi yolcularının iskelede çıkarılarken birbirlerine «Önce siz buyurun!» teklifiyle günümüzde aşırı sayılan iltifatları, vapurların rötar yapmalarına sebep olurdu.

SERVET-İ FÜNUN'UN MAKALESİ

Elektrikli tramvay ise 1907 yılında Selânik'de işletmeye açılmıştır. Mevcut atlı tramvayları da daha sonra Sadriâzâm olan Avlonyalı Ferit Paşa'nın valiliğinde Konya'ya nakledildi. O sıralarda İzmir'de halkın alay konusu ettiği tek atlı bir tramvay vardı.

İstanbul'da ilk defa 1912 yılın-

Beyoğlu, İstiklal caddesindeki karışık trafik.

Beyazıt, Eski Saray'ın önü.

da görülen elektrikli tramvayın Galata Köprüsü'nden geçişi 25 Ocak 1914 tarihindedir. Aynı günkü Servet-i Fünun olayı şöyle anlatıyordu:

«Elektrik cereyanı ile tahrik olunmaya başlamış olan İstanbul tramvayları, bu defa pazar günü, ilk defa olmak üzere Galata'dan İstanbul'a geçti. Sehr-i şehîrin dâima birbirine bigâne kalan iki yakası, yekdiğerine bir rabita-i medeniye ve dâime ile raptolundu. Köprü üzerinden tramvayların kemali intizamla mürurunu görmek, hakikaten şehrimize başka bir manzara ita ediyordu. Zaten Cesr-i cedit (yeni köprü) vüs'atile, taharetile ve mükemmel elektrik lâmbalarile şehrin bir şehrah-ı hakikîsi addolunmaya seza idi. Şimdi bunun üzerinden

elektrikli tramvayların her dört dakikada bir defa devr-i hususa ki, gecele-ri garik-i ziya olduğu bir zamanda o arabaların dahi münevveren güzerânı payitahta garbın en medenî bilâdını tanzir eyliyor.»

İLK OTOMOBİL

Bilindiği gibi zamanla nüfusun çoğalması ve modern araçların gelişi ile ihtiyacı karşılayamadığı görülen elektrikli tramvaylar da önce 12 Ağustos 1961 tarihinde şehrin Anadolu yakasında, 14 Kasım 1967'de de tamamen tarihe karışmıştır.

Otomobile gelince; İlk otomobilin İttihad ve Terakki devrinde Sadriâzâmlık eden Mısırlı Prens Said Halim Paşa veya

Şehzade Abdülmecid tarafından getirildiği söylenirse de hurma kralı olarak tanınan Basra Mebusu Zehirzâde Ahmet Paşa, Türkiye'de özel otomobil sahibi olmuş ilk insandır. II. Abdülhamid'in Iraklı bu paşanın hatırını kırmayarak, yurda otomobil getirmesine göz yumduğu rivayet olunur.

1890 yılında otomobil ithali Zaptiye Nezareti'nin iznine bağlı idi. Sebebi, olur olmaz kişilerin bu aracı yurda sokmalarını engellemektir. Buna rağmen Avusturya yapısı, petrolle çalışan araçlar ekseriya 1895'de Fenerbahçe'de görüldü. Çevre sakinlerinin fazla gürültü çıkarmalarından yakındıkları otomobilin ilk Türk şoförü «Acem» lâkabı ile anılan Abdurrahman Efendi'dir. 1908 meşrûtiyetinde her Bakana birer makam otomobili verilmiştir.

İLK TRAFİK TEŞKİLÂTI

Seyriisefer Merkezi (Trafik Şubesi): 1923 yılında İstanbul'da Şehremini (Belediye Başkanı) Emin Bey'in emri üzerine Galata Köprüsü'nün altındaki küçük odaların birinde çalışmalarına başlayan ve «Deniz Merkezi» olarak kurulan teşkilâtın bir görevi de kara ve deniz trafiği idi. Belediye zabıtasına bağlı olan bu merkezin ilk âmiri, Merkez memuru Faik Abrak Bey'dir.

Sadece 5 memurla iş gören bu merkez, birkaç yıl sonra Galata Borsa binasına taşınmıştır. O tarihlerde şehirde biri Galatasaray'da, diğeri de Karaköy'de olmak üzere iki adet trafik noktası vardı, ilk ışıklı geçit lâmbası da Karaköy Domuz Sokağı'nın başına konuldu. Şapka devriminin henüz gerçekleşmediği bu devirde Şehremini Emin Bey, büyük bir cesaretle Türkiye'nin ilk trafik memurlarına siperlikli kırmızı renk miğfer biçiminde başlık giydirmiştir.

İstanbul'da ilk trafik kazası Balkan Savaşı (1912) sıralarında olmuştur. Sıkıyönetimin hüküm sürdüğü Ocak ayının bir gecesi saat 22.30 da, Zincirlikuyu yönünden hızla gelen bir otomobil, şimdi ki Şişli camisi önünde bir Arnavut'a çarparak yaralanmasına sebep olmuş ve yaralı tedavi için Eftal Hastahanesi'ne kaldırılmıştı. Kazayı yapan otomobilin şoförü, İtalyan sefaretine mensup bir İtalyan'dı. Arabasıyla kaçarken, Pangaltı polisleri tarafından yakalanmıştır.

O zaman, bir trafik kazası çok önemli olaydı. Şimdi adım başında trafik kazasına rastlamayı normal karşılar olduk.

Dolmabahçe meydanı.

Barbaros Hayreddin Paşası'nın Anıları-4

Geçen sayının Özeti:

Barbaros eşsiz kahramanlıkları sayesinde Akdeniz'e hâkim olur. Tunus'u, Cezayir'i ele geçirir. Tlemsen kalesini zapteder. Ancak Cezâyirîliler'in memnuniyetsizlik göstermesi üzerine, onlara bir ders olsun diye ülkeyi terk eder. Çok geçmeden Cezâyirîliler geri dönmesi için yalvarmaya başlarlar. Barbaros önce gitmek istemez; sonra gönlü olur.

Hayat Tarih Mecmuası. 1965. Sayı: 1-5. Ocak-Mayıs

Evvel baharda tekneleri yağlamaya, donatmaya, onarmaya başladık. 15 parçayla sefere çıktım. Önce Ceneviz Körfezi'ne geldim. 14 gün bu kıyılarda dolaştım. 21 gemi ele geçirdim. Hepsini Cicelli'ye yolladım. Sonra Messina Boğazı'na geçip Venedik Körfezi'ne girdim. Üç parçalık bir filo gördüm. Rüzgâr gibi önümüzden kaçırdı. Ardına düştüm, yetiştim. Meğer bizim Sinan Reis'in gemileriymiş. Sinan Reis, kadirgama geldi, ellerimi öptü, sevincinden ağladı. Çoktan görüşmemiştik. Sinan'ı da peşimize takıp Venedik Körfezi'nden çıktık. 9 parça kâfir gemisi daha zaptettik. Böylece bir ay içinde ele geçirdiğimiz kâfir gemilerinin sayısı otuzu buldu. Kimi çuha, kimi ibrişim, kimi bal, kimi buğday, kimi biber yüklüydü. Biri de ağzına kadar asker doluydu.

Cezayir'den de bizi çağırıp dururlardı. Nihayet Sinan Reis'i çağırdım, dedim ki:

— Baka Reis, akıbet öyle görünür ki, bize Cezayir yolu açılmıştır. Bu kış, Cicelli'de geçirdiğimiz son kış olsa gerektir. Allah izin verirse, evvel baharda Cezayir şehrine gitmemiz mukarrerdir. Artık Cezayir'de İbnü'l-Kaadî'yi isteyen tek kişi kalmamıştır. Hafta geçmez ki Cezayir'den bir heyet gelip bizi şehre davet etmesin. Fazla naz âşık usandırır. Demiri tavında dövmek gerek. Teşebbüse geçmemizin zamanıdır. Seni burada bırakacağım. Ailem, gemilerim, leventlerim sana emanettir. Ben Cezayir'e gideceğim. Sana oradan ne şekilde emredersem, ona göre hareket edersin.

Sinan Reis:

— Baş üstüne paşam, deyip çıktı. O kış çok çalıştım. Gemileri donattım. Topları onardım. Günler tez geçti. Bahar geldi.

Alem lâlezâra döndü. Cezayir şehrinde ve ülkenin başka yerlerinden yeniden heyetler gelmeye başladı. Hepsi, Cezayir şehrine dönüp ülkenin idaresini yeniden ele almam için yakarıyorlardı. Heyetlerden biri bana hediye olarak tarife sığmaz derecede güzel al renkte bir kısırak getirmişti. Pek makbulüm oldu.

Cicelli'den kalktık. Yanımda 12.000 leventim vardı; 4.000'i atlı, gerisi yaya idi. Cicelli'de Sinan Reis'e sadece 300 le-

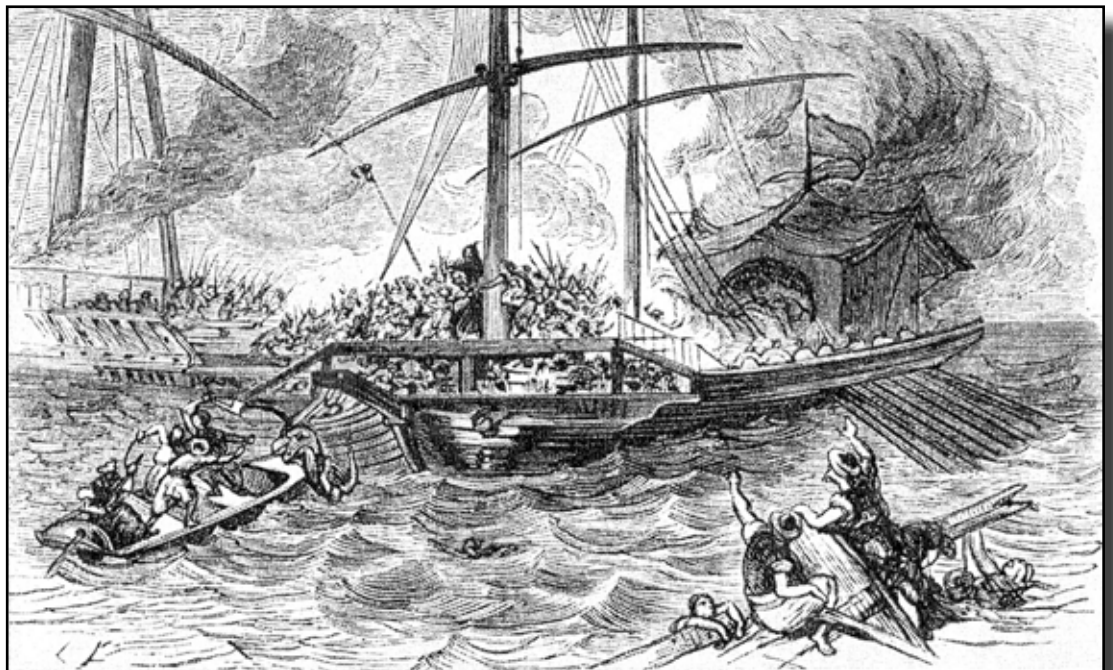
vent bıraktım. Yolda peşimize yüzlerle, binlerle bedevî atlısı katıldı. Bizimle beraber Cezayir'e girmek istiyorlardı. Şehre çok yaklaşmıştık ki, İbnü'l-Kaadî'nin adamlarıyla karşılaştık. Gözdağı vermek için derhal taarruz emrettim. 800'ünü kılıktan geçirttim.

İBNÜ'L-KAADİ'NİN ÖLÜMÜ

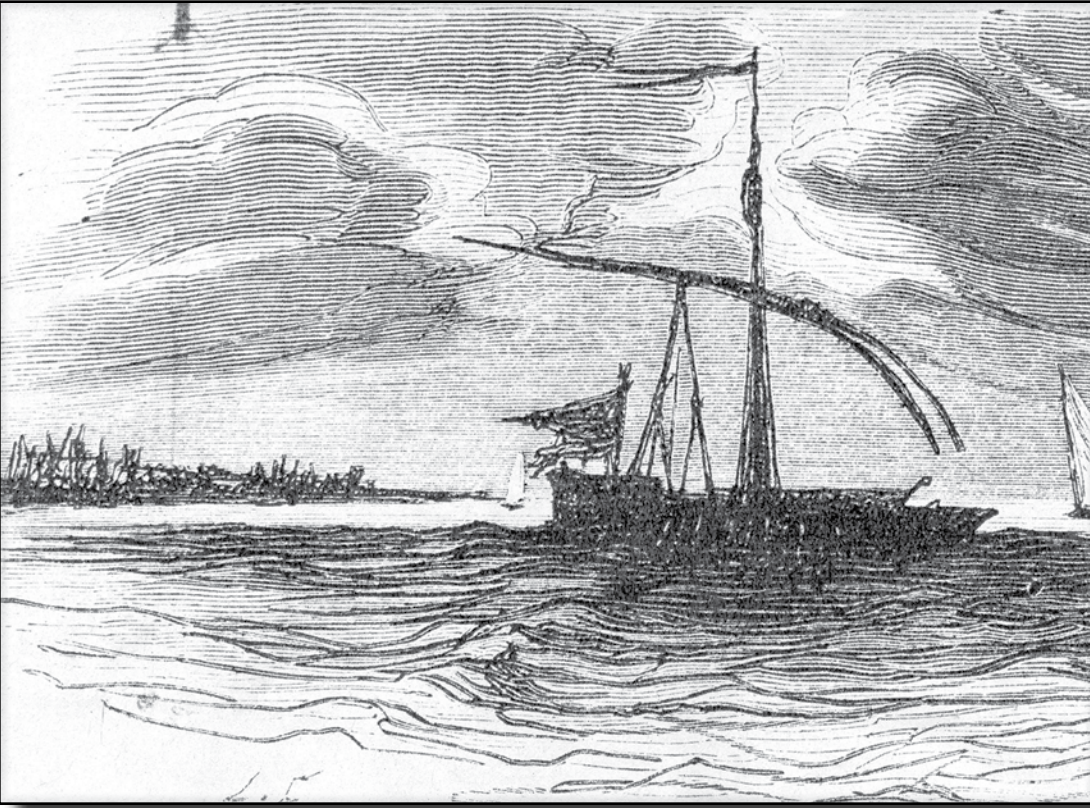
İbnü'l-Kaadî, Cezayir'e yaklaştığını haber alınca, korkusundan dudakları çatlamış. Gerçi 12.000 atlısı ve 8.000 yayası vardı. Ancak bu askerin bize silâh çekmeye hevesli olduğu şüpheliydi. Çekseler bile, bu kuvvet, bizi durdurmaya kâfi değildi. Nitekim İbnü'l-Kaadî, bir gece baskınıyla taliini denemek istedi. Cezayir'e üç konak yerde çadır kurmuşken ordugâhımıza baskın verdi. Ancak, 185 asker ve 97 at zayi edince kaçtı. Bizim tarafta bir tek şehit bile yoktu. Sabah olunca İbnü'l-Kaadî tekrar taarruz etti. Askeri ceng eder gibi görünüyor, aslında hayatım muhafaza etmek için kâh kaçıyor, gah dağların ardına saklanıyordu. Hâsılı gayetle acayip bir ceng oldu. Akşama kadar sürdü. İbnü'l-Kaadî'nin kumandanı Kara Haşan —ki eskiden levendim olup bana isyan etmişti— öldü. Bunun üzerine İbnü'l-Kaadî'de mecal kalmadı. Kaçmak isterken, bana taraftar Arap şeyhlerinden biri İbnü'l-Kaadî'ye öyle bir mızrak

savurdu ki, mızrak sinasından girip sırtından çıktı. Şeyh, âsinin kellesini kesirip bana gönderdi. İbnü'l-Kaadî'nin bindiği kısırakla 100 duka verip şeyhi mükâfatlandırdım. Kısırak gayetle değerliydi. Su içinde 1.000 duka ederdi.

İbnü'l-Kaadî ölünce, askerleri silâhlarını atıp zemine kapandılar. Bu zavallılara eziyet etmekte mâna yoktu. Cümlesini affettim. Salverdim, gittiler. Bir kısmı hizmetime girmek için çok yalvarıp yakardılar. Kabul ettim. Bu Araplar'ı nizama almaya fazla imkân yoktu. İtaat nedir bilmezlerdi. Bir devletin tebaası olarak yaşamının kudret ve nimetini öğrenememişlerdi. Böyle gelmişler, böyle giderlerdi. Ancak Anadolu'dan gelen bazı leventlerim vardı ki, İbnü'l-Kaadî'nin hizmetine girmişler, Türk'lüğün yüzünü kara eylemişlerdi. Hepsi gelip boyunlarını büktüler, ellerini kavuşturup huzurunda durdular. Türkler, Araplar gibi yere kapanmayı bilmedikleri için, bu vaziyetleri, teslimiyet mânasına geliyordu. Kararlarımı gayet çabuk almak itiyadımdır. Ancak eski leventlerimin karşısında bir an tereddüt ettim. Bazıları mazide büyük hizmetler etmişler, çok yararlık göstermişlerdi, içlerinde İspanyol kaptanlarının başlarını kesmiş, gemilerini zaptetmiş olanlar vardı. Eski yoldaşları olan binlerce leventim de ardımda saf saf duruyor, he-

21 parça gemi ele geçirdim.

Aydır Reis İstanbul'da.

yecan ve merakla vereceğim emri bekliyordular. Bunları affetmekte birkaç mahzur vardı. Biri, bu lûtfum İstanbul'da nasıl karşılanır, bilmiyordum. Çünkü bu leventler benim şahsımda, şevketlû hakânımıza isyan etmiş sayılırlardı. Ancak bir anda gelen içten bir duyguyla:

— Cümledenizi affeyledim, dedim; silâhlarınızı alıp kuşanınız. Hepsinin gözleri doldu. Mahcubiyetle yerden silâhlarını alıp kuşandılar. Ardımdaki leventlerin de yüzünde memnuniyet ifadesi vardı. Anladım ki, eski yoldaşlarını affettiğime sevinirler. Bu kararımın isabetli olduğunu sonradan hâdiseler ispat etti. Affedilen leventler, büyük fedakârlık göstererek mazideki cürümlerini örtmeye çalıştılar. Hemen hepsi şimdi şehit olarak ölmüştür. Tanrı rahmet ey leyle!

CEZAYİR'E GİRİŞ

Bütün bu işlerden, sonra yürüyüş emri verdim. Bir saat sonra büyük Cezayir şehrine girdik. Bütün ilerigelenler, sûrların dışında istikbalimize gelmişlerdi. Azîm alkış oldu. Büyük tezahürat arasında sokaklardan geçip eski yerlerimize gelip konduk. Sinan Reis'e gemileri ve ailemi alıp Cezayir'e gelmesini emrettim.

Sinan Reis, 35 pare gemiyle Cicelli'den çıktı. Cezayir'e girince cümle toplarını ateşleyip şehri selâmladılar. Ben de Cezayir kalesindeki toplan ateşlettim.

Bütün Cezayir ülkesinde nizam ve intizamı temin etmek için çalışmaya koyuldum. Tlemsen beyi Abdullah, ben

Cezayir'den çekilip gidince kendi adına sikke kestirmeye başlamış, padişahımızın adını sikkelerden kaldırmıştı. Kendisine nâme yazdım. Dedim ki:

— Tez sikkeleri Halîfe-i Rûy-i Zemîn adına kestirip vergi borcun olan 30.000 dukayı Cezayir'e yollayasın. Hazret-i Pey-gamber'in halifesi olan hakanımız Sultan Süleyman Han'ın adını sikkelerden kaldırmakla büyük günaha girdin. Derhal tecdîd-i iman eylesin. Yoksa seni İbnü'l-Kaadî'den beter ederim.

Emîr Abdullah, nâmemi alınca yırtıp atmış. Bunun üzerine ben de Abdullah'ın oğlu Emîr Muhammedi desteklemeye karar verdim. Emîr Muhammed, babasına âsi olmuş, 2.000 atıyla dağa çıkmıştı. Babasını kovup Tlemsen tahtına oturmak isterdi. Bir ordu düzüp Tlemsen üzerine gittim. Yolda Emîr Muhammed geldi, elimi öpüp orduma katıldı. Meğer Abdullah da Tlemsen'den çıkmış, üzerimize gelmiş. Mâzûna mevkiinde karşılaştık. Abdullah'ın ordusunu kolayca dağıttım. Âsi Tlemsen emîri esir düştü. Huzuruma getirdiler. Hemen başını vurdurdum. Oğlu Muhammed'i hıl'atleyip Tlemsen beyi yaptım. 400 levendi yanına katıp Tlemsen'e gönderdim. Emîr Muhammed, babasının birikmiş vergi borcu olan 90.000 dukayı 400 levendime teslim edip Cezayir'e gönderdi. Tlemsenliler, yeni emirlerinden gayetle memnundular.

Bu sıralarda leventlerim, İbnü'l-Kaadî'nin karındaşı oğlu olan Ferhad'ı yakalamışlar. Huzuruma getirdiler. Af diledi. Affettim. Kabilesinin başına gitti.

Oradan 20.000 duka gönderip bundan böyle sadık bir kulum olduğunu, amcasının isyanıyla hiçbir alâkası olmadığını bildirdi. Halbuki amcasının isyanına o da katılmıştı. Ferhad'la bir anlaşma yaptım. İznim olmadıkça Kabîliye dağlarından inmeyecek, her yıl Cezayir'e 10.000 altın, 1.000 deve, 1.000 sığır, 2.000 koyun, 100 katır, 20 binek atı gönderecekti.

Cezayir'e dönünce, donanmayı, küçük filolar halinde gazaya gönderdim. Cümlesinin başına Sinan Reis'i tâyin eyledim. Önce 6 parçalık bir filo gazadan döndü. Hayırlı gaza olacağını bir gece önceden rüyada görmüştüm. 6 tekne, 6 kâfir teknesini yedeğinde getiriyordu. Kâfir teknelerinden biri ağzına kadar barut, kurşun, gülle ve 60 adet tunç top yüklüydü. Buna gayetle sevindim. Çünkü cepaneye ziyade ihtiyacımız vardı. Topların her biri 18 ilâ 24 okka çekiyordu, ikinci kâfir teknesinden zift, katran, direk ve kereste, üçüncüsünden zeytin, zeytin yağı, peynir ve bal, dördüncüsünden şeker çıktı. Diğer ikisi de değerli mallarla doluydu, ilk filodan sonra diğer filolar da zengin ganimetle Cezayir'e döndüler. 35 pare tekne, hiçbir hasara uğramamıştı. Bunun için Tanrı'ya azîm şükürler eyledim, İspanyol kâfiri, Cezayir limanının 300 metre açığında kayalık üzerinde kudretli bir kale yapmıştı. «Penon» derlerdi. Bu kaleye birkaç yüz muhafızla birkaç top koymuşlardı. Kale kumandanı Don Martin de Vergas, yaşlı bir asilzade idi; eskiden namı kaptanlardandı. İspanyol kâfiri buraya fazla asker yerleştiremezdi. Zira kayalık, bir avuç içi kadar yerd, içecek sularını bile Balear Adaları'ndan getirirlerdi. Eskiden İspanyol kâfiri buradan Cezayir limanını topa tutar, Cezâyirliler'e istediğini yaptırırdı. Şimdi bizden korkularından böyle haltlar yiyemez olmuşlardı. Fakat gene de limanın ağzındaki bu kayalığı İspanyol'un elinde bırakmak tedbire uygun düzmezdi. Don Martin'e kaleyi teslim edip çekilip gitmesini teklif eyledim. Reddetti. Bunun üzerine bombardımana başladım. Toplarımız 20 gün geceli gündüzlü kaleye gülle attı. Nihayet kayalığa çıktım. Don Martin, 700 askerle bir müddet döğüşükten sonra teslim oldu.

«KAFİRİ TOPA KOYUP ATTIRDIM»

Böylece Penon elimize geçti. Vaktiyle İspanyollar, Cezayir şehri camilerinde ezan okunurken, minarelere topla nişan alıp yıkarlardı. Bu işi sırf keyif için yaparlardı. Biz Cezayir'e yerleşince bu eğlencelerinden vazgeçmişler ve buna gayet-

le üzölmüşlerdi. Nice minare yıkan ve nice müezzinin kellesini uçuran topçu-başıyı huzuruma getirttim:

— Bre kâfir, dedim; keskin nişancı imişsin. Bir gülle ile bir minare yıkar-mış-sın. Gör şimdi top atışı nasıl olurmuş!

Kâfiri bir topa koyup deryaya attır-dım. Yardımcısı olan on adet topçunun da başını kestirdim. Diğerlerini zindana attırdım.

Bu belâlı kayalığın bizim için hiçbir lüzumu yoktu. Cezayir mahzenlerinde ki 30.000 kâfir esirini topladım. Kayalı-ğı lâğım koyarak attırdıktan sonra, kaya-lıkla liman arasını taşla doldurttum. Li-manın ağzına da çok büyük bir mendi-rek yaptırdım. Bu suretle Cezayir, mah-fuz, güzel bir liman oldu.

Penon kayahğındaki kalesini almam İspanya kiralı Karlos'u gayetle kızdırdı. Bu haberi getiren zabitin başını vurdur-du. Dedi ki:

— Kale almak, benim gibi, Gran Sen-yor gibi büyük imparatorların işidir. Bar-baros gibi derya hırsız bir adam nasıl benim kalemi alır? Fransa Kiralı gibi bir hükümdarı esir edip Madrid zindanları-na atan ben, bu korsanla başa çıkama-dım. Sebep, general ve amirallerimin gayretsizliğidir. Yüzümü kara ettiniz. Cümleliz huzurumdan defolun!

Eskiden beri âdetim, esir düşen kâfir zabitlerini, kaptanlarını, valilerini, ra-hiplerini, sanatkârlarını yanıma çağırıp onlarla konuşmaktı. Bir esiri sorgu-ya çeker gibi değil, bir dostumla sohbet eder gibi konuşur, bu şekilde daha iyi malûmat alırdım. Bazan Avrupa'da bile kimsenin bilmediği saray esrarına dahi bu şekilde vâkıf olurdum. Gerçi Akde-niz ülkelerinin hepsinde casuslarım var-dı. Fakat esirlerle konuşup malûmat al-mak, bazan daha faydalı olurdu. Kiral

Karlos'un sözlerini de, böyle bir vesiley-le öğrendim. Görüştüğüm İspanyol esi-ri, Kiral Karlos'un şimdi Barselona'da ol-duğunu, Ceneviz'e hareket etmeye ka-rar verdiğini söyledi. Ceneviz Cumhuri-yeti, Avrupa'nın birçok ülkesi gibi, Kar-los Kiral'ın hükmündeydi. Karlos Kiral'ın' büyük-amirali Andrea Doria, Ceneviz-li idi.

Penon kayalığının elimize düşmesin-den ve derya ile bir edilmesinden habe-ri olmayan bir İspanyol filosu, kale için mühimmat getiriyordu. Kayalığı göre-meyince, yanlış yere geldik sandılar. Bu zanlarını henüz tashih etmişlerdi ki ge-milerim tarafından sarıldılar. Ağzına ka-dar cepane ve mühimmat dolu 9 İs-panyol harp gemisi bütün Cezayir hal-kının gözleri önünde 15 gemim tara-fından zaptedildi. Bu uzun zaman için İspanyollar'a artık destursuz Cezayir kı-yılarına yaklaşamayacaklarını göste-rir bir hâdise oldu. İspanyol gemicileri-nin çoğu kılıçtan geçirilmişti. 355'i tes-lim olup Cezayir mahzenlerine gönde-rildi. Bu sıralarda büyük kaptanlarımdan Sinan Reis hastalandı. Bu yıl seferin ida-resini Sinan'ın yerine Aydın Reis'e ver-dim. Aydın, derya işlerinde ve bahadır-lıkta Sinan'dan da ileri bir gazi idi. Ken-disini çağırdım. Dedim ki:

— Oğlum Aydın, bu yıl Batı Akdeniz'i sen gezeceksin. Sebte Boğazı'na dek gi-decek, İspanyol kâfirine zinhar göz aç-tırmayacaksın. Dönüşte Endülüs kıyı-larını tut. Gırnata Dağları'na sığınmış din kardeşlerimizden ne kadarını taşı-yabilirsen gemilere doldur, sağlıcakla Cezayir'e getir. Duam berekâtı seninle biledir. Tedbiri elden bırakma!

— Baş üstüne paşam, diyen Ay-dın, veda edip yanımdan ayrıldı. 10 pare tekneyle limandan çıktı. Septe

Boğazı'nda gezinirken beş pare kâfir teknesine rasladı. Dev gibi kadirgalar-dı. Büyük ceng oldu. Hepsi zaptedildi. Ay-dın, kadirgaların içlerine levent koyup Cezayir'e gönderdi. Henüz sefere çıktı-ğının on birinci günüydü ki bu beş par-ça ganimet kadirga limana girdi. Çok se-vindim. Çünkü gayetle güzel harp tek-neleriydi. Diğer taraftan Aydın, seferine devam ediyor, Güney İspanya kıyıların-daki bütün şehirleri ve kasabaları dola-şıyor, topa tutuyor, ganimet ve esir alı-yor, bulabildiği Müslüman'ı kurtarıp filo-suna yüklüyordu. Gemilerde artık Müs-lüman mültecilerden iğne atacak yer kalmamıştı.

İspanya kiralı Karlos, Aydın Reis'in binlerce Endülüslü'yü gemisine aldığını duyunca, en büyük amirallerinden «Por-tondo» nam kâfiri, Reis'in yolunu kes-meye memur etti. Portondo bu işe mu-vaffak olursa, 10.000 duka mâkâfat ala-caktı, İspanya kıyılarında bir yerde Por-tondo, üstün filosuyla Aydın Reis'in fi-losunu bastı. Reis, yanında bulunan bü-yük denizcilerden Kazdağı Salih Reis'le tanıştıktan sonra, iyi muharebe ede-bilmek ve manevra yapabilmek için, Endülüslü muhacirleri kıyıya çıkarttı. İspanyollar'ın işini bitirince gelip ken-dilerini alacağını söyledi ama, zaval-lı Endülüslülerin akılları başlarından gi-deyazdı. Zaten çoğu kadın ve çocuktu. Feryat ve figan içinde ağlaşıp çığırışma-ya başladılar. Gemilerden inmek isteme-diler. Aydın ve Salih Reisler, zorla çıkart-tılar. Zira bir tekne gayri muharip ef-rat, hele kadın ve çocuk bulunursa akı-bet yamandır, muharebe iyi netice ver-mez.

Amiral Portondo çok yaklaşmıştı. Ay-dın ve Salih, hızla düşmanın üzerine git-tiler. Büyük cenk oldu. Dev gibi 7 İspan-yol kadirgası zaptedildi. Gayetle zalim bir kâfir olan ve Müslümanlar'a yapma-dığını bırakmayan Portondo ve bütün kaptanları öldüler. Böylece Hristiyan-ların «Şeytandöven», Türkler'in alay ol-sun diye «Kâfirdöven» dedikleri Aydın Reis, tilkiyi yuvasından çıkartacak de-recede ince zekâsıyla meşhur olan Sa-lih Reis'in yardımıyla, büyük bir zafer ka-zandı. 375 kâfir esir alındı. Gerisi kamil-en kılıçtan geçirildi. Müslüman forsalar kurtarıldı. Kıyıda heyecanla deniz çen-gini seyreden Endülüslüler tekrar gemi-lere alındı. Bu minval üzere donanma, Cezayir'e vardı.

Aydın gelip elimi öptü. Kendisini bu sıralarda vefat eden eski yoldaşım Si-nan Reis'in yerine donanma kuman-danı yaptım. Salih Reis de onun mu-avini oldu. Aydın'ı, İstanbul'a gönder-

Cezayir'de esirlerin çalıştırılması.

İsn-i Kaadi ile yapılan savaş.

meye karar verdim. Zaten gençliğinde İstanbul'da donanmada kaptandı. Sultan Bâyezid Han Cennetmekân onu, mütehasıs olarak Mısır Memlûk Sultanı'nın hizmetine göndermişti. Aydın, Mısır'dan Cezayir'e gelmiş, ağam Oruç'un maiyetine girmişti.

İstanbul'a gitmek üzere on pare kadirga hazırlattım. Hepsini gelin gibi donattım. Her tekne de 200 levend vardı. Forsaları en güçlülerinden seçtim. 300 esir seçtim. Bunları Aydın, hakanımız Cihan Sultam Süleyman Han'a takdim edecekti. Kadirgaların seren direklerini baştan başa gerçek Venedik altın yaldızıyla kaplattım ki, güneş vurdukça görünen haşmetleri, tavsif edilemezdi. Çok uzak mesafeden parıltıları seçiliyordu. Bütün reisler gelip elimi öptüler. Sonra top atarak Cezayir limanından çıktılar.

AYDIN REİS CİHAN HAKANI'NIN HUZURUNDA

Aydın Reis, mübarek bir saatte İstanbul limanına girdi. Bütün toplarını ateşleyip cihanın padişahını selâmladı. Kadirgalardan 300 esir çıkarıldı. Her biri sıрма cepken ve en değerli kumaşlardan yapılmış libaslar giymişlerdi. Hepsi türlü ganimet eşyası taşıyorlardı, İstanbul şehrinin zarif halkı, caddelere doluşup seyre çıkmışlardı.

Şevketlû hakanımız Sultan Süleyman Han, Aydın Reis'i diğer bir reisle beraber kabul buyurdular. Nâmemi alıp okudular. Aydın'a iltifat ettiler. Çıkarlarken Aydın'a 500, yanındaki reise 300, 9 kaptanıma 200'er, gemi imamlarına 100'er, diğer zabıtlarına 50'er altın ihsan edildi. Ayrıca Aydın Reis'e çok değerli birer kılıç, hıl'at ve dürbün verildi. Bütün leventler Tersane'de misafir edildi. Aydın Reis'e tayinat verildi. Aydın, bütün ve-

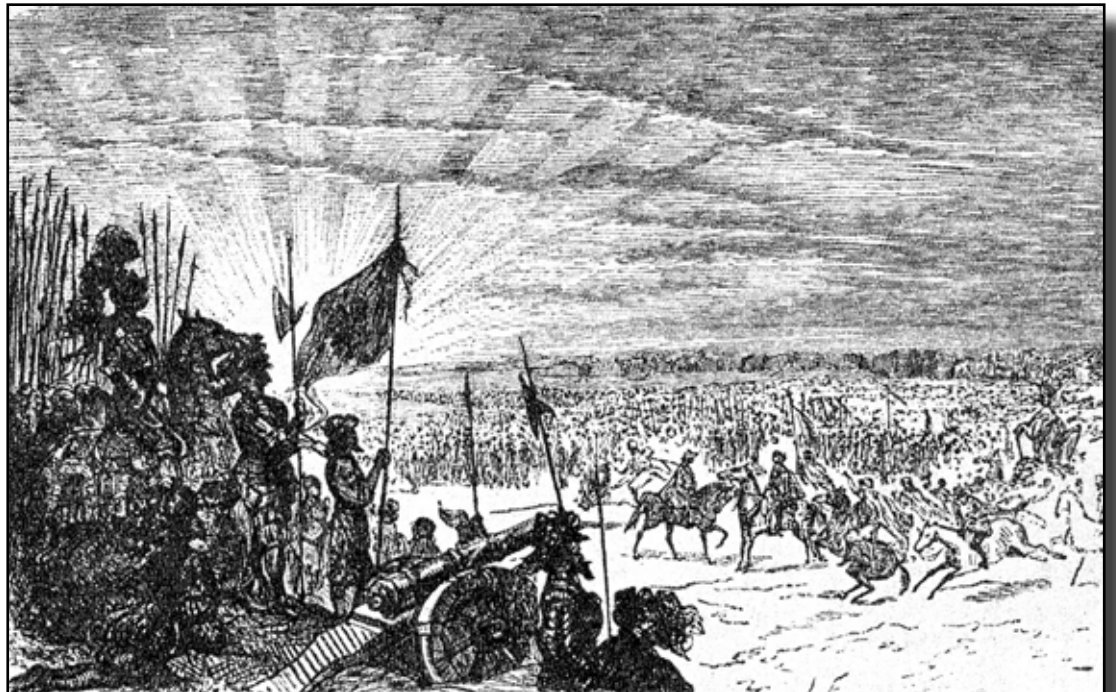
zirleri ve büyük kapdanları ziyaret etti. Bir ay İstanbul'da kaldı. Ay sonunda tekrar Cihan Hakanı'nın huzuruna çıktı. Sultan Süleyman Han, bana verilmek üzere Aydın'a murassa bir kılıç, murassa hançer, sırmalı hıl'at, altınla işlen mis sancak ve iki büyük pırlantalı sorguç tevdi etti. Ayrıca 20 oturak 3 kadirga da ihsan eyledi. Henüz kızaktan inmiş olan bu tekneler, mükemmel şekilde donatılmıştı. Çok güzel topları vardı. Üstelik ağzına kadar cephane ve direk, katran, zift, halat gibi malzemeye doldurulmuştu. Malzemenin ağırlığından koca kadirgalar iyice suya gömülmüş, değil ambarlarda, güvertelerde bile sıçan gezecek yer kalmamıştı. Huzurdan ayrılırken Aydın Reis'in kavuğuna mücevherli bir sorguç sokuldu. Bilhassa gemilere ve gemilerin içindeki malzemeye çok sevinen Aydın, sevinçle Saray'dan ayrıldı. Cihan Hakanı, filomun Saray-burnu önlerin-

den ayrılmasını seyir buyurmak için Yalı Köşkü'ne inmişlerdi. Filo, bütün toplarını kurusıkı ateşleyerek cihanın padişahım selâmladıktan sonra deryaya açıldı.

Aydın Reis, Avlonya ve Draç'a uğrayarak Venedik Körfezi'ne girdi. Bir müddet gezdikten sonra körfezden çıktı. Sicilya'dan geçip Balear Adaları'na geldi. Mayorka adasından küliyetli esir ve ganimet alıp Cezayir'e döndü. 10 kadirga ile Cezayir'den çıkan Aydın Reis, Sultan Süleyman Han'ın verdiği 3 kadirgadan başka daha Akdeniz'de 15 tekne ele geçirmişti. 28 parça ile limana girdiğini görünce hepimiz çok sevindik. Ele geçirilen gemilerden büyük miktarda kahve, pirinç, ipekli, çuha, ayna, tabanca, tüfek çıktı.

Aydın'ı hemen kabul ettim. Hakanımızın nâme-i hümayûnlarının bulunduğu al kadife keseyi kemâl-i ihtiramla alıp üç defa öptüm, başıma koydum, sonra açıp ayakta okudum. Nâme-i hümayûn şöyle başlıyordu: «Sen ki Cezayir beylerbeyim Gazi Hayreddin Paşa'sın, her ahvâlin, mucibince atebe-i hümayûnuma malûm olmuştur. Gönderdiğin 300 kâfir esiri makbûl-i hümayûnumdur. Cenâb-ı Hak seni ve yoldaşlarını mansûr ve muzaffer eyleyip dünyâ ve âhirette yüzün ak olsun. Gönderdiğim cephane ve malzemeye mükemmel, donanma düzüp Akdeniz'de düşmân-ı azîmimiz olan İspanyol kâfirine göz açtırmayasın. İhsân ettiğim çelenkleri kavuğuna sokup, sancağımı bastardana as. Sırmalı al sancağımın şeref ve haysiyetine zinhar toz kondurmayasın.»

Hakanımızın iradeleri mucibince, sırmalı al sancaklarını Cezayir'e paşa kapısının önüne muallâ bir mevkîe astırdım. Her gün güneş batarken merasim-

İspanyollar'a karşı büyük zafer kazandılar.

le mehter vurdurup sancağı indirip kılıfına koydurur, ertesi gün güneş doğarken gene merasimle çektirirdim. Sefere çıkarken sancağı, bulunduğum kadirga ya aldardım.

Bu yıl da Cezayir şehri ve çevresindeki bütün yetim ve fakir oğlancıkları ve gelinlik kızları topladım. Oğlancıkları sünnet ettirip, kızları evlendirdim. Her birine ihsanlarda bulundum. Evsiz olanlara ev verdirdim, işsiz olanları işe koydum. Ce-nâb-ı Hak, hayır yolunda sarfedilen her emeğin ve servetin karşılığını fazlasıyla ihsan buyurur. Bunu bizzat ben hayatım boyunca tecrübe ettim. Hayır yolunda ne kadar servet harcadımsa, tez zamanda Allah, birkaç mislini ihsan eyledi.

«KIRALLAR İÇİNDE MASKARA OLDUM!»

Diğer taraftan İspanya kralı Karlos: — Kırallar içinde maskara oldum, diye amiral ve kumandanlarını azarlıyor, hiç birinin bizimle başa çıkamadığına yanıp yakılıyordu. Mecliste bulunan Cenevizli amiral Andrea Doria, hükümdarın önünde diz vurup:

— Müsterih olun efendimiz, dedi; ben tez zamanda gidip «Barbaros» dedikleri din düşmanını zincire vurur, huzuruza getiririm. Dilediğiniz ölümle öldürür, onun ruhunu da ağası Oruç'un gibi cehenneme gönderirsiniz!

Bunun üzerine Kral Karlos'un yüzü güldü. Andrea Doria'ya gayetle itimadı vardı. Bu Cenevizli'nin elinden bir iş gelir sanırdı. Bu meclisten ve Doria'nın söylediklerinden tez zamanda haber aldım. Avrupa'nın birçok ilinde casuslarım vardı. Bununla beraber kâfirlerin de Cezayir'de ve başka İslâm ülkelerinde casusları bulunurdu. Cezayir'den haber sızmaması için dikkatli davranırdım. Fakat cihanın en işlek ticaret yerlerinden biri olan bu limandan askerî malûmatın sızmasını tamamen önlemek imkânsızdı.

Andrea Doria, beni esir almak hulyasıyla yola çıktı. Emrinde 20 İspanyol ve 10 Ceneviz kadirgası vardı. Dev gibi teknelerdi, bizim kalyonlardan büyüktü ama, bizimkiler kadar yürük ve yollu değillerdi. Benim o anda Cezayir'de 35 kadirgam vardı. Kurdoğlu Muslihüddin Reis'e, donanmayı savaşa hazır tutmasını emrettim. Zira Doria'nın Balear Adaları'ndan Mayorka'ya geldiğini haber almıştım. Fakat Doria, hükümdarına verdiği söze rağmen, Cezayir üzerine gelmeye cesaret edemedi. Şerşel limanını bastı. Bu limanı, ancak bir-

Düşman hatları levendlerin hücumuna karşı kayamadı.

kaç yüz levendimiz koruyordu. Leventler, Doria'yı görünce kaleye kapandılar. Doria'nın askerleri limanı ve şehri yağmaya koyulunca, leventler, düşmanın bu gafletinden faydalanıp kaleden çıktılar. Doria, böyle bir şey beklemiyordu. «Türkler korkularından hisara girdiler» sanırdı. Leventler, şehre dağılmış olan kâfirleri ayrı ayrı yakalayıp kılıçtan geçirdiler. Bu şekilde yüzlercesi öldürüldü. Gerisi gemilerine can atmaya başladı. Fakat 1.700'ü Türkler'e esir düştü. Ben Doria'nın Şerşel'e asker döktüğünü öğrenir öğrenmez, 40 parça tekneyle Cezayir limanından çıkmıştım. Şerşel'e dümen kırdırdım. Doria, hareketimi öğrenir öğrenmez Şerşel'den ayrıldı. Düşmanın ancak artçı filosunu yakalayabildim. Şiddetli bir muharebe oldu. Düşman kadirgalarındaki Müslüman esirler, fırsat bu fırsattır deyü «Yâ Allah!» çekip zincirlerinden boşaldılar. Bizden 306'dan fazla levent şehit oldu ama, düşmanın bütün artçı filosu elimize geçti.

Yolda ele geçirdiğim düşman tekneleriyle beraber 60 parça gemiyle Şerşel'e gelip demir attım. Bu 60 parçanın 7 parçası, Cerbe'den gelen Sinan Reis'in filosuydu. Sayım yaptırıldım. Kâfirlerin elinden tam 2.200 Müslüman forsası kurtarmıştık. Cümlesini azat ettim. Bir kısmını hizmetime aldım, bir kısmına para verip yurtlarına gönderdim. Gemilerden elimize geçen kâfirlerin sayısı da 1.900'dü. İçlerinde frenklerin «amiral» dedikleri bir de yüksek rütbeli kaptan vardı. Cümlesini forsaya çaktırdım. Şerşel'de ancak birkaç saat kaldım. Cezayir'den hareketimden 3 gün sonra gene Cezayir'e döndüm.

AYDIN REİS ATLAS OKYANUSU'NDA

Andrea Doria'yı yakalamak istiyor-

dum. Kudretli bir filoyla Aydın Reis'i takibe gönderdim. Aydın, Sebte'ye kadar geldi, hattâ Cebelitarık Boğazı'nı geçip Atlas Okyanusu'na çıktı. Fakat düşmana rasgelmedi. Bunun üzerine geri dönüp Balear Adaları'ndan Mayorka'yı ve İspanya'nın Akdeniz sahillerini vurdu. 3.000'den fazla esiri gemilerine doldurdu. Barselona limanı yakınlarına kadar sokuldu. Barselona'ya çok yakın büyük bir manastır vardı, İspanya kırallarının her yıl gelip bu manastırın ziyaret etmeleri gelenektir. Aydın, burayı bastı. 80 keşişi ve 36 sandık hazinelerini ele geçirdi. Yalnız gümüş kandillerin ağırlığı 25 kantar çekiyordu. Aydın'ın bu akını hakkında ki yahşi olmuş, Kral Karlos'un gurunaya büyük bir darbe indirilmişti. Aydın, ufaklı büyüklü tam 55 parça kâfir gemisiyle Cezayir limanına girdi. Doria'nın Şerşel seferi, fazlasıyla cevaplandırılmıştı.

Gelen ganimetle Cezayir şehri, Hind ülkelerinin pazarlarından nümune oldu. Bir akçaya mal alan tacirler, bunu on akçaya satıp zengin oldular. Cezayir zindanlarındaki esirlerin sayısı 16.000'e yükseldi. Gemilerimizde çakılı forsalar ve evlerimizde hizmet eden esirler, bu rakamın dışındaydı. Bu esirlerden en iyi kürek çeken 500'ünü ayırdım, Donanmay-ı HUMâyûn'da forsahk etmek üzere İstanbul'a göndermeye karar verdim. Aydın Reis, 15 parça kadirgayla İstanbul'a hareket etti.

Aydın Reis, hareketinin 27. günü İstanbul'a vardı. Cihan Hakanı Süleyman Han'ın huzuruna çıktı. Hakanımız, nâmemi bizzat okumak tenezzülünde bulundu. Aydın, vezirleri ve diğer ileri gelenleri de ziyaret etti. Hepsine gönderdiğim hediyelerden verdi. Çok izzet ve ikram gördü. Sultan Süleyman Han

İstanbul Soğazi.

Kanunî, Aydın Reis'i tekrar huzuruna çağırıldı. Bizzat hitap etmek inayetinde bulunup dedi ki:

— Baka Reis, Cezayir beylerbeyim Hayreddin Paşa'nın işleri cümle makbûlumdür. Sana şimdi 5 pare kadirge veriyorum. Gemilerine ne kadar yükleyebilirsen ve ne denli ihtiyacınız varsa top, âlet ve sair gemi donatımına yarayan nesneler yüklemen için Kapdan Paşa'ya irade ettim. Sizin bilhassa yeni dökülmüş deniz toplarına ihtiyacınız vardır. Alabildiğin kadar bunlardan al. Sana birkaç top mühendisi de vereceğim. Cezayir'deki donanmamı gayetle kudretli ve her zaman için muharebeye hazır tutun. Haber aldığımıza göre Kırallı Karlos, Cezayir hakkında gayetle kötü niyetler beslemektedir. Zinhar tedbiri elden bırakıp gaflet üzere olmanız!

Aydın Reis, İstanbul'dan ayrıldığı'nın 41. günü Cezayir'e geldi. 15 kadirgayla hareket etmiş, Sultan Süleyman Han'dan 5 kadirge almış, yolda da 7 kâfir teknesi ele geçirmişti. Gelirken birkaç kâfir şehrini basıp 700 değerli esir almıştı.

Aydın, hakanımızın nâme-i hümayûnlarını verdi. Nâmenin bulunduğu Osmanoğulları'nın hanedan rengi olan al renkteki keseyi üç defa öpüp başıma koydum. Sonra nâmeyi çıkarıp okudum. Mübarek emirlerini ezbreledim. Sonra tenezzülen bana gönderdikleri hıl'atı, samur kürkü, cevahiri saati, murassa kılıcı ve sancağı kemâl-i tâzîm ve ihtiram ile Aydın Reis'ten aldım.

Bu sıralarda Kırallı Karlos, gayetle müşkül durumdaydı. Karındaşı Fernandoş Kırallı, Viyana'dan imdat isterdi. Zira hakanımız Süleyman Han, Macar serhadlerini Fernandoş Kırallı'ya haram et-

mişti. Kırallı Karlos, baktı ki bizimle uğraşmaya gücü yetmez, gene Tlemsen beyini ayaklandırdı. Beye büyük paralar gönderip kendisine Cezayir sultanlığını vâdetti. Gerçek kırallı odur ki, elinde bulunan bir mülkü başkasına vâdede. Karlos Kırallı ise, defalarca tecrübe edip alamadığı bir ülkeyi, hayalinden şuna buna peşkeş çekiyordu. Ancak Tlemsen Beyi, bu vâde kandı ve isyan etti. Deli Mehmed Reis'i 40 pare gemiyle Akdeniz seferine gönderdim. Ben de Tlemsen üzerine yürüdüm. Fas hududundaki bu büyük beldeye geldim. Az bir mukavemet gördüm. Tlemsen Beyi kaçtı. Din adamları gönderip affını istedi. Bizzat karşıma çıkarsa belki affedeceğimi söyledim. Geldi. Birikmiş haracı olan 110.000 altını verdi. Ayaklarıma kapandı:

— Bre kâfir, dedim; imanım yenile! Zira en büyük din düşmanımıza uyup Müslümanlar'ın halifesi ve cihanın padişahı olan hakanımızı bu ülkelerde temsil eden bana kılıç çektin!

Tlemsen Beyi, kelime-i şehâdet getirip teccid-i iman etti. Boş düşen nikâhlı zevcesiyle yeniden nikâh kıydırdı.

Ben Tlemsen'de iken Deli Mehmed Reis, 40 pare donanmasıyla İspanyol donanmasına rastgeldi. 35 İspanyol kadirgasından 29'u, pek kanlı bir derya savaşından sonra teslim oldu, diğer altısı kaçtı. Bu büyük Türk zaferi, Barselona'da bulunan Kırallı Karlos'un kulağına erişince, teessüründen perişan oldu. Zaten Almanyâ'da Sultan Süleyman'a, yenildiği için ağzını bıçaklar açmıyordu.

DONANMAMIN 21. İSPANYA SEFERİ

Bu zaferden cesaret alan Endülüs Müslümanları da İspanyollar'a karşı ayaklandı. Dağlardan inen 80.000 Endü-

lülüs, İspanyol kâfirinin büyük ordularını perişan etti. İspanya'daki Müslüman ihtilâlini haber alır almaz, Deli Mehmed Reis'i 36 gemiyle imdada gönderdim. Endülüs kıyılarına gelen Mehmed Reis, ihtilâlcileri desteklemeye başladı. Şimdiye kadar donanmam, tam 21 defa Endülüs seferi yapmış ve her seferde binlerce Müslüman erkek, kadın ve çocuğunu İspanyol ateş ve kılıcından kurtarıp Kuzey Afrika'ya getirmişti. Bu seferlerin çoğunda donanmaya ben kumanda etmiştim. Aydın, Sinan, Salih Reisler de birçok sefere kumanda etmişlerdi. Tanrı cümlesinden razı olsun! Bu İspanyol kâfiri, diğer frenklere benzer. Gayetle zalim, kan dökücü, kendini beğenmiş bir köpek sürüşüdür. Cihan Hakanı Sultan Süleyman Han da, cennetmekân babası Yavuz Sultan Selim Han ve cennetmekân büyükbabası II. Sultan Bâyezid Han gibi, bu Endülüs Müslümanları'na elden gelen yardımı esirgemezdi. Bu hususta kendilerinin birçok fermân-i hümayûnlarını almıştım.

Günlerden bir gün, Şevketlû hakanımız Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Han'ın bir çavuşu olan Sinan Ağa, Cezayir'e geldi. Hakanımızın bir hatt-ı hümayûnunu çıkarıp verdi. Mübarek hattı, kemâl-i tâzîm ve tekrîm ile alıp üç defa öptüm, başıma koydum, açıp okudum. Sultan Süleyman Han diyordu ki:

— Sen ki Cezâyir-i Arab eyaletim beylerbeyisi Gazi Hayreddin Paşa'sın, şöyle bilesin ki, İspanya Kırallı üzerine sefer murâdımdır. Buyurdum ki, bir yarar âdemi yerine koyup İstanbul'a gelsin. Eğer muhafazaya kaadir âdemin yoksa bildiresin!"

Hatt-ı hümayûnu okur okumaz Sinan Çavuş'a:

— Ferman efendimizindir, dedim; tez vakitte İstanbul'a gelip mübarek eteklerine yüzümü süreceğim!

Hemen hazırlığa başladım, İspanya kırallı Karlos, Cihan Hakanı'nın beni İstanbul'a çağırıldığını öğrenmiş, çok telâşlanmış, büyük-amirali Andrea Doria'ya, yolunu kesmesi için çok şiddetli emirler vermişti. Buna göre benim de çok kudretli bir donanmayla İstanbul'a gitmem icap ediyordu. Tâ ki Akdeniz'de bir yerde Doria'yı bulup haddini bildiririm. Cezayir'de az kuvvet kalınca, on binlerce Hristiyan esirin ayaklanmak istemesi muhtemeldi. Bu esirlerin muhafazasından Mahmud Reis mesuldü. Akrabam olan Mahmud Reis'i çağırdım ve kendisine gerekli emirleri verdim. Yokluğumda esirleri iyi muhafaza etmesini, dikkatli olmasını söyledim.

Bir mübarek saatte, Cihan'ın Taht Şehri olan İstanbul'a gitmek üzere Cezayir'den yelken açtık. Donanmadan 26 parça kadirgayı almış, gerisini Cezayir'de ve Batı Akdeniz'de bırakmıştım. Tanrı'nın inayetiyle Akdeniz'de de 18 kâfir gemisi zaptettiğim için, İstanbul'a 44 parça ile girmek nasîb oldu.

Yanımda 18 reis vardı. Hepsi Akdeniz'de büyük şöhrat yapmış namlı denizcilerdi. Akdeniz'i baştan başa geçerken, İspanyol kâfirine ait olan İtalya'nın güney sahillerini vurmamak olmazdı. Hakanımız, İspanya ile harp halindeydi. Önce Sardunya adasının batı kıyılarına çıktım. Sonra kuzeye doğru olup Ceneviz önlerine geldim. Oradan İtalya kıyılarını takip ederek tâ Messina Boğazı'na kadar indim. Sicilya'nın meşhur Messina limanına girdiğim zaman, 18 parçalık bir İspanyol filosu buldum. Şiddetli bir deniz çenginden sonra 18 gemiyi de zaptedip yedeğime aldım. Böylece «İspanya'ya sefer murâdımdır!» diyen şanlı hakanımızı çok sevindirecek bir zafer kazandığım ümidindeydim.

Andrea Doria denen adı kendinden büyük kâfir amirali ise, bu sıralarda Mora'nın güney sularında dolaşıyordu. Benim Messina zaferimi duyunca ödü patladı, İyonya Adaları'na doğru kaçtı. Bu adaların üzerine gittim. Fakat Doria'yı yakalayamadım. Kim bilir Akdeniz'in hangi bucağında delik bulup saklanmıştı. Sonradan Venedik'e doğru kaçtığını öğrendim. 25 gemi Doria'yı takibe gönderdim. Bu filo, Doria'nın 7 kadirgadan müteşekkil artçısına rasladı. Yapılan vuruşmada 2 kadirga teslim oklu, 5'i kaçıp gitti. Ben, İyonya Adaları'ndan güneye inerek Mora sularına geldim. Kemankeş Ahmed Paşa bu çağda kapdân-ı derya idi. Donanmay-ı Hümâyûn'un bir kısmı ile Mora'nın güneybatısındaki Navarin limanında yatıyordu, iki donanma birbirimizi görünce, top ateşiyle selâmlaştık.

Ahmed Paşa ile görüştüm. Birlikte İstanbul'a gitmeye karar verdik.

Güzel bir kış günü İstanbul'a vardık (27 Aralık 1533). Soğuğa rağmen İstanbul'un zarif ve bahtiyar halkı, göz alabildiğine sahillere yığılmıştı. Belki 200.000 kişi vardı. Bütün toplarımı saatlerce müddet ateşleyerek Cihan Hakanı'nı, Cihan'ın Taht Şehri'ni ve bu şehrin bilgi, nezaket ve efendi-

leri, generalleri, valileri, ilerigelenleriydi. İçlerinde kıral akrabası olanlar vardı. Bunlardan sonra altın ve gümüş parayla dolu torbaları sırtlarında taşıyan 200 köle, daha sonra 200 esir çocuk geçti. Çocukların başları ve boyunları mücevhre boğulmuştu. Omuzlarında zer (altın) ve sîm (gümüş) teller çekilmiş pek değerli kumaş toplan vardı. Bu kafiye, Avrupa'nın çeşitli milletlerine mensup

en güze! 200 kızı takip ediyordu. En kıymetli kumaşlardan urbanlar giymişler, pek değerli mücevhreler takmışlardı. Daha sonra gelen 100 develik kervan, ağırlığınca ganimet eşyası yüklüydü. Bu kervanı, Afrika'nın en nadir hayvanlarından müteşekkil bir kervan takip ediyordu. Altın ve gümüş zincirlerle vurulmuş zürafele, aslanları, parsları ve daha nece hayvanı, bakıcıları sevk ediyordu.

Bütün bu alaydan sonra ben ve reislerim ve maiyetimiz yürüyorduk. Gayet sade giyinmiştik. Bu suretle Topkapı Sarayı'na kadar geldik. Cihan Saltanatı'nın saray kapısına eriştiğim için bahtiyardım. Söylendiğine ve işittiğime göre, hayatları zafer alayı görmekle geçen İstanbul halkı bile, benim gösterdiğim kadar zengin, canlı ve renkli bir alaya şahit olmamışlar. Doğrusunu Tanrı bilir!

Ertesi sabah ben ve 18 reisim, Cihan Hakanı Kanunî Sultan Süleyman Han Hazretle-

ri tarafından huzûr-ı hümâyûnlarına kabul olunduk. Süleyman Han, bana ve 18 reisime teker teker el öptürmek suretiyle bize görülmemiş bir iltifatta bulundu. Bunun ne büyük bir iltifat olduğunu kestirebilmek için, Avrupa kırıalları'nın vezîr-i âzami eteklediklerini hatırlamak icap eder.

**GELECEK SAYIDA:
KAPTAN-I DERYALIĞIM**

Kaptan Paşa.

likleri bütün dünyada meşhur halkını selâmladım. 18 namlı reis, çavuşlarım ve sair maiyetimle bastardamdan süslü bir kayığa binip sahile çıktını. Alkış tutan halkı sevinç ve sevgiyle selâmladım.

Alayın başında 200 esir yürüyordu. Elllerinde gümüş ve altından yapılmış ve her biri Avrupa'nın namlı saraylarından çıkmış ganimet eşyası taşıyordu. Sonra 30 firenk asilzadesi geliyordu. Bunlar, Avrupa'nın şöhrat sahibi amiral-

Şadece mektup ve paket değil, zafer veya yenilgi haberlerini, padişah fermanlarını, orduların ve kumandanların paralarını da taşıyan posta tatarları, bazen idam edilenlerin kesik kafalarını bile, at çatlata bir hızla götürürlerdi. Bu yüzden, birinin hızlı gidişi karşısında, posta tatarlarından kinaye olarak sarfedilen «Acelen ne, kelle mi götürüyorsun?» sözü, darbımeşel haline gelmişti.

Posta teşkilâtı kurulmadan, buharın gemilere ve kara araçlarına uygulanmasından, yani vapur ve trenlerin hizmete girmelerinde önce haberleşmenin nasıl yapıldığı bilinmekteyse de, Osmanlı Devleti'nde posta tatarlarının özelliklerini tarihçilerimiz yeteri kadar incelememişlerdir.

Ulusal tarihimizin bir bölümünü anlatır Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde, bu işi bizzat kendisinin de yaptığı görülür. Van valisi Melek Ahmet Paşa'nın haber ve mektuplarını Van'dan İstanbul'a ve İstanbul'dan Van'a götürdüğünü yazar ki, bu bir çeşit posta tatarlığıdır. Evliya Çelebi bu gidiş gelişlerini tarih ve saatleriyle, durak yerlerini ve niteliklerini anlatarak okurlarına sunuyor. Ancak bu bir özel hizmetti, oysa posta tatarlığı Osmanlı Devleti'nde bir müessese, büyük bir teşkilât olarak çalışmıştı. Her mutasarrıflıkta bir tatar ağası bulunurdu.

Bu ağanın güvendiği adamları, atları vardı. Bunlar bir düzen ve disiplin altında nizamları gereğince ulaşım ve haberleşme görevini sağlardı. Her posta tatarının belirli gidiş dönüş yolları ve bu yollarda mola vereceği, at değiştireceği menziller vardı. Bunlar sadece mektup ve paket taşımazlar, orduların, kumandanların paralarını, zafer ve yenilgi haberlerini, Padişah fermanlarıyla kafaları

kesilenlerin başlarını da, delil olarak, ferman sahibine götürürlerdi. Bu hizmeti görenlerin, akıl almaz derecede hızlı yol aldıklarını ve buna göre ih-san ve bahşiş veya ücret hak ettiklerini bazı tarihçilerin yazılarından öğreniyoruz.

«Telâşın ne, kelle mi götürüyorsun?» sözü bu hızlı gidişi belirtmektedir. Posta tatarları bir devlet memuru gibi sorumluluk taşırdı, buna karşın geniş yetkileri de vardı.

Ona gerek yollarda ve gerekse gittiği yerlerde herkes yardım etmekle, saygı göstermekle mükellefti. Örneğin atını değiştirmek zorunda kalıp da güvenilir at bulamadığı zaman, valinin ahırından bir at çekmeye bile yetkiliydi. Yoksa, sınırlardaki kumandanlara, savaş cephelerindeki ordulara İstanbul'dan gönderilen emirlerin en kısa zamanda ve eksiksiz olarak ulaştırılmasına imkân bulunur muydu?

İstanbul'da bir Posta Tatarı grubu.

Osmanlı devrinde bir grup Posta Tatarı.

BİR İNGİLİZ YAZARININ NOTLARI!

Posta tatarının kişiliğini ve tatar ağalığı örgütünün nasıl işlediğini ayrıntılarıyla anlatan bir İngiliz seyyahının anılarını buraya aktarmakla yazımızı değerlendirmek istiyoruz. Bundan posta tatarlarının aynı zamanda yabancılara kılavuzluk ettiklerini de anlıyoruz. Şöyle ki:

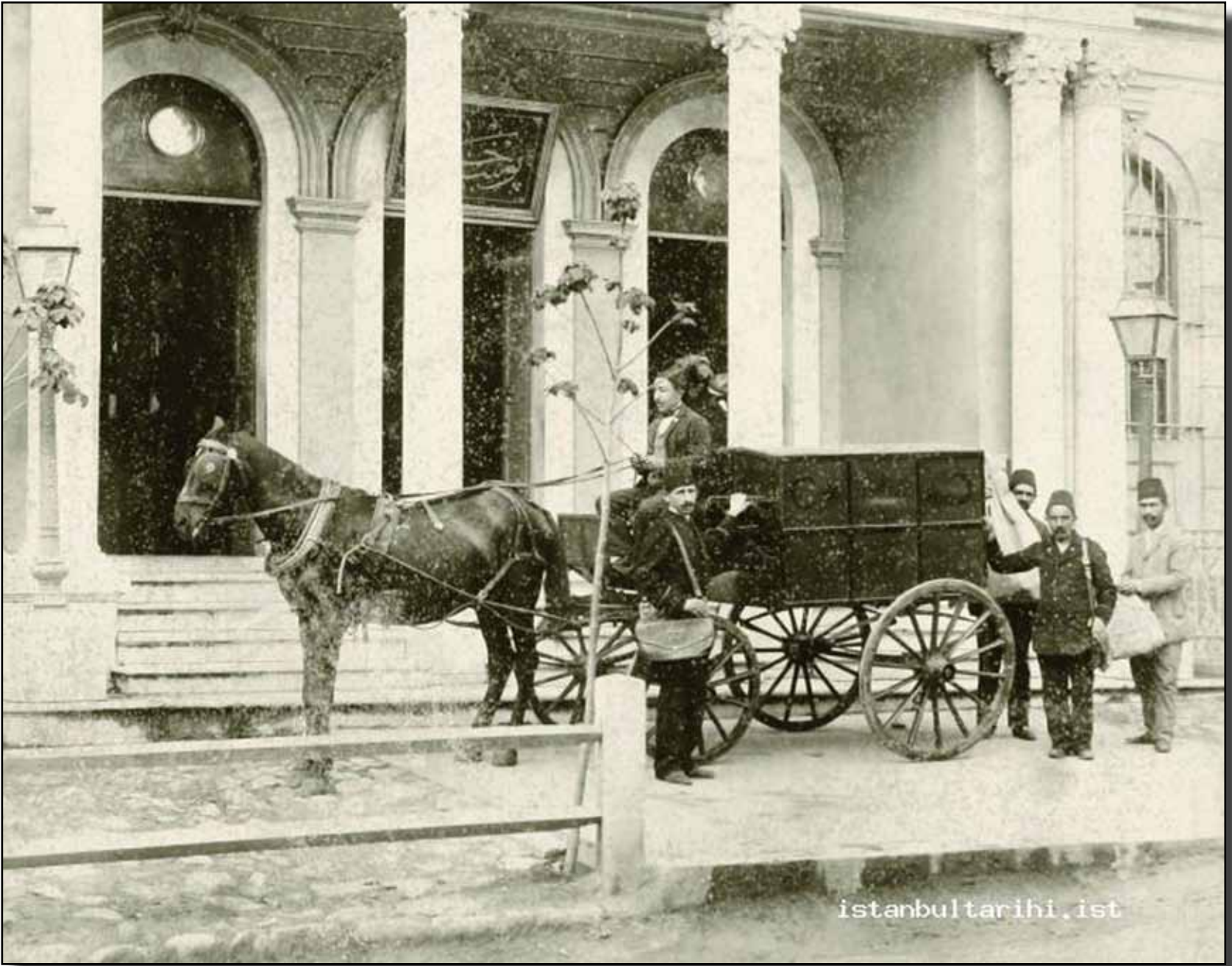
«Rumeliyi dolaşmak üzere Tekirdağı'ndan yola çıktığımda yanımda Tatar (*) denilen ve posta hizmetlerinde kullanılabilecek bir Türk bulunuyordu. Veli adındaki bu adam ır-

kının en yakışıklı ve çok güzel bir örneği idi. Tatarlık mesleğinde hayatın nasıl geçtiğini anlamak isteyenler Üsküdar'a geçmeli ve tatarları uzun bir yola giderken, ya da uzun bir yoldan dönüşünde görmelidir. Bir posta tatarı yola çıkarken, enerji ve hayat dolu, sağlıklı ve kıvançlıdır. Tuvaleti tamamdır, hemen berberden çıkmışçasına yüzü parlaktır. Sakallı ve bıyıklıysa sakalı ve saçları güzel taranmış, bıyıkları bükülmüştür. Başındaki uzun kalpağı çapkınca hafif yana eğiktir. Üstüne parlak çiçekli bir ye-

meni sarılmıştır ki uçları at koşarken rüzgârdan uçuşarak yapraklanır ve rüzgâr çok sert olunca kalpağın uçmaması için çene altından bağlanır. Kolları yırtmaçlı, kırmızı ya da başka renk çuha veya ipekli kumaş kaplı olan uzun kürklü gocuğunun etekleri bindiği atın kuyruk yönünde uzanır. Geniş şalvarı, parlak çizmele-ri yeni ve çok temizdir. Atın alaturka, geniş, pirinçten yapılmış sarı üzen-gileri pırıl pırıldır; eğer sahtiyan-dan, eğer takımları gümüş kakmalar-la süslüdür. Belinin iki tarafın da çift tabancalar asılı, kehribar ağız-hkılı çubuğuyla bu tatar gerçekten şarklı bir şövalyedir. Posta tatarını, uzun bir yoldan dönüşünde, doğuran anası bile tanıyamaz- Altındaki at durur durmaz pelte gibi yere yuvarlanacak kadar yorgun, kendisinin yüzü sapsarı, yanmış ve çökmüştür. O parlak elbisesi tozdan ve çamurdan rengini kaybetmiş, saçları sakalı birbirine karışmıştır. Çok acele zamanlarda bazen gece gündüz yol olmaktan bitkin halde, yollarda at değiştirirken inmek yerine kendini toprağın üstüne bırakır ve yeni ata başkalarının yardımıyla bindirilir.»

(*)Bunların hepsi Tatar ırkından değildirler. Bu deyim görevin adı olmuştur.

«Tatarlar daima çok kuvvetli giyinirler; Tuna boylarının ilik donduran soğuklarında da Suriye'nin kavurucu güneşi altında da aynı elbiseleri hiç değiştirmezler, hafifletip çoğaltmazlar. Bu elbiseleri genellikle iç gömleklerinin üstüne ipekli bir entari, çuha yelek, çuha cepkenden oluşur. Gerekteğinde bunun üstüne giyilmek üzere yedekte ve kışlık olmak üzere, içi kurt postundan bir ceketle bunun üstüne de yırtmaçlı kollu uzun, kürklü gocuğu beraberlerinde taşırlar. Çok geniş şalvarının altında ayaklar, dize kadar yünden örülmüş çamurluklar ve ağır bir çizmeyle korunur. Bu elbiseye şunları da eklemek gerekir: Bizim için taşınması imkânsız görünecek büyüklük ve ağırlıkta kuşaklar, tabancalar, yatağan bıçağı, havlular, çevreler ve mendillerle süslü tütün kesesi ki, bu son dört kalem eşya tatarın geniş koynuna yerleşir. Ona küçük bir cepkane ve gereçler deposu demek te yanlış olmaz. Benim ka-

Osmanlı devrinde bir grup Posta Tatarı.

naatime göre tatarlar sağlıklarını bu elbiseler sayesinde koruyabilirler. Bu iklimde rüzgârlar daima keskin ve soğuk, malarya ise hazır hastalıklardan biridir.»

«Posta tatarları yolculukları sırasında çok kahve içerler, enfiye kullanırlar. Onların en büyük derdi uykusuzluktur. Günler ve gecelerce at üstünde uyumadan gitmek güç iş tir. Bunun için bazen yanlarına sürücüler de. alırlar ki bu at uşakları uyudukları zaman attan düşmelerine engel olurlar. Bu gün Türkiye’de (1829 -1830) en güvenilir tatarlar Akkâ’ya gidip gelenlerdir. Bunlar Akkâ’dan İstanbul’a on iki günde gelebilmektedirler. Anadolu’nun arızalı arazisinde bu büyük hız demektir, İstanbul’da bana yaşlıca bir tatar gösterdiler ki, Rus savaşı sırasında İngiltere elçiliğinin Hindistan’a gönderdiği postayı, Bağdat’a kadar on dört günde götürmüş. Bir defasın-

da bu mesafenin bir tatar tarafından dokuz günde alındığını da duydum. Yolsuz ve köprüsüz bu çetin Anadolu topraklarını bu hızla aşabilmek inanılmaz bir olaydır, ama resmî devlet sicillerinden doğruluğu isbatlanmıştır. 1829 yılında Hac’dan dönen kafilenin Paşası (Emirülhac), kervandan çok hızlı bir hecin devesiyle Şam’daki Paşa’ya, hacıların dönmekte olduğunu bir tatarla bildirmiş, Şam şehri sevinçle Hac kervanını karşılamaya hazırlanırken Şam’da bir gece kalan tatar, ertesi günü müjdeyi Padişaha vermek için hızla İstanbul yolunu tutar ve varır ama, varışından iki saat sonra, Padişaha ulaşıp ihsanını alamadan, ölür.»

«Tatarlar genellikle iyi para alırlar, özellikle devlet tatarlarının aldıkları daha boldur. Ayrıca valiler, kumandanlar ve öteki memurlar getirdikleri haberin iyiliğine göre tatarları bahşişlerle sevindirirler. Meselâ bir

oğlu olduğu haberini alan vali veya kumandanın, on kese bahşiş vermesi âdettir. Poliçe ve para gibi şeyler götüren tatarlar da komisyon alırlar. Posta tatarlarına o derece güvenilir ki, yolda bir para kaybolduysa bunu Ağa yahut Tarar esnafı teşkilâtı öder.»

«Seyyahlara kılavuzluk eden tatarların aceleci olmadığından bunlar ufak çapta ticaret bile yaparlar ve ötekilere nisbetle evlerinde daha çok kalabilirler ama, o kadar eli açık ve cömert davranırlar ki ihtiyarlıkları için para biriktirmeleri imkânsızdır. Çoğunun, çektikleri sıkıntılı hayat yüzünden, ömürleri de kısadır.»

İngiliz seyyahının anılarından bu yazıyı aktardık. Günümüzde, internet, telsiz ve telefon üzerinden yapılan her türlü shaberleşme, dünyanın öbür ucu ile her türlü bağlantının kurulmasını sağladığından, ısa zamanda aşılacak gelişimin büyüklüğü ortaya çıkıyor.

Osmanlı' devrinde **Vezir Paşa Tebdili ve Baş Mehter**

Vezir Paşa Tebdili

وزیر پاشا تبدیلی

**Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve
Kıyfetleri
Harbokulu Matbaası 1325
1907)
Çeviren: H.Veyssel Güleriyüz**

Vezir Paşa Tebdili

Başına tepeli yeşil çuha ve etrafı beyaz kuzu derili kalpak ve arkasına yırtmaçlı çuha «benş» ve bunun altına ipekli kısa entari ve bacağına bol şalvar giyer ve kuşağına bir bıçakla bir de kamçı sokar idi. Her vezirin dairelerinde afet ve istikametle mevsuf bendikandan olmak üzere bir «baş tebdil ağa» bulunur ve maiyetine dairehalkından madud olarak yirmi kadar tebdil memuru verilir idi. Bu memurların vazifesi baş tebdil ağadan aldıkları talimata göre bulundukları şehirde kol kol dağılarak canib-i hükümetden kılınan narha esnaf tarafından aiyet olunub olunmadığını tahkik ve dahil-i şehirde tesadüf eyledikleri serseri ve mechul-el-ahval kesani ahz ve kerfetle hükümete teslim eylemekden ibaret idi. Baş tebdil ağa dolaşmağa çıktığı vakit tenbihatta mugayir hareketde bulunan esnaf tesekününü kabahatlerinin derecesine göre yabanındaki kamçı ile zarb ederek te'dib veyahud daha şiddetli ceza görmek üzere hükümet konağına izam ve teslim eyler idi.

Baş Mehter

Mehter hane takımlarında davulcu başıya «baş mehter ağa» dahi denir idi. Sadrazamla vüzeranın ve devlet kethüdasının ve yeniçeri ağasının dokuz kat mehterhaneleri yani muzikaları bulunur idi. Dokuz kat tabiri mehter hane takımının dokuzar davulzen, zilzen, borazan ile ellerinde çatal çogan taşıyan dokuz nefer çevuşdan mürekkep olduğunu zemenidir. Yedi katlı mehter hanetakımları dahi var idi. Mehter hane takımlarında aynı alt musikiyi çalan her dokuz veya yedi nefer bir başı bulunur ve bunlara ağa denir idi. Mehter hane takımlarında ağalar baş mehter ağanın resimde görüldüğü üzere arkalarına al kaput veyahud çuha benş giyer ve başlarına al renkte destar kavuk sarar ve bacaklarına gezlik al çuha çakşır ve ayaklarına sarı mest ve pabuç iktisa ederler idi. Baş mehter ağa mehter hane takımının ikinci zebiti idi, takımdan birisinin esnayı terennümde vukua getirdiği hata mumaileyhin işaret-i mahsusayla tasahih edilir idi. Davul kadime-i mehter hane takımlarında istimal olunduğu gibi kıta'at-ı askeriye zurna ile beraber bugünkü borular makamında dahi kullanılır idi. Ordugah ve kalada askeri hal-i teyakkuz ve intibah üzere bulundurmak için davul çalınır idi. Davulzenler davul çaldıkları vakit «kös» dinleyib hayvan üstünde çalınır idi.

Baş Mehter

باش مهتر

İstanbul'un Aynası

Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif

Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Taksim

Beyoğlu büyük caddesinin sonu ve en yüksek bir noktasıdır. Kabataş'ın tümüyle batısına düşer. Kuzey tarafında Topçu Nümüne Alayı Kışlası'yla buna bağlı bir eğitim yeri vardır. Taksim, Tophane ve Firuz Ağa'dan gelen cadde ile Beyoğlu büyük caddesinin sonunda bulunur.

Burada bulunan çeşme üzerinde yazılı bulunan beyitler aşağıdadır:
Şehinşâh-ı cihân Mahmud Hânın Kevser-i lutfu

*Bu maksemden eder atşâna ırvâ-i fer
hizâyı
Zihî bu maksem âb-ü hayât efzâ ki mü-
hirdir*

*Bu dîlcü beytin her mısra-ı târîh-i garrâyı
Cihandâr hîmem Sultan Mahmud etdi
nev bünyâd*

*Bu âb-ı maksem âb-ı zülâl-i Kevser âsâyı
1130*

Anlamı:
*Cihanın şahlar şâhı Mahmud Han'ın lutf
ettiği Kevser
Bu maksemden (*) akarak susamışları bol
suya doyurur
Ne güzel bu maksemin hayat veren suyu
ay gibidir
Bu gönül çeken beyitin her mısrası tarihi-
ni gösterir
Himmetli padişah Sultan Mahmud yeni-
den canlandırdı
Bu su makseminin berrak suyu Kevser gi-
bidir
1717*

(*) Mansem: Şehir suyunun taksim edildiği yer, maslak, savak.

Taksim'de Yeni Yol'da Karakulak (Ayazpaşa mezarlığı) mezarlığının önünde bulunan Osman Paşa karakolhânesinin kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:
Îmâr-ız lâtifin gör Hamîd Hân-ı kerîmin

*Heb mülk-ü mümûkânesi ma'mur sezâdır
Te'min için âsâyış-i hakkı bu mahalde
Yapdı karagolhâne-i nevşgire sezâdır
Târih-i gevher bârını nazm eyledi Muhtar
İşbu karagolhâneyi gör medhi sezâdır
1304*

Anlamı:
*Cömert Hamid Han'ın güzel imarını gör
Padişahın mülkünün hepsi imar edilme-
ye layıkdır
Bu yerde hakkıyla huzuru sağlamak için
Yeni karakolu yaptı şükür etmeye layıkdır
Muhtar noktalı harflerle tarihini düzen-
ledi
Bu karakolu gör, övgüye layıkdır
1886*

**Taksim Kabristanında Gömülü
Tanınmış Kişiler**
Halil Rif'at Paşa – Osman-
lı Devleti'nin Mareşallerinden olup

Hüsrev Paşa'nın kölelerindendir. Aslen Çerkez'dir. 1836'da Hüsrev Paşa'dan sonra ordu komutanı olmuş ve sonra azl edilip 1839'da Abdülmecid Han'ın padişahlığa çıkışında ikinci kez ordu komutanı olmuş ve daha sonra Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye (111) üyeliğine ve sonra başkanlığına getirilmiş ve 1843'de ikinci kez kaptan-ı deryâ ve 1853'de dördüncü kez kaptan-ı deryâ olmuştur ve Tophâne mareşalliğinde de birçok kez bulunmuştur. Kendisi gayretli ve hareketli bir kişi olduğundan kırk tersâne ve kırk tophânede bulunup birçok yenilenmeyi ve inşaatı başarmıştır. 1855'de ölmüştür.

(111) Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye : İslahat hareketlerinin gerektirdiği yeni tüzükleri hazırlamak, memurların muhakemeleriyle ilgilenmek, gerekli görülen devlet işlerinde onay vermek üzere 1253 (1837) yılında oluşturulan meclis.

Taksim Maksemi.

[Hamid Paşa – Kel] Topçu komutanlarından olup 1830'da başkomutanlıkla Ka-radeniz muhafızı oldu. Sonra tuğamiral olarak Tophane'de çalıştı. Sonra Galata zabıta memuru, 1844'de mesanesinden rahatsız olduğundan istifa etti. 30 Haziran 1852'de öldü. Taksim'de yenileyerek imar ettiği bir câmiye gömülmüştür.

Çelebi İmam – Tanınmış hattatlardan ve asıl adı Seyit Ali bin Sâlih olup Çelebi İmam adıyla tanınırmıştır. Bu kişi 1757'de ölmüş ve Galata Mevlevîhânesi'nin yakınında dört yol ağzı denilen yerde Sırmacı çeşmesi yakınında gömülüdür.

Astarcı-zâde – Asıl ismi Mehmed Şehrî, babasının adı ise İsmâil'dir. Güzel yazı yazan bir hattat olup üç mushaf yazmıştır. 1722'de vefat etmiştir.

Hâfız Mehmed Rüşdî – Güzel yazılı bir hattat olup 1856 tarihinde ölmüştür.

Hâfız Behram Ağa – Saray ağalarından olup baş-musâhib ve sonra hazi-nedar şehriyârîsi olmuş 1879'de Nuredin Ağa'nın ölümünde dârül-saadet-ül şerîfe ağası olup 1887 başında ölmüştür. Nişan Taşı'nda gömülüdür.

Hâkan-zâde – Mustafa Hilmi – Sultan Mehmed'de Valide Mektebi'nin, sonra Çenberlitaş'taki Valide Sultan Okulu'nun ikinci öğretmeni olup Sultan Mahmud Han hazretlerinin iltifâtına erişerek üç kıta mushafı padişahın emri ile yazdıktan başka iki yüz kadar mushafı armağan etmiştir. Bir kıta eski sözleri Sultan Mahmud türbesinde bulunmaktadır. Ölümü 1851, kabri Taksim cadde-sinde Beyoğlu mezarlığındadır.

Taksim'de bulunan Topçu Kışlası kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır: *Pâdişâh-ı bahr-ü ber kehf-ü amân*

Abdül'azîz

Sâye-i yezdân şehin-şâh-ı cihân

Abdül'azîz

Nice yerler yapmağa kılsun muvaffak
Hakk ânı

Yaşasun durdukca dursun âsumân
Abdül'azîz

Himmetin âsâr-ı hayr ibkâsına hasr eylemiş

Ola dehr oldukca zıl-lı müste'an

Abdül'azîz

Şevket-ü iclâl ile taht'a cülûsundan berû
Cesm-i mülûk-u mülke bahş etdi Hân

Abdül'azîz

İşbu Topcu Kışla-i dil-cûsunu inşâ için
Etdi deryâ-i ihsânın revân Abdül'azîz

Söyledi Nevres kulu târih-i cevher-dârını
Kışla yaptı cündüne eltâf Hân Abdül'azîz
Anlamı:

Aman dileyenlerin sığınağı deniz ve kara-
ların padişahı Abdülaziz

Allah'ın sayesinde cihanın şahlar şâhı Ab-
dülaziz

Birçok yerler yapmayı sağlasın Allah ona
Gökler durdukça dursun, yaşasın Abdü-
laziz

Himmetinle hayırlı eserlere devam etme-
ye bel bağlamış

Dünya durdukça, Allah'ın gölgesi Abdü-
laziz

Debdebe ve şerefle tahta geçişinden beri
Mille ve mülke bağışa devam etti Han
Abdülaziz

Bu güzel Topçu kışlasını yaptırmak için
Denizler gibi ihsanını akıttı Abdülaziz
Nevres kulu noktalı harflerle söyledi tari-
hini

Askerine kışla yaptı iyiliksever Han Abdü-
laziz

Pangaltı

Beyoğlu'ndan Şişli'ye giden cadde-nin Dolmabahçe'den gelen yol ile birleştiği yerden başlayıp kuzeye doğru uzayan bir semtdir. Burada bir Ermeni kabristanı ile bir hayrathânesi ve râhibeler yönetiminde düzenli bir kız okulu vardır.

Harb Okulu

Bu ilim okulu, mekânı cennet olsun Âdil Sultan Mahmud Han hazretlerinin himmetleriyle 1834'de Maçka Kışlası'nda kurulmuştur. Sonra, ilk başta tek katlı olan Tophâne-i Âmire hastanesi ki [günümüzde Harb Okulu]'dur oraya taşınmıştır.

Maçka Kışlası da çok güzel bir şekilde tamir edilip yenilenerek ilkokul yapılmıştır. İlkokul 1844'de eski Dolmabahçe sarayının bölümlerinden olan [Çinili Köşk] isimli yere taşınmış ve askeri okul ise 1846 tarihinde yapılmış olan Harp Okulu'na taşınmıştır. 1851'de Osmanlı Devleti ile Rusya devleti arasında oluşan savaş ilanında müttefik askerlerini barındırmak gerektiğinden 1853'de eskiden Maçka'daki liseye ve bir ay sonra Harb Okulu boşaltılarak içerisinde Fransa Devleti'nin piyade askeri barındırılmış ve o sırada harbiye öğrencileri Bab-ı Ali'de bulunan Taş Kışla'ya ve lise öğrencileri de Üsküdar'da Yeni Mahalle'de bulunan bir okula taşınmıştır.

Savaşın sonuna doğru kışla yanmış ve Abdülmecid Han devrinde inşasına girilseyse de mekânı cennet olsun Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin saltanatları zamanında tamamlanmıştır. Ka-

pısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır: *Mekteb-i Harbiye yanmışdı kazâen bir vakt*

Yapdı himmet eyleyüb şâh-ü zamân
Abdül'aziz

Mülkü ihyâ etmede vermekde cünde
ihimâm

Her cihetle mefhâr-ı Osmâniyân
Abdül'aziz

Kıldı her yerinden mükemmel ceysin
ahvâlini

Bildirüb askerliği hem verdi şan
Abdül'aziz

Pâdişâhım çok yaşa gülebânın lâtifidir
Oldu her an askere verdi zebân Abdül'aziz

Yazdı serasker iki cevherle târihin Fuâd
Yapdı harb için cündüne Hân Abdül'aziz

Anlamı:

Bir zamanlar Harb Okulu kaza ile yanmıştı

Lutf ederek yaptı devrin padişahı Abdü-
laziz

Memleketi canlandırmada askere ver-
mekte ihtimam

Her yönüyle Osmanlı'nın iftiharî Abdüla-
ziz

Her tarafından mükemmel etti ordunun
durumunu

Bildirip, hem de askerliğe şan verdi Abdü-
laziz

"Padişahım çok yaşa" hoş bir bağıdır
Her an askere düzen verir oldu Abdülaziz
Fuad, komutana iki noktalı harflerle tari-
hini yazdı

Yaptı savaş için askerine Han Abdülaziz

Bu okul 1834 tarihinde oluşturulmuş ve hatta o zamanlar Takvîm-i Vekayi' (112) nâzırı bulunan sadrazamlardan Esad Efendi aşağıdaki tarihi söylemiştir:

(112) *Takvîm-i Vekayi': 1831-1922 ta-*
rihleri arasında yayımlanan Osmanlı

Devleti'nin ilk resmî gazetesidir.

İktizâ-yi ilm-ü irfân ile hakdan zaman

Askerine kıldı tebyin-i matlûf harbiyesi

Yok kalemde çıkdı Es'ad işbu târih metîn
Yapdı Şah Mahmûd-u Adlî mekteb-ü Har-
biye

1250

Anlamı:

İlim ve bilgi gerektiğinden zamanın padi-
şahı

Askerine harb için gerekenleri belirledi

Esad, tek kalemde çıktı bu tarih metni

Adâletli padişah Mahmud yaptı Harb
Okulu'nu

1834

Okulun tâlim salonunun kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

Hamid Hân-ı kerîmin ni'met-i şirin lütfun-
dan

Eder bu mektebi dilsir-ü ihyâ nev
ta'amhâne

Çıkub bâlâsına birden dedim târihini
Muhtar

Yapıldı tarz-ı âlâda ne bâlâ nev
ta'amhâne

1305

Anlamı:

Cömert Hamid Han'ın güzel lütfundan
Bu okulun yeni yemekhanesi ile gönlünü
doyurdu

Çıkıp yukarısına birden tarihini dedim,
Muhtar

Güzel biçimde yapıldı ne büyük yeni ye-
mekhane

1887

Harp Okulu'nun ilk oluşturulmasın-
dan sonra sırasıyla nâzırlık görevine ge-
tirilen eğitimci kişilerin sıralaması aşağı-
dadır:

Birinci Nâzır – Mazhar Bey : Merhum
Sirezli Yusuf Paşa'nın oğludur. 1834'de
albaylık rütbesiyle ilk kez bu kişi görev-
lendirilmiştir.

İkinci Nâzır – Azmi Bey : Eylül
1836'da albaylık rütbesiyle görevlendi-
rilmiştir.

Üçüncü Nâzır – Selim Sâtı' Paşa :
1837'de görevlendirilmiştir.

Dördüncü Nâzır – Emin Paşa :
1841'de albaylık rütbesi ile görevlendi-
rilmiştir.

Beşinci Nâzır – Rif'at Paşa : 1845'de
görevlendirilmiştir.

Altıncı Nâzır – Abdülkerim Paşa :
1847'de görevlendirilmiş ve üç ay kadar
bu görevde kalmıştır.

Yedinci Nâzır – Müşir Ahmed Paşa :
1848'de görevlendirilmiş ve 1852'de ist-
tifa etmiştir.

Sekizinci Nâzır – Kimyâger Der-
viş Paşa : 1852'da görevlendirilmiş ve
1855'de istifa etmiştir.

Dokuzuncu Nâzır – Safvet Paşa :
Temmuz 1861'de albaylık rütbesiyle gö-
revlendirilmiştir.

Onuncu Nâzır – Gâlib Paşa : 1863'de
görevlendirilmiştir.

On Birinci Nâzır – Selim Paşa : 1870
tarihinde Mühendis okulu öğrencileri
Harp Okulu'na taşındığı zaman iki okula
birden bakmıştır.

On İkinci Nâzır – Şevket Paşa :
1871'de korgeneral rütbesiyle görevlen-
dirilmiştir. Merhum Mehmed Paşa'nın
damadı ve üvey oğludur.

On Üçüncü Nâzır – Hüseyin Fevzi
Paşa : 1872'da görevlendirilmiştir.

On Dördüncü Nâzır – Süleyman Paşa
: 1873'da görevlendirilmiştir.

On Beşinci Nâzır – Sa'id Paşa :
1875'de Mabeyn Dairesi Başî görevi de
kendisinde olarak Askerî Genel Sekre-
terliği nâzırı olarak görevlendirilmiştir.

On Altıncı Nâzır – Edhem Paşa :

1877'den 1882 yılına kadar askerî okul-
larda nâzırlık yapmıştır.

On Yedinci Nâzır – Mustafa Zeki
Paşa : 1882'de mareşallikle görevlendi-
lip günümüzde Tophâne mareşelliği ile
mareşal Zeki Paşa'dır.

Maçka'da yaptırılan silah deposuna
söylenen tarih aşağıdadır:
Şehriyâr-ü bî mua'dil âdil şehirşâhın
Pâdişâh-ı âzam-ü efham merâhim iktinâ'
Hazret-i Abdül'aziz Hân kim hüda meş'al
Âsitane'nin eylemiş şâhan dünyaya penah
Cevher-i seyfinde tâhir âyet nesr-ü aziz
Var mıdır âlemde mensur olduğunda iş-
tibah

Ola her yerde vâlâ kışlalar bünyâd edüb
Eyledi mülkünde te'sis mübânî-i refâh
Topdan Tophâne'yi her seviyeden
tarsâneyi

Kıldı ihyâ ol şehinşâh-ü hilâfet destgâh
Yapdığı âlât-ı harb ile donatdı leşkeri
Ol şâh-ı sâhibkırân hâkân gerdûn bârgâh
Böyle bir gencine satvet nümânın mislini
Tarh-ü icâda muvaffak olmadı bir
pâdişâh

Söyledi Mahmud kulu bir beyt ile târihini
Eyleyüb bünyân âl-i elâlana atf nigâh
Ba'is-i âsayış kevn-ü mekân kehf-ül amân
Matla'-ı şems-ü hilâfet mazhar feyz ile
Aks-ü nigân gösterüb âyine-i Merih'de
Kudret-i şâhâne sen tasvir eyler mihr-ü
mâh

Devlet-i Osmâniyân buldu şegâh-ü şev-
keti

Olduğu güneden berû pirâyeye bahş
tahtgâh

Himmet-i mahsûsabiyla askere geldi ni-
zam

Pek pezv-ü nusrete açdı bu yüzden şâh-ü
râh

Yoğ iken emsâli icâd eyledi top ve tüfenk
Şehsüvar-ı arse şevket şâh-ü encâm-ü
sipâh

İşte bu bünyâdı ol âsâra tansis eyledi
Mürg-ü nusret buldu asrında mmüzeyyen
lâ-nigâh

Dâne-i encâm atıldıkca tüfenk çerhadden
Ömr-ü iclâli hümayun faüzun etsün Allah
Yapdı bu dâr-ül-silâhı cünde Hân
Abdül'aziz

1291

Kıldı dâr-ül-silâha inşâ mâ-ül-pâdişâh
1281

Anlamı:

Eşi bulunmayan adaletli şahlar şâhı hü-
kümdar,

Yüce padişah, çok merhamet sahibi
Abdülaziz Han hazretleri ki Allah'ın yardı-
mıyla

O Padişah Asitane'sini (İstanbulu) sığın-
ma yeri yapmış

Süslü temiz kılıcında aziz Nasr ayeti

Var mıdır âlemde muzafer olduğundan
şüphelenen

Olsun her yerde büyük kışlalar yaptırıp
Memleketinde rahat binalar yaptı
Top'dan Tophâne'ye her seviyeden tersa-
neyi

Canlandırdı o şahlar şâhı, hilâfetin başı
Yaptığı savaş aletleri ile donattı orduyu
O hep başarılı şâh ki âlemin barınılacak
yeri

Böyle güçlü kahraman bir askerinin ben-
zerini

Hiç bir padişah düzenleyip yapmayı başa-
ramadı

Mahmud kulu bir beyit ile tarihini söyledi
Yapılan binanın yüceliğine göz atınca

Güvenlik sebebi dünyanın emniyetle sığı-
nılacak yerine

Hilâfetin doğan güneşinin yaydığı feyz ile
Merih'in görüntüsünü aynasında gösterip

Şahane kudretini gösterir güneş ve ay
Osmanlı devleti onunla kudret buldu

Padişah olduğu günden beri tahtını süs-
ledi

Özel himmetiyle askere düzen geldi
Üstün zafer ve başarıyla açtı bu nedenle
doğru yolu

Benzeri yakken yaptı top ve tüfek
Süvarilerin başı, sipahilerin başı kudret-
li padişah

İşte bu yapıyı o esere ayırdı

Allah'ın yardımı ile zamanında süsleyerek
Tüfekte mermiler atıldıkça dört köşeden
Padişahın ömrünü, bahtını uzun etsin Al-
lah

Yaptı bu silah-haneyi askerine Abdüla-
ziz Han

1874

Silah-hane inşa etti yüce padişah 1874

Yazıcı Camii

Galata'da Şah Kulu Câmii yakınında
bulunan bu câmi Müeyyidzâde'lerden
Meh-med Efendi isimli kişi tarafın-
dan yaptırılmıştır. Kendisi kadılardan-
dır. Câminin karşısındaki mezarlık için-
de bulunan kârgir kubbe biçiminde-
ki yapıda gömülü olan Meyidzâde'dir.
Müeyyidzâde denilmesi hatalıdır. Hattâ
bir söylentiye göre Meyidzâde'nin ba-
bası Sultan Üçüncü Mehmed Han za-
manında 1595 yılında Eğri seferine gi-
derken hanımı hâmile imiş. Dönüşünde
ölmüş olduğundan emir verilerek me-
zarı açılıp çocuğunu hayatta buldukla-
rından bu isim vermiştir.

Bazı tarihler, Yazıcı Mehmed
Efendi'nin civarda evi olmadığını ve yal-
nuz bir okul ile bir hamam yaptırdığın-
dan bu ad verildiğini yazmaktadırlar.
Kasımpaşa'da Çürüklük'de gömülüdür.

Karakulak Mescidi

Galata yakını ve civârında olan bu mescit Hacı Molla Çelebi isimli kişi tarafından yaptırılmıştır. Bu kişi Cihangir Câmii yakınında bulunan Akarca mescidini yaptıran İlyas Efendi'nin kardeşidir. Kendisi mihrap önünde gömülüdür. Yakınında bulunan okul 1837'de ölen Aynî Hasan Efendi'nindir.

Manastır Mescidi

Bu mescit eskiden kilise olup daha sonra mescide çevirilmiştir. Vakfı yapan Şeyhülislâm Molla Karânî Şemseddin Ahmed Efendi hazretleridir. Bu mescit Arap Câmii civârında iken günümüzde mescitten eser kalmamıştır.

Bozacı Sokağı Mescidi

Bu mescit Makrizâde Hacı Hüseyin ibni Mustafa tarafından yaptırılmıştır. Bu kişi 1709 tarihinde ölmüş ve okulun karşısındaki kabirde bir parmaklık içerisinde gömülmüştür. Köşede bulunan okul ile çeşme 1752'de ölen eski Mutfak Emîni Hüseyin Ağa'nın hayır eseridir ki kendisi de okulunda gömülüdür.

Yeraltı Camii – Kurşunlu Mahzen

Bu câmi hicretin yüzüncü yılında, İstanbul'un Galata tarafı fetih olunduğu zaman beş vakit farzı eda etmek için yaptırılmış ve islam askeri yedi yıl kadar burada namaz kıldıktan sonra Şam'a dönmüşlerdi. Dönüş sırasında bazı eşyalarını câminin içerisine koyarak kapısını da güzelce kapatarak kurşun akıtmış olduklarından bu isim ile tanınmasına neden olmuştur.

Bu câmi Sultan Birinci Mahmud Han zamanında tamir edilip bezendiği sırada minber ve hünkar mahfili de yapılmış ve Galata surlarından birisi de minare olarak bir süre kullanılmıştır. Daha sonra oluşan bir zelzelede sur yıkılınca yerine yeni bir minare yapılmıştır. Câminin vakıf sahibi üç kez sadrazam makâmını almış olan ve 1756 yılında Midilli'de ölen Mustafa Paşa'dır. Kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır: *Şehinşâh-ı cihan Sultan Mahmud Hân-ı Gâzî kim*

Cihânı pertev âsâr-ı hayrı etmede tervîr Edince himmet-i şâhânesin icrâ bu mevkîde
Bu dîlcû câmi eshâbı kıldı bî bedel târih Muvafık olmadı bir pâdişâha ma'delet pîrâ

Eğer çü hayra sak-ı ihtimâmı kıldılar teşmir

Bu dahî kuvvet-i baht-ı şehinşâh-ı cihândır kim

Ola asrında böyle hayra nâil icrâ-i âlemgir

Hüdâ kıl sun hemîşe zât-ı pâkin mazhar-ı tevfik
İskender gibi ser-tâ-ser cihânı eylesün teshîr
Dedim bu mısra'-ı garrâ ile Abdi âna târih
Bu zîbâ câmi-i Sultan Mahmûd eyledi ta'mir
1166

Anlamı:
Cihanın şahlar şâhı Gâzî Sultan Mahmud Han ki
Cihanı ışık saçan hayır eserleri ile aydınlatır
Bu yerde mükemmel himmetini yapınca
Bu güzel câmi sahibi eşsiz tarihini verdi
Uygun olmadı bir padişaha, adaleti düzenlemek

Eğer ki hayıra özen gösterip giriştiler
Bu bile cihanın şahlar şâhının bahtının kuvvetidir ki
Asrında böyle bir yapıyla aleme yayılan hayıra ulaşan olsa
Allah daima temiz kişiliğini başarıya ulaştırır
İskender gibi baştan başa cihanı ele geçirsin
Dedim bu güzel mısra ile Abdi ona tarihini
Bu güzel câmiyi Sultan Mahmud tamir etti
1752

Aşağıdaki mısra ile câminin tamamlanmasına tarih düşülmüştür:
Pâk-ü zîbâ câmi Sultan Mahmûd-ül hisâl
1166

Anlamı:
Temiz ve güzel câmi Sultan Mahmud'un huyundandır
1752

Câminin dört kapısı olup, ikisi deniz tarafına ve diğer ikisi de kara tarafına açılır ki bunlardan merdiven ile inilir. Bunlardan başka hünkar mahfilinin de özel bir kapısı vardır. Avlusunda abrest almaya özgü muslukları ve kapısının dışında bir çeşmesi vardır. Câmi içerisinde üç kabir vardır. Bunlardan birisi müstakil türbe şeklinde ve diğer ikisi de orada bir parmaklık ile çevrelenmiştir. Deniz yönüne bakan kapısı üzerinde büyük (celî) hat ile aşağıda özgeçmişleri ayrıca anlatılacak olan kişilerin isimleri yazılıdır.

Amr bin Âs

(Ebû ebdâh bin Vâsıl bin Hâşim bin Sa'îd bin Süham bin Ömer-ü bin Hasîs bin Ka'ab bin Levnî el-Kureyşî el-Sahmî) Sahâbeden olup İslamdan önce Kureyş kâfirleri tarafından hapisteki göçmenlerin müslüman olmasını teklif et-

mesi için Necâşî'nin yanına gönderilmiş ve Necâşî (Habeş İmparatoru ünvânı) bu teklifi uygun gördüğünden Amr bin As hapisde iken müslüman olup oradan Medîne-i Münevvere'ye hicret etmiş, bir söylentide hicretin sekizinci yüz yılında ve Mekke'nin fethinden altı ay önce müslüman olmuştur. Halid bin Velid ve Osman bin Talha-i Abdarî ile birlikte Medîne-i Münevvere'ye giderek geçmiş hareketinin affedilmesi ricâsıyla alçak gönüllükte bulunmuştur. Bundan sonra Nebvî cenaplarından savaşmaya izin vermesi ve yerine dönmek için yardım istemekle Ebû Ubeyde bin el-Cerah'ın tahta çıkışında ve hazret-i Ebubekir ve Ömer de dahil olmak üzere eski göçlerden kalan bir saraya yardıma gitmişti. Sonra îmâna istekli olup göçerek, Nebvî cenaplarında kalmış ve Hz.Ebubekir cenplarının zamânında Şam'ın fethi ile görevlendirilip Hz.Ömer'in halifeliği zamanında da Filistin valisi olmuş ve sonra Mısır yolunun fethi görevi verilmişti. Mısır'ı fethetmekle oranın valiliğine atandıktan sonra azledilerek Filistin'e çekilip ara sıra Medîne'ye giderdi. Hazret-i Osman'ın şehit oluşundan sonra Şam'da Hazret-i Muaviye'nin yanına gitmiş ve Siffin savaşında bulunmuştur. Hz Ali cenpları zamanında Mısır valisi bulunan Mehmed ibni Ebûbekir görevinden alınarak Mısır'ı idaresi altına alması için Hazret-i Muaviye tarafından görevlendirilip ömrünün sonuna kadar bu vâililikde kalmıştır. Ölümünde oğlu Abdullah yerine geçmiş ise de bundan sonra hazret-i Muaviye ona azledip kendi kardeşi Utbe bin ebû-Süfyan'ı tayin etmiştir. Amr bin Âs kısa boylu, cesur, dâhî denilecek derecede zeki bir şair idi.

Süfyan bin Ayîne

Ebû Mehmed Süfyan bin Âyine-i el-Hilâlî – Eski bilginlerden, hadislerle ve dinine bağlı bir kişi olup 725 tarihinde Kûfe'de doğmuş ve babası tarafından Mekke-i Mükerreme'ye taşınmıştı. Yetmiş kez Hacca gitmiştir. Zehrî ve Ebû İshak Sebû'î ve Amr-ü bin Dinar ve diğer meşhur bilim adamlarından fikir almış ve kendisinden de bir çok kişi ve dinleyen İmam-ü Şâfi hazretleri fikir almışlardır. Hazret-i ([113] İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe) ile de görüşmüştür.

(113] İmâm-ı Âzâm Ebû Hanîfe: Asıl ismi Nûman, babasının ismi Sabit'dir.

Kemankeş Mustafa Paşa

Galata'da Kurşunlu Mahzen Câmii civârında bulunan bu câmi, eskiden kilise olup Kemankeş Mustafa Paşa'nın yar-

dımlarıyla câmiye dönüştürülmüştür. Paşa 1643 yılında ölmüş ve İstanbul'da Divanyolu'nda kendi türbesine gömülmüştür. Ölümüne (Mustafa Paşa'ya Cennet ola) mısrası ile tarih düşülmüştür. Câmiye bitişik medresesi ve kapısı önünde güzel bir çeşmesi vardır.

Yakınında (Kuyalamebrus) şirketi acentesinin tutmuş olduğu yerin kapısı üzerinde olan beyit aşağıdadır:

*Yâ hazret-i pîr mazhâr-ı velî kuds-ü serâ'
Meclîs-i irfâna bir şeb mum olan ehl-i hü-*

ner
Mehvâdır kendüyi âma sub-i maksûda
erer

1269

Anlamı:

Ya şeyh hazretleri, evliyaliğa ulaşan, kut-
sal başkan

Gece irfan meclisine mum olan hünerli
Uçurumdur toprağı ama sevabı amacı-
na ulaşır

1652

Sultan Bayezit

Galata'da bulunan bu yerde Cennetlik Velî Sultan Bayezid Han tarafından yaptırılmış bir mescid vardır. Bu civarda oluşan bir yangında mescit yanmış ve daha sonra hayırsever halk tarafından yenilenecek tamir olunmuştur. Kapısı üzerinde aşağıdaki tarih yazılıdır: *Bayezid câmi'ini mahv etmiş idi şedid nâr*
Nice eshâb-ı himmet sa'î ile kıldı îmar
1292

Anlamı:

Bayezid Câmi'i'ni kuvvetli ateş harab et-
mişti

Birçok himmet sahibi çalışarak imar etti
1875

Kapısı yanındaki çeşme üzerinde aşağıdaki beyit yazılıdır:

Geçme iç âb-ı zülâlden şifâdır yâr-ü
ağyâre

Çeşmenin bânîsi saraylı şeker pâre

Anlamı:

Geçme iç, berrak sudan, dost-düşman
herkeze şifadır

Çeşmeyi yaptıran saraylı Şeker-pâre'dir

Galata'da Şişli tramvayının durduğu yerde bulunan bir çeşme üzerindeki tarih şudur:

Hazret-i Osman Hân-ı Evvel şâh-ü zıllul-
lah kim

Yapdırub bu çeşmeyi kıldı bu yolda çün
sebil

Rahmet-i hakiyle pür nûr ola dâim mer-
kadi

Adn-i âlâsında Kevser vere âna ol celîl
1031

Anlamı:

Birinci Osman Han hazretleri Allah'ın göl-
gesi padişah ki

Yaptırıp bu çeşmeyi bu yolda sebil etti
Rahmetinin hakkıyla kabri daima nurla
dolsun

Yüce Cennet'de Kevser versin ona Allah
1621

Galata Yeni Câmi

Vâlîde Câmi olarak tanınan bu câmiyi yaptıran Sultan Dördüncü Mehmed Han hazretlerinin kadınlarından ve Sultan Üçüncü Mustafa ile Sultan Üçüncü Ahmed Han hazretlerinin annele-ri olan Gülnûş Emetullâh Vâlîde Sultan hazretleridir. Sultan, Üsküdar'da gömülüdür. Câminin yerinde eskiden bir kilise var iken bir yangında yanmış ve 1697'de bu câmi yapılmıştır. Câminin tamamlan-masına aşağıdaki mısra ile tarih düşülmüştür:

Ma'bed-i Valde Sultan ola dâr-ül hasenât
1109

Anlamı:

Vâlîde Sultan'ın mabedi iyilikler yeri olsun
1697

Câminin hünkar mahfili ve çevre- sinde abdest almaya özgü muslukla- rı vardır. Karşısındaki medrese, onun kethüdâsı olup sonra vezirlik rütbesi- ni alan ve Üsküdar'da gömülü bulunan Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Câminin taş kapısı üzerinde kayıtlı olan beyitler aşağıdadır:

Âb-ı rûy-i memleket fahri saray-i saltanat
Mülcâ-ı devlet penâh hâmi-i şerh mübîn
Valde Sultân-ı âlişân vâlâ rütbe kim
Eylemişdir feyz-ü ihsânı cihânı kâmi'în
Eyleyüb bu câmi-i zibend aslû bî binâ
Delet-i derîni ihraz eyledi hakkül yakîn
Bu mahal depr- kühn bünyan pür evsâh
iki

Anlamı:

Memleketin yüz suyu, saltanat sarayının
övüncü

Devletin sığınılacak yeri, şeriatın koruyu-
cusu

Şanı yüksek Vâlîde Sultan ki mertebesi
yüksek

İhsanını akıtarak cihanda muradına erdi
Bu câmiyi süslü üslupta inşa etti

Devletin sahibinin Allah'a yaklaşmasını
nasib etti

Bu yer çok kötü iken inşa edilen dergahdır

Not: Gürümüzde bu cami tamamen yı-
tılmış, yerine Peryembe Pazarı dükkanla-
rı yapılmıştır.

Nişancı Mescidi

Bu mescidi yaptıran 1477 tarihin-

de sadrazam olan Nişancı Mehmed Paşa'dır. Paşa'nın kabri İstanbul'da Yeni Nişancı olarak bilinen câminin içerisin- dedir. Kabrinde bir de okulu vardır. Min- berini mevlevîlerden Şükrü Efendi is- minde bir kişi koydurmuştur. Bu mescit zeminden yüksek olarak yaptırılmıştır. Günümüzde mescidin herhangi bir be- lirtisi yoktur.

Velî Sultan Bayezit Han Mescidi

Kale kapısı civârında olan bu mescit Hüdâvendigâr Velî Sultan Bayezid Han hazretleri tarafından yaptırılmıştır. Min- berini 1716 yılında darûs-saadet ağası olan Hacı Beşir Ağa koydurmuştur.

Meyt (114) İskeleyi Mescidi

Bu mescid Çivici Musâ Çelebi ismin- de bir kişi tarafından zeminden yüksek olarak yaptırılmıştır. Aslen namazgâh olup tersane eminlerinden birisi bir ara sahiplenip mescidi yaptırmıştır. Bu mescid günümüzde mevcut olmayıp Tersâne-i Âmire'nin genişletilmesi sıra- sında yapısı içine alınmıştır.

(114) Meyt İskeleyi: Ölü iskeleyi. Meyt: Ölü ya da zayıf kişi anlamındadır.

Yağ Kapanı Câmi

Bu câmi zeminden yüksek olarak sa- dazam Kara Mustafa Paşa tarafından yaptırılmıştır. Paşa'nın İstanbul'da bir medresesi ve minaresiz bir mescidi var- dır.

Bektaş Efendi Mescidi

Bu mescid Sandıkçılar Başı'nda bulu- nan hamamın karşısında zeminden yük- sek olarak yaptırılmıştır. Yaptıran kişi Ay- vansaray dışında Hatice Sultan Câmi karşısında ayrı bir türbede gömülü olan ve mekânı cennet olsun Sultan Süley- man Han hazretlerinin imamı bulunan Hacı Bektaş Efendi isimli kişidir.

Şehsüvar Bey Mescidi

Galata'da Yeni Mahalle'de bulunan bu mescidi yaptıran bir deniz askeridir. Ze- minden yüksek olarak yaptırılmıştır. Bu kişi hayatına önem vermemiş ve de- nizde pek çok hizmet yapmıştır. Mezarı belli değildir.

Bereketzâde Mescidi

Galata'da kule dibinde bulunan bu mescid, İstanbul'un fethi sırasında kale komutanı olan Hacı Ali bin Hasan ismin- de bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Bu kişinin mezar taşında tarih yoktur.

Gelecek Sayıda:

Azap Kapısı Çeşmesi